

GAIVS·CORNELIVS·TACITVS

GERMANIA

GAJS KORNĒLIJS TACITS

ĢERMĀNIJA

PAR ĢERMĀNIJAS ATRAŠANĀS VIETU UN
TAUTĀM

No latīņu valodas tulkojis

Jānis Endzelīns

Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība

UDK 936

Ta 057

Gajs Kornēlijs Tacits

„Ģermānija par Ģermānijas atrašanās vietu un tautām”

Māksliniece - Dace Lucia K

Redkolēģija: Māris Mičerevskis, Jānis Šiliņš, Andris Tihomirops,
Edīte Ugaine

©Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība, 2011

©Jānis Endzelīns, tulkojums no latīņu valodas, 1938

©Ingmars Zemzaris, ievadraksts, 2010

©Janīna Kursīte – Pakule, ievadraksts, 2010

©Harijs Tumans, komentāri un ievadraksts, 2010

©Dace Lucia K, mākslinieciskais noformējums, 2011

ISBN 978-9984-49-217-9

www.vesturesbiedriba.lv

Izdevējs – Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība, Nometņu iela
49-9, Rīga, LV-1002

Iespiests un iesiets SIA Poligrāfijas Pēcapstrādes Serviss, Brīvības iela
155, Rīga LV-1012

Mums ir paveicies, ka dzīvojam tik atsaucīgā valstī kā Latvija, jo bez atsaucīgiem cilvēkiem šīs grāmatas izdošana nebūtu iespējama. Grāmatas izdevējs ir Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība. Ideja atkārtoti izdot Tacita „Ģermāniju” radās pirms diviem gadiem, un jau toreiz nebija šaubu, ka izdevumam ir jābūt Jāņa Endzelina tulkojumā.

Pirmoreizi „Ģermānija” tika izdota 1938. gadā grāmatu apgādniecībā „A. Gulbis” Rīgā, un ir pagājis labs laiks, lai šo izdevumu varētu iegādāties vien antikvariātos vai saņemt mantojumā no vecākiem. Turklāt laiks, kas ir pagājis kopš pirmā izdevuma, ir ienesis izmaiņas vēstures skatījumā un valodas pielietojumā, tamdēļ šis izdevums kļuvis par nozīmīgu avotu gan vēsturiskā, gan valodniecības ziņā. Tas ir labs iemesls, lai grāmata vēlreiz nonāktu pie lasītājiem.

Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība sirsnīgi pateicas Imantam Zemzarim, ar kura atļauju tiek pārpublicēts viņa vectēva Jāņa Endzelina tulkojums, kā arī valodnieka mazmazdēlam Ingmaram Zemzarim, kurš uzrakstīja priekšvārdu no Endzelīna dzimtas puses. Biedrība izsaka pateicību profesorei Janīnai Kursītei – Pakulei un profesoram Harijam Tumanam par zinātnisko komentāru sagatavošanu.

Andris Tihomirovs

Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrības valdes priekšsēdētājs

Rīga

27.12.2010.

Biedriba pateicas visiem, kas palīdzēja šīs grāmatas tapšanā:

Marinai Čičendajevai, Aigai Dambei, Sabīnei Ērglei, Indrai Gaugerei, Andrejam Griķim, Emīlam Griķim, Ervinam Grīnfeldam, Mārai Grīnfeldei, Zinaidai Grīnfeldei, Jānim Joņevam, Eduardam Kalnārem, Reinim Kalniņam, Dacei Luciai K, Diānai Kārkliņai, Džeimsam Bradlijam Kiddam, Andrai Kukainei, Elinai Kursītei, Janīnai Kursītei – Pakulei, Vitai Lauvai, Reinim Lazdam, Ērikam Lizbovskim, Artūram Loginam, Mārim Mičerevskim, Ilzei Millerei, Mārtiņam Mintauram, Lienei Pūgulei, Evitai Rukkei, Dinijai Rukmanei, Edvardam Seliškam, Jānim Sijātam, Dignai Sircovai, Jānim Skopiņam, Aivaram Slucim, Jānim Šiliņam, Jānim Taurēnam, Annai Tihomirovai, Andrim Tihomirovam, Ritai Treijai, Harijam Tumanam, Edītei Ugainei, Uldim Vēgneram, Andrejam Vojevodom, Evijai Zeilišai, Imantam Zemzarim, Ingmaram Zemzarim.

Saturs

KĀDI VĀRDI PAR ENDZELĪNU	6
Ingmars Zemzaris	
TACITS, ENDZELĪNS UN BALTI	14
Janīna Kursīte-Pakule	
PAR TACITU UN VIŅA LAIKU, DAIĻRADI UN ĢERMĀNIJU	26
Harijs Tumans	
PAR ĢERMĀNIJAS ATRAŠANĀS VIETU UN TAUTĀM	70
Gajs Kornēlijs Tacits	

Kādi vārdi par Endzelīnu

Pavadvārdus šai grāmatai esmu uzaicināts rakstīt kā Endzelīna mazmazdēls. Saticis savu vecvectēvu neesmu – tad nu atmiņu stāsts man neiznāk. Varu ko teikt par Endzelīnu tikai kā viens no viņa daudzajiem neklātienes mācekļiem – tādām patiesībā klātos būt ikvienam latvietim, kam valoda nav tikai “saziņas līdzeklis” vien. Un iedrošina mani arī tas, ka pats Endzelīns nav vairījies godam pieminēt savu cilmi. 1940. gada rudens mācību semestrā sākumā Latvijas Universitātē Endzelīns, studentus ar sevi iepazīstinot, sacījis: “Es, Jānis Endzelīns, budža dēls, esmu zemojies tikai Dieva un sava tēva priekšā”.

Kādas kvalitātes darbu varam sagaidīt, šķirot vaļā Endzelīna tulkoto *Ģermāniju*, nav grūti iedomāties, ja atceramies, ka Endzelīns jau ģimnazista gados latīniski dzejoja, un zinām, kādu rūpību un precizitāti (pats Endzelīns teica – akribiju) katrā darbā viņš prasīja no sevis un no citiem. Taču visvērtīgāks šis darbs man šķiet kā pašā Endzelīna valodas paraugs; te redzam, kādu Endzelīns bija tiecis izkopt mūsu literāro valodu: izteiksmē varīgu, spilgtu un skaidru, no verdziskiem svešvalodu atdarinājumiem tīru. Endzelīns uzsvēra, ka “*attīstās* valoda, tālāk izveidojoties saskaņā ar savām normām un pēc pašas veciem paraugiem, bet ne citu valodu ietekmē”.

Endzelīna mūža gadi laimīgi iekrita mūsu valodai izšķirīgā laikā. Īsā dažu gadu desmitu laikā zemnieku un kalpu ļaužu valodai bija jātop par kultūras un valsts valodu. Un tāds laiks ir valodai draudīgs.

Kā skolā lasīt un rakstīt mācījās Endzelīna paaudzes latvieši, viegli noprast no kāda piemēra. Kauguru pagastskolas skolniekam *Mitfchen Jahn Endfelin* (Mičkēna māju Jānim Endzelīnam) 1881. gadā bijuši jāmacās “bogstābi, turnēšana un ceīķināšana”.

Iemācījušos lasīt, rakstīt, vingrot un “ceīķināt”, tā laika censonības gars daudzus zemnieku dēlus aizrāva alkās pēc augstākām zinībām. Tās nu vairs nebija iegūstamas pat ne sabojātā latviešu valodā. Pabeiguši vācu vai krievu ģimnaziju, viņi Tērbatā, Pēterpilī vai kur citur mācījās lietas, par kuŗām latviski līdz tam nekad nebija ticis runāts. Domāja

tad nu viņi katrs savā nozarē vāciski vai krieviski, bet izteikties – aiz nacionāla ideālisma – centās latviski. Zemnieku un kalpu valodā zinātņu jēdzieniem apzīmējumu, protams, trūka. Tos tad nu latviešu jaunie zinību vīri, nebūdami valodnieki, raudzīja darināt paši kā prazdami. Un pat tiem, kas bija studējuši valodas, neklājās daudz vieglāk: latviešu valodu tolaik nevienā augstskolā taču nemācīja, un nebija latviešiem pat nevienas īsti zinātniskas gramatikas. Rezultātā nu svešādi, pret valodas latviskumu grēcīgi darinājumi kā kāda pārplūdusi duļķaina straume draudēja aizliet savu pirmāk tiro avotu – dzīvo tautas valodu un tagad lasīt iemācīto un tiešām arī aizgūtnēm lasošo latviešu valodas izjūtu.

Endzelīns nemaldīgi nojauta, ka ir pienācis pēdējais laiks dokumentēt un gramatiskā sistēmā izprast zūdošo, dzīvo, svešu paraugu nesabojāto tautas valodu un ievirzīt latviešu valodas attīstību veselīgā ceļā, lai jaunā – kultūras un vēlāk arī valsts valodas – statusā tā spētu zaļoksni attīstīties pati savā spēkā, nevis, verdziski velkoties svešu paraugu pavadā, kļūtu par iznīcībai lemtu žargonu.

XX gs. sākumā Endzelīns (viens vai kopā ar Kārli Mülenbachu) sešas vasaras apstaigā Latvijas pagastus, vācot valodas materiālus. Par teicējiem izvēlas neskolotus ļaudis, lasīt nepratējus, kas visu mūžu nodzīvojuši savā pagastā.

Šo ekspedīciju materiāli kopā ar citiem valodas faktiem vēlāk tiek iemūžināti Mülenbacha sāktajā un Endzelīna pabeigtajā *Latviešu valodas vārdnīcā*, kā arī – nepārspētā zinātniskā lietpratībā izprasti un sistematizēti – Endzelīna monumentālajā *Lettische Grammatik*, kas iznāk 1922. gadā. “Endzelīns .. viens pats uzcēla visu latviešu gramatikas un gandrīz visu baltu salīdzināmās valodniecības ēku,” raksta ģeniālais, diemžēl pārāgri mirušais valodnieks Alvils Augstkalns.

Tai pašā laikā Endzelīns izstrādā jauno latviešu rakstību. Vācu valodnieka Eduarda Hermaņa vārdiem runājot, “Endzelīns .. radījis ortografiju, kuŗai ir tādi pārākumi, ka tās dēļ citas tautas varētu latviešus apskaust”.

1920. gadā, pārbraucis pēc Čaŗkovā nostrādātajiem gadiem

Latvijā, Endzelīns vada terminoloģijas komisiju, kas dod vairākus tūkstošus latvisku terminu valodniecības, filozofijas, tieslietu zinātnes, tautsaimniecības un finanču zinību, mūzikas, glezniecības, tēlniecības, arhitektūras, dabas zinātņu, mežkopības, ķīmijas, matēmatikas, ģeometrijas, fizikas, mēchanikas un materiālu stiprības, mašīnu, metallu apstrādes, būvniecības, elektrotehnikas, militārās zinātnes, jūrniecības un grāmatrūpniecības nozarē.

Jaundibinātajā Latvijas Universitātē Endzelīns izveido pasaulē pirmo baltu filoloģijas nodaļu.

Pēc otrā pasaules kara pasauleslavenais Endzelīns paliek Latvijā. “Kur gan es varētu būt? Valodniekam jābūt tur, kur viņa tauta,” viņš esot teicis. Jau pēc dažiem gadiem Endzelīnu no universitātes aizraida. Tolaik centās panākt “Endzelīna buržuāziski nacionālistiskā, bēdīgā mantojuma galīgu iznīcināšanu latviešu valodniecībā” (*Padomju Students*, 1950.10.X). 1951. gadā Latvijas valsts izdevniecība laiž klajā Endzelīna *Lettische Grammatik* latviešu tulkojumu. Priekšvārdos gan piekodināts, to lietot “kritiski, .. izlietojot biedra Staļina mācību par valodu un valodniecību, kā arī jaunākos padomju valodniecības – īpaši lielās krievu tautas valodnieku – teoretiskos sasniegumus”. 1958. gadā Endzelīnam – pirmajam Latvijā – par šo darbu piešķir Ļeņina prēmiju.

Pa tam savukārt pagūst samaitāt Endzelīna izstrādāto ortografiju: atceļ *r* mīkstinašanu, gaŗumzīmi virs *ō*, nejdzīgi sagroza svešvārdu rakstību, *ch* vienādo ar *h*.

Drūma ir bijusi savai tautai uzticīgā valodnieka sirmatne. Un neba tikai tāpēc, ka tā aizritēja tautas lielo traģēdiju ēnā. Sāpīgi viņam bija redzēt pašus latviešus savai valodai pāri darītāju, Endzelīna lielā veikuma bojātāju, viņa augstā ideāla nodevēju lomā. “Vienīgais mierinājums – nav vairs ilgi jādzīvo,” viņš mēdzis teikt. Tomēr Endzelīns nav ļāvies tādām rūgtumam, ar kādu Tacita *Ģermānijas* pirmais tulkotājs Kaspars Biezbārdis esot sadedzinājis kādu no saviem manuskriptiem, teikdams: “Latvieši nepelna, ka viņu labā strādā.”– 1958. gadā savā 85 gadu jubilejā Endzelīns nav bijis pierunājams ierasties pārpildītajā universitātes aulā, lai saņemtu suminājumus no

padomju varas vīriem. Bet, kad kādai agrākai Endzelīna studentei ienākusi prātā laimīgā doma pateikt: “Profesora kungs, jūs gaida latviešu tauta,” Endzelīns pārjautājis, vai tiešām tā, un tad ģērbies un gājis. – Līdz pašiem pēdējiem spēkiem Endzelīns strādāja, steigdamas paveikt savas tautas labā to, kas vēl neatliekami veicams.

1930. gadā jau minētais vācu valodnieks Hermanis rakstīja: “Endzelīns savai tēvzemei ir pakalpojis tā, ka par to viņam būs pateicīgas vēl nākamās paaudzes”. Ar Hermaņa praviēšoto pateicību mums klājas dažādi. Tagad, no svešas varas spaidiem brīvi, mēs skaidri redzam, cik neizkustināmi smaga ir pašu latviešu vienaldzība pret savu valodu. Ik dienas baudot Endzelīna darba augļus – rakstot viņa izveidotā ortografijā, runājot (un atkal bojājot) viņa izkoptu valodu –, mēs tik tikko vairs zinām, kas Endzelīns īsti bijis. Zūdot tiem ideāliem, kam Endzelīns kalpojis, viņš rēgojas mūsu apziņā drīzāk kā kāds anekdotisks dīvainis, kas esot izgudrojis visādus ērmīgus vārdus. Endzelīnam valoda bija “mūsu lielākais nacionālais dārgums”; mums valoda ir saziņas līdzeklis. Kaut kā sazinās putni un zvēri, kaut kā jau vēl sazināties arī mēs. Par kultūras pazīmi mēs valodu vēl puslīdz ieredzam tikai tad, kad runa ir par svešu valodu prasmi. Par to jau Endzelīns savulaik zīmīgi teicis: “Ļoti daudzi izglītoti latvieši domā, ka ir kauns runāt nepareizi svešu valodu, bet latviešu valodu var runāt šā tā.”

Sevišķi bēdīgi ir tad, kad gar Endzelīna veikumu sāk negodīgi tiesāties it kā valodas lietpratēji. Protams, daudziem arvien ir smeldzis (un daudziem joprojām smeldz) savs mazums Endzelīna ģeniālītes pavēnī. Piemēram, ir dzirdēts spriežam, ka jaunvārdus Endzelīns darinājis pārāk teorētiski, bez dzīvas valodas izjūtas. Tāpēc daudz viņa darinātu vārdu neesot ieviesušies. Bet vai tā ir taisnība?

Pirmkārt, – ar mazu atkāpi – par valodas izjūtu. Profesora Endzelīna docēto priekšmetu saraksts ir šāds: (Tērbatā:) latīņu valodas fōnētika, latīņu valodas morfolōģija, latīņu valodas vēsturiskā gramatika, praktiski darbi grieķu dialektolōģijā, slavu akcentolōģija, baltu valodu salīdzināmā gramatika, praktiski darbi salīdzināmajā valodniecībā; (Čařkovā:) valodniecības ievada kurss, salīdzināmā

valodniecība, indoeiropiešu valodu salīdzināmā gramatika, ģermāņu valodu salīdzināmā gramatika, teoretiski un praktiski kursi par leišu, senprūšu, latviešu, senarmeņu, senpersu, gotu, senīslandiešu un senīru valodu, avestas un Rigvēdas tekstu un sengrieķu un senpersu uzrakstu lasīšana; (Rīgā:) latviešu valodas propaedeutika, baltu valodu salīdzināmā gramatika, latviešu valodas zinātniskā gramatika, leišu valodas zinātniskais kurss, sanskrits, sanskrita teksti, senīrāņu teksti, senīslandiešu teksti, slavu valodu salīdzināmā gramatika, ģermāņu pirmvaloda, sensakšu valoda, senlejsvācu valoda, valodniecisku darbu analīze, Plauta *Mostellaria*, Tacita *Germania*, ievads baltu filoloģijā, latviešu dialektoloģija (lekcijas Endzelīns lasīja no galvas). Manuprāt, tad nav brīnums, ka Endzelīna valodas izjūta tiešām ir īpaša. Lai nāk ar to mēroties, ja kāds ir tik apskaužami talantīgs vai neapskaužami drosmīgs! – Taču pret cilvēku subjektivitāti, vienaldzību un nekompetenci valodas lietās, protams, nejaudā cīnīties ne Endzelīna absolūtā valodas izjūta, nedz viņa milzīgā erudīcija. – Endzelīns, kā jau minēts, kājām pārstaigājis Latvijas novadus, mācīdamies valodu no tautas mutes, pētījis tautas dziesmas kā vienīgo gluži tīro nebojātas latviešu valodas dokumentējumu. No kādas labākas skolas savu valodas izjūtu gan būtu mācījušies viņa kritizētāji? Un ja tā viņiem rasi iedzimta – kur tad galu galā ir *viņu* darinātie izjustie jaunvārdi?

Otrkārt, par vārdu ieviešanos. Daudzi no Endzelīna darinātajiem vārdiem tiešām nav ieviesušies. Kam prieks Endzelīnu kritizēt, var rakstīt šo faktu sev karogā. Ar valodu, zināms, ir tā: neba viss labais ieviešas, un neba viss, kas ieviešas, ir labs. Un ieviesties vārdam nemaz nav tik viegli: katrs jauns vārds sākumā ir neparasts. Gadās, ka ar jaunu labu vārdu konkurē vecs, nepareizs, izskaužams, bet pierasts – un vai vecs netikums bieži nav mīļāks par jaunu tikumu? Godīgs cilvēks, par Endzelīnu runājot, drīzāk vispirms centīsies atgādināt ļaudīm ikdienā gluži nepamanāmu faktu: Endzelīns ir pats darinājis vai no senatnes un izlokšņu pūra klajā cēlis tādus vārdus kā *aizstāt*, *apgāds*, *apkure*, *aptumsums*, *apvalks*, *atbilst*, *attieksme*, *iestāju* (eksāmens), *ietekme*, *ietvars*, *ietve*, *izcils*, *jutoņa*, *klātiene*, *labestība*, *laimests*, *lūgsna*, *necils*, *neklātiene*, *plakne*, *raudze*, *sūknis*, *uzskate*, *virsvalks* u. c.

Endzelīna *Ģermānijas* tulkojumu īsti novērtēt varētu tas, kas ir Endzelīnam līdzvērtīgi lietpratīgs gan latīņu, gan latviešu valodā. Es tāds neesmu. Varu šo tulkojumu tikai apbrīnot un turēt par paraugu: nepazīstu neviena cita latviešu valodā tik labi pārtulkota teksta – gan saturiskas precīzitātes, gan oriģinālam atbilstoša stila, gan latviskas izteiksmes pareizības un veiklības ziņā. Dažs gan saka te Endzelīna izteiksmi vietām dīvainu. Protams, daudzās vietās arī es te būtu izteicies citādāk – taču tikai tāpēc, ka nebūtu *pratis* izteikties tā kā Endzelīns. Man šķiet svētīgi censties saprast Endzelīna izteiksmes “dīvainības” – no tām var daudz laba mācīties.

Sīkāk iztīrīt *Ģermānijas* tulkojuma valodu te nav vietas, un man, neesot valodniekam, to laikam arī neklātos darīt. Atļaušos teikt tikai pāris vārdu par te atrodamajiem jaunvārdiem – dažus tie mulsinot. Ikdienas valodā tie pa lielākai daļai ieviesušies nav – jo tie neapzīmē mūsu ikdienas jēdzienus. Piemēram, *robaiņu* un *divjūgaiņu* (*serrati*, *bigati*, 5) vārds mums paliks tikpat neparasts, cik neparastas mums ir robiem vai divjūgiem rotātas romiešu monētas – kur tad, atskaitot Tacita *Ģermāniju*, ar šiem jēdzieniem vēl sastopamies? Taču veikli un skaidri Endzelīns ir pratis pārtulkot šos divi vārdus, kuņi, piemēram, vācu klasiskajā Teifeļa tulkojumā paliek netulkoti.

Pēc *mācekļa* un *mocekļa* parauga darinātais *atbrīvēkļa* vārds (*libertus*, 25) būtu locījumos un dažādās teikuma situācijās ērtāk lietojams nekā 1940. gada *Latīniski-latviskajā vārdnīcā* atrodamais divdabis *atbrīvotais* vai 1955. gada *Latīņu latviešu vārdnīcas* nelatviskais *brīvlaistais*.

Veidojot tādas precīzas un skaidras formas kā *debesieši* (*caelestii*, 9) un *atzīstināt* (*agnoscere*, 20), Endzelīns ar latviešu valodas izteiksmes līdzekļiem rīkojas tikpat suverēni kā Tacits ar latīniskajiem – Endzelīns tiešām spēj tekstu *pārtulkot*, nebūdamas spiests aiz valodiskas nevarības kļūt par tā interpretētāju un aizstāt vārdu ar aprakstu. Protams, arī no lasītāja te Endzelīna valoda prasa zināmu izglītību un valodas izjūtu – bet Tacita *Ģermānija* jau galu galā arī nav nekāds ilustrēts žurnāls. *Debesieši* teikuma kontekstā nekādus pārpratumus radīt nevar, un arī vārds *atzīstināt* nepaliks nesaprotams tam, kuņš zina, ko nozīmē *iepažīstināt*.

Izrādes vārds Endzelīnam, protams, nav bijis svešs, taču neparastais *skateklis* (24) precīzāk atdarina oriģināla *spectaculum*, kam pamatā skatīšanās, nevis rādīšanas nozīme.

Endzelīns prot šķirt arī tādus latviešu valodā līdz tam nešķirtus jēdzienus kā *svētīt* (lat. *benedicere*, vācu *segnen*) un *svētīnāt* (lat. *dicare*, 40, vācu *weißen*). Bet vārds *laimēt* (*lucrari*, 24) ir tā ieviesies mūsu valodā, ka nemaz vairs neapzināmies to Endzelīna darinātu jaunvārdu esam.

Esmu raudzījies te vēlreiz no jauna atgādināt tikai dažus pašus svarīgākos faktus par Endzelīnu – kamēr mūsu steidzīgais un seklais laikmets nav tos pavisam aizmirsis. Vienu otru izplatītu, bet paviršu un nepamatotu uzskatu esmu turējis par savu pienākumu no Endzelīna novērst – jo tā esot teicis pats Endzelīns: *De mortuis nihil nisi vere* (Par mirušiem var runāt tikai patiesību). Šī patiesība par Endzelīnu, kas svarīga ne tik daudz pašā Endzelīna, cik mūsu – tagadnes latviešudēļ, lai nobeigumā izskan pateikta viņa kādreizējās studentes Zentas Mauriņas vārdiem: “Jo ilgāks laiks paiet, kopš es beidzu baltu filoloģijas nodaļu, jo skaidrāk es saredzu tā sava skolotāja dižumu, kas mūsu tautu, šļupstošu bērnu, iemācījis pareizi runāt un kas saviem skolniekiem rādījis, ka jāiet savu ceļu paceltu galvu par spīti šķēršļiem, zaimiem un asajam vientulības vējam”.

Ingmars Zemzaris
Arakstē, 2010. g. oktobrī

Tacits, Endzelīns un balti

Eiropā arvien lielāka vēriba tiek piegriezta agrīnajiem vēstures un mitoloģijas avotiem, kas palīdz izgaismot Eiropas kultūras evolūciju. Mūsu tuvākie kaimiņi lietuvieši kopš 1996. gada izdod baltu reliģijas un mitoloģijas avotu sējumus, līdz šim iznākuši četri apjomīgi sējumi (*Baltu reliģijos ir mitoloģijos šaltiniai*. I–IV. Vilnius, 1996–2005). Romiešu vēsturnieka, publicista Kornēlija Tacita (dzimis ap 55.-58. g., miris ap 117.-120. g.) darbs „Ģermānija” ir viens no pirmajiem, kurā ar samērā lielu drošības pakāpi minēti aisti (*aestii*) jeb balti. Darbā sniegts gan aistu (baltu) raksturojums, gan arī redzami balti citu tā laika Eiropas tautu (cilšu) kontekstā.

Baltu mitoloģijas iespējamie relikti. Tacita darbs sniedz, kaut arī ne pārāk izvērsta, tomēr vērtīgas ziņas par Eiropas tautu tradīcijām, paražām, mitoloģiju, vēsturi. Tas ir viens no agrīnajiem avotiem par aistiem (baltiem) – dievu mātes pielūdzējiem – „Pielūdz tie dievu māti” (45). Kaut arī šī ziņa ir tik skopa, cik vien skopa var būt, tomēr tā ir ziņa. Dažādos laikos zinātnieki piedāvājuši atšķirīgas versijas, kas ar dievu māti domāts, kuras baltu ciltis (tautas) to godājušas un ar kādu vārdu.

Zemes māte, Žemīna. 19. gs. čehu zinātnieks Jozefs Šafariks proponēja, ka tā būs bijusi prūšu un lietuviešu *Seewa* (‘Sieva’) jeb Zemes māte, ražības dieviete. 19. gs. nogales pētnieku Vilhelma Manhardta un Antona Meržinska uzskatā baltu tautām nebija dievības vārdā Sieva, toties latviešiem bija Zemes māte, lietuviešiem Žemīna – zemes personifikācija (*Baltu reliģijos ir mitoloģijos šaltiniai*, p. 140). Šķiet, ka šo pēdējo uzskatu balsta arī tālākais Tacita tekstā: „Kā ticības zīmi nēsā kuiļa tēlus: tie ieroču vietā un kā aizsarglīdzeklis pret visu ko nodrošina dieves cienītājus arī ienaidnieku vidū” (45).

Kuilis, cūka. Kuilis, mežacūka ir zemes, ne debesu dievības zoomorfiskā zīme, kas simbolizē, no vienas puses, spēku, pat agresivitāti, no otras puses, auglību, ražību. Pēc būtības ‘kuiļa tēli’, ko aisti, pēc Tacita ziņām, nēsāja, ir amuleti aizsargam. Zemes dieviešu

zoomorfiskā zīme baltiem citu vidū bija cūka:

16335. Ceturtdienai izejot un piektdienai nākot esot laimesmāte radījusi, ko sauc mīla Māre. Viņa esot dažreiz staigājusi apkārt brēkdama kā govys, zirgs, aita, kaza jeb cūka. Kur viņu uzņēmuši, tur lopiem gājis labi. /A. Bīlenšteina manuskripts. J. Krampis, Skujene, 1865./ (LTT)

Rīgas jezuītu ziņojumā par Latgali (1606. g.) fiksēta ziņa, ka svētbirzīs kā ziedojums vienām dievībām tiek likts liels maizes kukulis čūskas izskatā, citām dievībām kukulis cūkas izskatā (LTT 34296). Iespējams, tas saistīts ar ziedojumiem auglības un ražības dievietēm, kuru pārziņā vienlaikus bija arī likteņa lemšana. Jaunākos laikos, jau bez atsaucē uz pašu dievību, sezonas pārejās tika zilēts pie cūkkūts durvīm:

11125. Jaungada naktī vajaga uz koka jāt pie cūku staļļa durvīm un saukt: "Cūku māt, vai šogad dabūšu precēties?" Ja cūka rukst, tad iznāks precēties. /K. Jaunzeme, Nīca./ (LTT)

11128. Jauna gada naktī viena meita kāpj uz kruķa un otra uz slotas kāta un tad jādamas sit ar priekšējo galu kūts durvīs. Ja cūka sabijusies aizurkšas, tad saka: "Dod man kuilēnu, kuīļa-māte!" /A. Bīlenšteina man. P. Zēvalds, Jelgava./ (LTT)

Zemes mātes funkcijas. Ziedošana. Savukārt, vai zemes dievību (pēc Tacita - dievu māti) aisti paši sauca par Zemes māti vai kā citādi (piem., Laima, Māra), tas droši vien paliks nenoskaidrots. Ar kādu varbūtības devu pieņemot, ka dievu māte vistuvāk atbilst latviešu Zemes mātei, lietuviešu Žemīnai un prūšu zemes dievietei, kuras vārds nav saglabājies, kā var spriest no folkloras avotiem (ticējumiem, mitoloģiskajām dziesmām), tās darbības un ietekmes lauks aptvēra kā zemes auglību/ražību, tā arī mirušo aizgādību. Zemes mātei tika ziedota gan aitas vilna, gan pēdējais labības kūlītis, gan droši vien arī citi labumi:

420. Pavasarī aitas cērpot, pirmo sprogu nogriež no pieres, trīs reizes uzspļauda un aizsviež projām, sacīdami: "Zemes māte, tava tiesa, neņem pati ar savu roku!" /M. Miezīte, Liepkalne./ (LTT)

16154. Kad beidz labību vest, tad jāatstāj uz lauka kūlītis labības Zemes mātei. /F. Heidene, Talsi./ (LTT)

34244. Citi upurēja Zemes mātei un citiem elka dieviem noliktās dienās uz kalniem, pie kokiem, avotiem, kurus svētus turēja, pie upēm, kur jau tēvu tēvi vecos pagānu laikos upurējuši, un uz krāsmatām, pie baznīcām un kapiem. /K. Šilings, 1832. g., Tirza./ (LTT)

Ja virszemē aizgādniecību par bērnu tur māte, tad, noejot veļos, to dara Zemes māte:

Šonakt mani māte sedza

Deviņiem palagiem,

Nākošnakt Zemes māte

Deviņām velēnām.

Tdz 49439

Zemes māte bija arī zemes lietu un priekšmetu, dabas objektu pārzinātāja. Ja pazuda kāda lieta, tieši Zemes mātei lūdza to atdot:

34243. Kad kāda meitene ir adatu pazaudējusi, viņa saka: “Zemes māte, atdodi manim adatiņu!” /Gelehrte Beyträge zu den Rigischen Anzeigen, 1764, V, 34. J. Harder./ (LTT)

Dvīņu dievības. Tacīts, ne saistībā ar aistiem, bet ar naharvaliem, min, ka viņiem ir svētbirzs kā kulta vieta, dvīņu dievi, ko romiešu uztvērumā dēvē par Kastoru un Pollūku (Polluksu) – „Dievus romnieku uztvērumā sauc Kastoru un Pollūku” (43). Ja šo informāciju attiecina uz aistiem vai plašāk – baltiem, tad (no dažādiem avotiem) zināms, ka baltu reliģiskajos priekšstatos nozīmīga vieta ierādīta dvīņu mītiem, kā arī ticējumiem saistībā ar dvīņu ideju. Baltu dievišķie dvīņi (Dieva dēli) bieži saistīti ar ciklisko nomiršanas un atdzimšanas ideju. Dievišķie dvīņi Dieva dēli kā latviešu, tā lietuviešu folkloras avotos saistīti gan ar zirgiem (viņi pārvietojas vai nu laivā vai uz zirgiem), gan ar ūdens zvēriem ūdru un bebru (Dieva dēli dejo ūdra, bebra kažokos), gan ar kosmisko koku (ozolu). Dvīņi baltiem figurē arī kā senās sociālās organizācijas (cilts, tautas, valsts, pilsētas) dibinātāji. Prūšiem dvīņubrāļi Videvuts (**Widewuttis*) un Brutens (**Brütens*)

ir cilts radītāji,- Videvuts - prūšu cilts laicīgās varas nodibinātājs un tās pirmais ķēniņš, bet Brutens - garīgās varas nodibinātājs un prūšu galvenās svētnīcas Romoves (Rāmavas) radītājs un pirmais virspriesteris (**krivis krivaitis*). Videvutu un Brutenu vēlākos laikos prūši esot pielūguši divu stabu veidolā, vienu no kuriem sauca *Worskaito* (burtiski - Vecākais), bet otro *Iswambrato* (t. i. *Swaiss brati* - viņa brālis).

Taču tikpat labi dvīņu dieviem, ko Tacits - romiešu uztvērumā - dēvē par Kastoru un Pollūku (Polluksu), varēja būt arī ģermāņu piederība. Saistībā ar ingevonu, istevonu un herminonu ciltīm Tacits min (2) ģermāņu dvīņu dievību Tvistonu (*Tuisto*). Tomēr attiecībā uz vietu „Ģermānijā”, kur Tacits min naharvalus un ar viņiem saistītos dvīņu dievus, šķiet, tomēr iespējama baltiska saikne, jo turpat seko teksta daļa, kurā autors kā atbilstīgu Kastoram un Pollūkam (Polluksam) min dievību ar vārdu Alci: „*Ea vis numini, nomen Alcis*” (43). Šķiet, ka te varētu būt runa par svētvietu, kura rietumbaltu tradīcijā saukta Alka, austrumbaltu tradīcijā - Elka.

Alka/Elka baltiem apzīmēja: 1) svētvietu, kas bieži bija svētbirzs (piem., Rāmava); 2) dievus, ko pielūdza un kuriem upurēja svētvietās. Vārdam pamatā ide. **el-* - liekt. Gan Lietuvas, gan bijušajā prūšu apdzīvotajā teritorijā daudz vietvārdu ar **Alk-* (Toporovs, I, 72.-74. lpp.), savukārt Latvijas rietumdaļā - ar **Elk.* - „Kas attiecas uz semantisko nosaukuma motivāciju baltu valodās, tad varētu domāt par nozīmi ‘greizs, greizums, lieks, likums’ telpiskā (kalns, ieplaka, likumaina upe u. tml.) un reliģiski-ētiskā nozīmē (Toporovs, I, 74. lpp.).

Tacita teksta fragmentā pēc Alku pieminējuma seko paskaidrojoša daļa: „Kā brāļus tomēr, kā jaunekļus tur tos godā” (43). Var pieņemt, ka runa par dievišķajiem baltu dvīņu brāļiem - Dieva dēliem, kuru romiskā atbilde ir Kastors un Pollūkss (Pollukss) un kurus pielūdza Alkā - īpašā svētvietā.

Katrai tautai gribas atrast vēstures avotos iespējami senākas liecības par savu vēsturi, paražām, mitoloģiju. Arī baltu tautas nav izņēmums.

Kaut arī aisti visdrīzāk ir nevis latviešu vai lietuviešu, bet trešās, nu jau mirušās baltu tautas – prūšu – priekšteči, un Tacita sniegtās liecības nevar attiecināt tieši ne uz lietuviešiem, ne latviešiem, tomēr tās dod baltu mitoloģijas rekonstruējamajā kopainā spilgtu, kaut arī tekstuāli īsu, fragmentu. Pie grietas šo īso fragmentu iespējams vismaz daļēji papildināt (kā gadījumā ar Alku), salīdzinot ziņas par baltu mītiskajiem priekšstatiem ar ziņām, ko sniedz Tacits attiecībā uz ģermāņu ciltīm. Baltiem un ģermāņiem ir pietiekami liels kopēju mitoloģisku priekšstatu slānis, kas atvedināms no hipotētiskā indoeiropiešu kopmantojuma.

Tulkojuma valoda. Tacita „Germania” tulkojumu (grāmatu apgāds A. Gulbis, Rīga, 1938) veica valodnieks Jānis Endzelīns (1873–1961). Latīņu valodas speciālistu uzskatā latīņu oriģināls atveidots tik precīzi, cik to atļauj vēstures zināšanas un latviešu valodas ietilpība. Lai atveidotu oriģinālteksta reālības, vairākos gadījumos Jānim Endzelīnam nācās meklēt atbilstošus vārdus latviešu valodā.

Senvārdi, senformas. Vairākos gadījumos viņš izvēlējās aizmirstus latviešu senvārdus (dairs, burts, delbs, lēkša, saka, soms, drūkste u. c.), citos savādoja zināmo vārdu formas, lai panāktu precīzāku oriģināla atveidi (smardīgs, augstnieks, sirmatne, lēzns, ne lēzens, vīrestība, ne vīrišķība, glēvinošs, ne glēvs u. c.). Dažkārt, lai veidotu valodas senatnīgumu, tulkotājs lietojis arhaiskas vārdu saīsinātās formas, kā, piem., ‘laupa’ (46) – ‘laupijums’ vietā, kas ir pārņemta no Elgera „*Dictionarum Plono – Latino – Lottavicum*” (Viļņa, 1683). Citkārt zināmi vārdi, kā, piem., ‘vadzis’ (6) lietoti to senākajā nozīmē, bez tam vārdiem, kas 20. gs. pārsvarā lietoti vairs tikai ar vienu galotni, Endzelīns izvēlējies mazāk lietotu galotnes variantu. Piemēram, vārds ‘saktā’ tulkojumā lietots tikai kā ‘sakte’: „Sedzas visi vilnānē, ko sasprauž ar sakti” (17). Šķietami formāla nianse palīdz saturiski attālināt latviešu ‘saktu’ no ģermāņu, kas tulkojumā ieguvusi formu ‘sakte’.

Jaunvārdi. Tulkotājs radījis arī jaunus vārdus, kā, piem., ‘debesietis’ (9) - debesīs mītošs dievs; ‘atbrīvēklis’ (25) – brīvībā palaists vergs; ‘pretpusējs’ (2) – pretējā pusē esošs; ‘robaiņi’ (5) – monētas ar robainām malām; ‘divjūgaiņi’ (5) – monētas, kam vienā pusē attēlots divjūgs; ‘skateklis’ (24) - izrāde. Neviens no šiem darinājumiem gan latviešu

valodā nav ieviesies. Varbūt tāpēc, ka Endzelīns jaunvārdus veidojis kā teorētisks-valodnieks, kurpretī praktiķi-rakstnieki, nedomājot par tā vai cita vārda atbilstību vai neatbilstību valodas likumbām, veidojuši jaunvārdus, balstoties pārsvarā uz iekšējo izjūtu.

Virkne šķietami saprotamu atbildmes vārdu tomēr liek minstināties. Tā tas ir ar vārdu 'atzīstināt', kas laikam jāsaprot kā - pakāpeniski atzīt, darīt atpazīstamu - „Brīvniekus atšķir gadi un atzīstina vīrestība” (20). Pamatā ir latviešu valodā izzudis darbības vārds 'zīt' – zināt, manīt, just (Karulis, II, 85. lpp.). Tā tas ir arī ar vārdiem 'svētināt' un 'svētināts' – „Sanāk mežā, ko svētinājušas senču skatītas zīmes un sena bijība” (39); „Svētināti rati, segti ar drānu” (40). Vai tas nozīmē – pildīt/pildīts ar svētumu vai – padarīt/padarīts svētu/svēts, vai arī abus kopā?

Sakrālā joma. Tulkotājam nebija viegls uzdevums atrast atbilstīgus vārdus sakrālajai sfērai. No vienas puses, latviešu senreligiķijā ir sava, varētu pat teikt – izstrādāta valoda, patstāvīgi termini. Taču burtiski iecelot šos latviešu terminus Tacita veidotajā senpasaulē, var rasties nevajadzīgas līdzības, pat pārpratumi. Tā latīņu 'signa', apzīmējot dievību atribūtus, Endzelīns tulko nevis ar pierasto 'zīmes', bet gan ar tajā laikā reti lietoto 'zīmoli' (7). Latīņu 'divus' pirmajā brīdī gribētos atveidot ar 'dievišķs', bet Endzelīns izvēlas retāk lietotu 'dievots' (8). Vārdu 'sortes' Endzelīns tulko ne 'lozes' (tas būtu ģermānisms), arī ne 'žerbiņi' (tas pārāk tieši saistītos ar senlatviešu kontekstu), bet 'burtes' (10), atsaucoties uz lietuviešu 'burta'. Te gan ir paralēles arī latviešu valodā un sakrālajā tradīcijā, proti, 'burta' senākajā nozīmē bija kokā vai zarā iegrieztas maģiskas zīmes ('burtkoks'). Tiesa, jau 18. gs. 'burta' nozīmēja ne vien pašu burtkoku, bet arī sarakstu, reģistru, vispārēju īpašuma revīziju. Vārds 'burta' no sakrālās nozīmes (ieskrāpēta, iegriezta maģiska zīme) bija pārgājis uz ikdienišķu (uzskaites un rakstības līdzeklis) nozīmi. Taču 1938. g., kad iznāca Tacita tulkojums, kā viena, tā otra nozīme bija izzudušas no aprites, tāpēc, iespējams, Endzelīna izvēle bija labākais risinājums latīņu termina 'sortes' atveidei. Latviešu valodā ir divas paralēlformas īpašības vārdam, kas apzīmē dievišķu gudrību – 'vieds' un 'vendīgs', bet nav lietvārda formas. Endzelīns tulkojumā izvēlas formu 'viedība' (36), atsaucoties

uz L. Laicena „Kalevalas” tulkojumā jau agrāk lietoto ‘vieds’. Tulkotājs, ja tā var teikt, pārmet laipu no vienas valodas sakrālās terminoloģijas uz otru ar zemsvītras skaidrojumu palīdzību. Nav tā, ka ‘dievots’, ‘zīmols’, ‘burtes’ u. c. vārdi būtu, Tacita tekstu latviskā tulkojumā lasot, pilnīgi sveši. Taču svešādi, nepierasti (izvēlētās formas, bet visbiežāk sen aizgājušu laiku aizmirstu reāliju dēļ) gan. Tulkotāja paskaidrojums varbūt palēnina lasīšanu, bet vienlaikus arī padara lasītāja skatu vērīgāku.

Svešvārdi. Kaut arī tulkotājs centies atrast latviskas atbilstmes latīņu vārdiem (izceļot no aizmirstības kādus senvārdus vai arī radot jaunvārdus), tas nav darīts pašmērķīgi. Virknē gadījumu lietots gan svešvārds, piem., ‘disciplīna’ (30), gan tā latviskais atveidojums ‘drūkste’ (25). Ģermāņu ieročiem pārsvarā Endzelīns sameklē atbilstošus latviešu vārdus, atskaitot vienu, ko – ieroča specifikas dēļ - atstāj netulkotu – ‘framea’: „Šķēpus jeb - kā viņi paši tos sauc – frameas tie nēsā ar šauru un īsu, bet tik asu un parocīgu dzelzi, ka ar to pašu ieroci kaujas, kā kurureiz apstākļi prasa, vai nu tuvciņā, vai tālcīņā” (6).

Jāņa Endzelīna veiktais tulkojums ir ieguldījums gan latviešu valodas bagātināšanā, gan baltu tautām svarīga vēsturiska avota aktualizēšanā. Būdams salīdzināmās valodniecības speciālists, viņš labi pārzināja arī klasiskās valodas, tai skaitā latīņu valodu. Tartu (Tērbatas) universitātē viņš studēja (1893–1897) un absolvēja klasiskās filoloģijas nodaļu. Līdztekus viņa interešu lokā bija senprūšu valoda (grāmata „Senprūšu valoda”, 1943). Kaut arī lielākais un nozīmīgākais ir Jāņa Endzelīna devums latviešu valodas izpētē, indoeiropiešu valodas kā avoti latviešu un plašāk – baltu valodu pētniecībā bija Jāņa Endzelīna zinātniskās un pedagoģiskās darbības lokā.

Izmantotā literatūra un saīsinājumi:

Baltu reliģijos ir mitoloģijos šaltiniai - Baltu reliģijos ir mitoloģijos šaltiniai. I. Vilnius, 1996.

Karulis – K. Karulis. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. I – II sēj. R., 1992.

LD - Latvju dainas. K. Barona un H. Visendorfa sakārtojumā. I – VI sēj. Jelgava - Pēterburga, 1894–1915.

LTT - Latviešu tautas ticējumi. P.Šmita sakārtojumā. I – IV sēj. R., 1940-1941.

Tdz - Tautas dziesmas. P. Šmita papildinājums K. Barona “Latvju dainām”. 1.–4.sēj. R., 1936–1939.

Toporovs - V.Toporov. Prusskij jazyk. I – V. Moskva, 1975– 1990.

Vārdu skaidrojumi

Atbrīvēklis – brīvībā palaists vergs. – „Atbrīvēkļi nedaudz paceļas pāri vergiem” (25).

Atzīstināt - pakāpeniski atzīt, darīt atpazīstamu. – „Līdz brīvniekus atšķir gadi un atzīstina vīrestība” (20).

Augstnieki – augstmaņi, augstākajai ļaužu kārtai piederīgie. – „Kā vienkāršā tauta, tā arī augstnieki un priesteri” (10).

Brīvnieki – brīvie ļaudis, brīvzemnieki; tādi, kam, salīdzinājumā ar citiem, ir zināmas privilēģijas. – „Ne dižciltnieku, ne brīvnieku, nei pat atbrīvēkli karalim” (44).

Burts, burte - kokā vai citur iegriezta maģiska zīme. – „Zīmes un burtes tie vēro ne mazāk kā jebkurš” (10). Vārdam ‘burts’ ir radn. vārdi ‘buršana’, ‘burt’. Pamatā **bher* – šķelt (kokā), griezt, ieberzēt (Karulis, I, 155. lpp.).

Dairs – 1) bailīgs, baiss, nezināms; ar baiso, nezināmo piesaistošs;

2) kautrīgs, piesardzīgs; 3) kaismīgs. Lietv. 'dairas, daires' - baiļošanās, neuzdrošināšanās (ko darīt), bažišanās (par kaut ko). – „Aizrādot uz acu priekšā gaidāmo gūstu, ko tie savām sievietēm daudz dairāk cenšas atvairīt” (8).

Delbs – augšdelms, rokas daļa no pleca līdz elkonim. – „Tērpu virsējā daļa viņām neizbeidzas ar piedurknēm, tā ka roku delbi paliek kaili” (17).

Drūkste, drūksts – 1) bāriens, rājiens; 2) disciplīna. – „Biežāk jau nogalina, ne aiz drūkstes stingruma, bet dusmu uzliesmojumā” (25).

Dzītars – dzintars. – „Pārbauda dzītara dabu” (45). Par vārda izcelsmi un nozīmi dažādi uzskati: 1) baltiskas cilmes vārds ar nozīmi- 'tas, kas nāk no jūras'. Radn. vārdam 'dzimt'; 2) baltiskas cilmes vārds ar pamatnozīmi 'gaišs, spīdīgs', no kā arī latv. vārds 'dzidrs'; 3) pamatā indoeiropiešu cilmes sakne ar pamatnozīmi 'sist, dzīt', no kā latv. 'dzīt' un lietuv. 'ginti' – aizsargāt. Ja pieņem šo nozīmi, tad akcentējama dzintara maģiskā aizsargfunkcija; 4) vārds aizgūts no irāņu vai citas valodas (Karulis, I, 254.– 255. lpp.).

Glēsa – dzintars. – „Lasa dzītaru, ko paši sauc par glēsu” (45).

Gūstnieks – gūsteknis. – „Šā vai tā noķertu gūstnieku” (10).

Izmesli – tas, ko izmet no kaut kurienes (šeit no jūras) ārā; atkritumi, atliekas. – „Gulēja tas starp citiem jūras izmesliem” (45).

Jēgums – izpratne, sapratne, apjēga. – „Ir tiem ziemas un pavasara un vasaras jēgums un nosaukums” (26).

Kurnoņa – neapmierinātība. – „Ja priekšlikums nepatīk, to noraida ar kurnoņu” (11). Pamatā ide. **ker* – balss skaņu atdarināšanai (Karulis, I, 447. lpp.).

Laupa – laupīšana; laupījums. – „Laupas vilināti” (33).

Lēkša – kušķis, pušķis, šķipsna. – „Gļēviem un nekareiviskiem paliek šī lēkša” (31).

Meslotājs – tas, kas saņem meslus (nodevas). – „Nedz ar nodokļa uzlikumu tie ir pazemoti, nedz meslotājs tos izsūc” (29).

Miņa – piemiņa, atmiņa; atgādinājums. – „Seno daudzīnājumu atgādina daudz miņu” (37).

Pēcnieks – pēctecis. – „Mantīnieki tomēr un pēcnieki katram ir pašu dēli” (20).

Pūrs – precoties līdzņemamā mantība, dāvanas, trauks, kurā šo mantību saliek. – „Ar pūru nāk ne sieva pie vīra, bet pie sievas vīrs” (18).

Rantīt – griezt, cirst, iegriezt, ievilkt zīmes. – „Zaru sagraiza sprunguļņos, tiem ieranta katram savu zīmi” (10).

Saka – sazarojums, stakle (piem., upei, bet arī Sakas upes nosaukumā). – „Septīto saku iesūc purvi” (1).

Sakarīgs – šeit: tāds, kas saskaras, ir savstarpējā saskarē. – „Ciemus ceļ ne pa mūsu paražai (ar savienotām un sakarīgām ēkām)” (16).

Sakte, sakta – pie tautastērpa piespraužama rota. – „Sedzas visi vilnānē, ko sasprauž ar sakti” (17). „Pamatā ide. *seg- spraut, piekārt, aizskart, no kā latv. ‘segt’ /../ Etimoloģiski vārds būtu jāraksta ar -g-” (Karulis, II, 146. lpp.).

Sakupis piens, kupināts piens – rūgušpiens; biežpiens. – „Ēdieni ir vienkārši – meža augļi, svaiga zvērģaļa vai sakupis piens” (23).

Savvaļa, savvaļība – neatkarība; brīva vaļa; neierobežotība. – „No savvaļas izriet tas ļaunums, ka tie nesanāk reizē” (11).

Smardīgs – smaržīgs. – „Rada kūpošu un smardīgu liesmu” (45).

Soms, soma (suoms, suoma) – dzīvniekam novilkta āda; izbāzenis. – „Tie izraugās dzīvniekus un novilkto somus izraibina ar to zvēru plankumainajām ādām, kas dzīvo Okeānā un nepazīstamā jūrā” (17).

Svētināt – pildīt ar svētumu, padarīt svētu. – „Sanāk mežā, ko svētinājušas senču skatītas zīmes un sena bijība” (39).

Šautra, šautrs – bulta; metamais ierocis. – „Kājnieki svaida arī šautrus – katrs vairākus, - aizmezdami tos brīnum tālu” (6).

Šļaupums - „Donava, iztecēdama Abnobas kalnājā no slaida un lēzna šļaupuma” (1).

Vadzis – 1) kāsis; 2) ķīlis (plēšanai, šķelšanai). – „Kaujas rindās tie sastājas vadžu veidā” (6). Īp. v. ‘vadzīgs’ – ķīlveidīgs.

Veikaloties – tirgoties. – „Ar naudu veikaloties un aizdot to uz augļu augļiem” (26).

Vēkšana – brēkšana. – „Dzirdamas sieviešu klaigas un bērnu vēkšana” (7).

Vēris – plašs, citreiz tikai lapu koku, citreiz jauktu koku mežs. – „Vērus un birzis tiem svētina” (9).

Viedība – dievišķa gudrība, apskaidrība. – „Uzvarētājiem /../ laime izvērtās par viedību” (36).

Vīrestība – vīrišķība, drosme. – „Izceļas ar pavadoņu skaitu un vīrestību” (13).

Janīna Kursīte-Pakule

Dr. hist. Harijs Tumans

PAR TACITU, VIŅA LAIKMETU, DAIĻRADI UN „ĢERMĀNIJU”

„Es pareģoju, un mans pareģojums
mani nepievils, ka tavi vēsturiskie
sacerējumi būs nemirstīgi”.

(Plinijs Jaunākais. Vēstule Tacitam, VII, 33, 1)

Par Tacitu un viņa laiku

Ir pierasts, ka šāda tipa izdevumos priekšvārdā tiek plaši izklāstīta attiecīgā autora biogrāfija. Taču šajā gadījumā darīsim citādi un vairāk runāsim par daiļradi nekā tās autoru. Īpaši tādēļ, ka īstas autora biogrāfijas nemaz nav, ir atrodamas tikai atsevišķas driskas no tās. Dīvainā kārtā līdz mūsu dienām ir saglabājušies vairāki Tacita darbi, daži pilnībā, daži daļēji, no kuriem varētu izveidot vienu biezu sējumu vai divus vidēja lieluma sējumus. Tajā pašā laikā par pašu autoru mūsu rīcībā nav gandrīz nekādu ziņu. Ir atrodami tikai daži fakti, un tie paši mums ir jāsalasa pa kriptaiņai no paša Tacita darbiem un citu autoru pieminējumiem. Cēlonis tam visticamāk ir tāds, ka romiešu vidū Tacits nebija populārs rakstnieks – viņu nemācīja skolās, un arī toreizējie filologi neizrādīja interesi par viņa darbiem. Mēs Tacitu pazīstam, pateicoties itāļu entuziastiem, kuri Renesanses laikā atrada un nopublicēja viņa darbus. Pateicoties viņiem, Tacits uz mūžīgiem laikiem ir ierindots starp „klasikiem”, un viņa sacerējumi ieņem cienjamu vietu seno rakstnieku plauktā. Bez viņa nav iedomājamas nedz antikās literatūras studijas, nedz Romas impērijas vēstures pētniecība. Viņš ir un paliek viens no galvenajiem sava laikmeta avotiem, un, kā redzams, spēj izraisīt interesi arī mūsu zemē, kura parasti ļoti skopi velta savu uzmanību šķietami tālajai un svešajai antikajai pasaulei.

Šajā vietā vajadzētu teikt apmēram tā: Publijs Kornēlijs Tacits ir dzimis tad un tad, tur un tur. Taču šoreiz tas izpaliek, jo mēs nezinām

nedz viņa piedzimšanas vietu, nedz laiku. Abos gadījumos mums ir jābalstās vienīgi uz aptuveniem pieņēmumiem. Par Tacita dzimšanas gadu var spriest, balstoties uz viņa drauga, romiešu rakstnieka Plīnija Jaunākā¹ vārdiem. Vienā no savām vēstulēm Plīnijs norāda, ka viņi ar Tacitu ir aptuveni vienāda vecuma, un piebilst, ka jaunības gados viņš sev par paraugu izvēlējās tieši Tacitu, kurš bija jau kļuvis par slavenu oratoru (VII, 20). No tā izriet, ka Plīnijs ir bijis nedaudz jaunāks par Tacitu. Viņa dzimšanas gads ir zināms, tas ir 61./62. g. Tātad, mēs varam pieņemt, ka Tacits ir dzimis kaut kad starp 56. un 58. gadu. Šie gadi arī atbilst viņa politiskās karjeras gaitām, jo ir zināms, kādā vecumā kādus amatus romiešiem bija atļauts ieņemt.

Vēl aptuvenāki ir minējumi par Tacita dzimteni, jo šajā jautājumā nav nevienas drošas ziņas. Pētnieki lēš, ka viņš varētu nākt no kāda ziemeļu Itālijas novada vai Gallijas dienvidiem (mūsdienu Francija), jo abos šajos reģionos latīņu uzrakstos parādās vārds „Tacits”. Lai noteiktu iespējamo Tacita dzimteni, vēsturnieki daudz uzmanības ir veltījuši pētījumiem par to, kuriem reģioniem Tacits ir veltījis vislielāko uzmanību, un secinājuši, ka detalizētākie apraksti attiecas uz Gallijas dienvidu galu. Ir arī citi apsvērumi, kas liek domāt par šo reģionu kā par Tacita iespējamo dzimteni, un pie tā principā varam arī palikt.

Par rakstnieka dzimtu arī nav nekādu ziņu. Mēs varam tikai konstatēt faktu, ka romiešu sabiedrībā tā nebija pazīstama. Jau pats Tacita vārds dažiem izraisa šaubas, un pastāv pat versija, ka tas nemaz nav vārds, bet gan pseidonīms, atvasināts no vārda *tacere* – „klusēt”. Lai kā tas arī būtu, rakstnieka dzimtas vārds nav sastopams nedz literatūrā, nedz amatpersonu sarakstos, izņemot vienu gadījumu. Plīnijs Vecākais² savā slavenajā sacerējumā „Dabas vēsture” ir pieminējis

1 Plīnijs Jaunākais jeb Gajs Plīnijs Cecilijs Sekunds (ap 61 – 113) – romiešu orators un rakstnieks. Cēlies no turīgas ģimenes un ieņēma visus svarīgākos valsts amatus. Draudzējās ar imperatoru Trajānu. Nopublicēja savas „Vēstules” deviņos sējumos, kuras ir saglabājušās līdz mūsu dienām. Šis „Vēstules” ir vērtīgs vēstures avots par tā laika Romas impērijas dzīvi.

2 Plīnijs Vecākais jeb Gajs Plīnijs Sekunds (23 – 79) – Plīnija Jaunākā onkulis (mātes brālis), izcils romiešu rakstnieks un erudīts, darba „Dabas vēsture” (*Historia Naturalis*) autors. Gāja bojā Vezuva izvirduma laikā, kad bija pārāk tuvu pietuvojies bojā esošajam

kādu romiešu jātnieku kārtas pārstāvi, vārdā Kornēlijs Tacits, kas esot pārvaldījis finanšu lietas romiešu pakļautajā Gallijas provincē, tas ir, mūsdienu Beļģijas pusē (*Hist. Nat.*, VII, 76). Saprotams, ka par viņa radniecību ar mūsu varoni Plīnijs Vecākais neko nav minējis, jo vēl nepazīna šo cilvēku, bez kura šodien nav iedomājama Romas vēsture, tomēr tik unikāla personas un dzimtas vārdu sakritība vedina domāt, ka minētais jātnieks bija rakstnieka radnieks – onkulis vai, visdrīzāk, tēvs. Vairāk ziņu par rakstnieka dzimtu nav. Katrā ziņā ir skaidrs, ka Tacita panākumus politiskajā dienestā nenoteica viņa dzimtas statuss. Viņš pats izveidoja savu karjeru „no nulles”, kļūdams, kā mēs šodien teiktu, par *self-made-man*. Tacits pats atzīst, ka par savu stāvokli sabiedrībā ir pateicīgs imperatoriem no Flāviju dinastijas (*Hist.*, I, 1). Tas nozīmē, ka mūsu priekšā, visticamāk, ir kārtējais stāsts par jaunekli – provinciāli, kurš ieradās „no laukiem” iekarot impērijas galvaspilsētu un kuram paveicās.

No Tacita paša vārdiem mazliet vairāk mēs zinām par viņa izglītību un politiskajām gaitām. Toreiz, tāpat kā šodien, laba izglītība bija panākumu pamatā. Cik var saprast, Tacits ieguva tiešām labu tā laika klasisko izglītību, kas ietvēra vispirms gramatikas³ un pēc tam retorikas studijas⁴. Viņa retorikas skolotāji bija divi toreiz pazīstami oratori – Marks Aprs un Jūlijs Sekunds (*Tac. De orat.*, 2). Abi bija nedziļciltīgas izcelsmes un abi nāca no Gallijas. Pie viņiem rakstnieks apguva oratora mākslas pamatus un ieguva attiecīgu praksi, uzstājoties ar tiesas runām un deklamācijām. No Plīnija Jaunākā vārdiem var saprast, ka Tacits ļoti ātri izcēlās šajā laukā, kļuva slavens un sasniedza tādu līmeni, ka varēja kalpot par paraugu citiem. Runas, kuras atnesa Tacitam „skaļu slavu”, nav saglabājušās līdz mūsu dienām, jo iespējams, autors tās neuzskatīja par publicēšanas vērtām un uztvēra vienīgi kā savas politiskās un radošās darbības sākumposmu. Mums neatliek nekas cits, kā pieņemt šo viedokli un pētīt viņa vēlākā laika darbus, kas padarīja

Pompejām, lai labāk redzētu šo fenomenu un palīdzētu cilvēkiem.

3 Šis kurss iekļāva sevī gramatikas apgūšanu, kā arī seno dzejnieku darbu studijas un komentēšanu.

4 Retorika paredzēja oratoru un vēsturnieku sacerējumu studijas.

viņu nemirstīgu. Bet vispirms – pāris vārdu par pasauli, kurā Tacitam nācās dzīvot un strādāt.

Tacits iegāja „lielajā dzīvē” ļoti interesantā laikmetā. Tas bija Romas impērijas uzplaukuma laiks, kuram piemita gan liels spožums, gan vienlaicīgi liels dramatisms. Vārdam „impērija” šajā kontekstā ir divas nozīmes: pirmkārt, tā ir plaša teritoriāla valsts, kas apvieno sevī daudzas pakļautas zemes un tautas, un, otrkārt, tā ir monarhija, kas nomainīja republikānisko valsts pārvaldi. Romas robežas Tacita laikā sniedzās no Gibraltāra rietumos līdz Tigras upei austrumos un no ģermāņu mežiem ziemeļos līdz Nīlas krācēm dienvidos. Visur valdīja romiešu likumi un dislocējās romiešu leģioni, valdīja miers un kārtība un tika būvētas romiešu pilsētas, kurās cilvēki varēja baudīt civilizācijas komfortu un izklaides. Visās zemēs skanēja latīņu valoda un dominēja romiešu dzīvesveids. Tā bija lielākā un spēcīgākā impērija senajos laikos - pirmā plašā globalizācija, ko vēsturnieki parasti dēvē par romanizāciju.

Savukārt no politiskā viedokļa toreizējā Romas impērija bija ilgstošas krīzes produkts. Romas republikas krīze, kas bija aizsākusies vēl III gs. beigās p. m. ē., noveda pie totālas „valsts nozagšanas” un oligarhisko klanu („*prihvatizātoru*”) savstarpējām cīņām. Tas viss beidzās ar asiņainiem pilsoņu kariem un apvērsumiem, kuriem punktu beidzot pielika Oktaviāna uzvara pār Antoniju un Kleopatru 31. gadā p. m. ē. Dažus gadus vēlāk, 27. gadā p. m. ē., Oktaviāns kļuva par Augustu („svētīgo”) un pasludināja republikas atjaunošanu, patiesībā izveidojot tādu politisko sistēmu, kurā visi vadības groži piederēja viņam vienam, lai arī oficiāli skaitījās, ka viņš daļa varu ar senātu. Augustam tika piešķirts „princepsa” tituls, kas burtiski nozīmē - „pirmais pilsonis”. Tituls apliecināja, ka formāli viņš ir tikai pirmais starp līdzīgajiem, bet visiem tāpat bija skaidrs, kam pieder reālā vara. Augusta valdīšana izmocītajai valstij atnesa ilgi gaidīto mieru, stabilitāti un labklājību. Uzplauka kultūra un ekonomika, uzplauka pati Roma un tās provinces. Taču tikumu krīze un morāles degradācija, kas bija aizsākusies vēlās republikas laikā, turpināja attīstīties. Augusts mēģināja aizsargāt tikumību un ģimēni ar bargiem likumiem, tomēr vēlamos rezultātus

nesasniedza.

Blakus tikumu pagrimumam pastāvēja vēl viena nopietna problēma, kura, lai arī uz laiku bija iedzīta pagrīdē, vēlāk izlauzās uz āru. Politiskās varas formālais duālisms nesa sev līdzī aplēptas briesmas, kuras parādījās pēc Augusta nāves 14. g. m. ē., viņa mantinieku valdīšanas laikā⁵. Visi nākamie valdnieki tāpat tika dēvēti par princepsiem un visi centās stiprināt savu varu, piešķirot tai patiesi monarhisku raksturu. Šajā ceļā viņu intereses sadūrās ar senāta interesēm, jo senāts pārstāvēja veco oligarhiju, kas nebija sajūsmā par varas centralizāciju un valstiskumu stiprināšanu, jo tas sāpīgi skāra tās privātās intereses. Savukārt princepsiem nebija leģitīma pamata atcelt vai ierobežot senāta varu, jo formāli valsts pastāvēja kā republika. Leģitimitātes trūkumu imperatori aizvietoja ar teroru pret bagātākajiem un ietekmīgākajiem Romas pilsoņiem. Cīņa ar opozīciju bija asa, un tās gaitā daži princepsi (Kaligula, Nērons) zaudēja psihisko līdzsvaru un pat veselību. Tas, patiesi, bija dramatisks laiks, un tieši šim laikam savu daiļradi veltīja Tacits. Divos iespaidīgos sacerējumos („Annāles” un „Vēsture”) viņš aprakstīja Romas impērijas vēsturi no Augusta nāves līdz savām dienām. Bet nu, visu pēc kārtas.

Tacita jaunības un studiju gadi attiecas uz ļoti nemierīgiem laikiem – pusjukušā imperatora Nērona valdīšana (54–68), pēc tam cīņa par varu, pilsoņu karš, un, beidzot, Vespasiāna kāpšana tronī (69. g.), kas iezīmēja stabilitātes un kārtības atjaunošanu. Tomēr liekas, ka šīs politiskās dzīves perturbācijas neskāra rakstnieku un netraucēja viņa izaugsmei. Šajos laikos romiešu retorikā konkurēja dažādi stili, notika debates un meklējumi, kas, bez šaubām, iespaidoja arī Tacita daiļradi un veidoja viņa paša stilistiskās īpatnības. Parasti tajā laikā jauns cilvēks varēja cerēt uz sabiedrisko atzinību trīs jomās: militārajā, valsts civilajā dienestā un uz oratora tribīnes, t. i., tiesas prāvās un publiskās deklamācijās. Šīs trīs lietas bija iespējams arī apvienot vienā vai otrā

5 Augusta mantinieki, kurus piedzīvoja Tacits, valdīja šādā secībā: Tibērijs (14–37), Kaligula (37–41), Klaudijs (41–54), Nērons (54–68), pilsoņu karš (68–69), Vespasiāns (69–79), Tits (79–81), Domiciāns (81–96), Nerva (96–98), Trajāns (98–117), Adriāns (117–138).

kombinācijā. Tacits savam startam izvēlējās oratora karjeru, kuru vēlāk turpināja politikas jomā. Šķiet, ka viņš bija laimes luteklītis un viņam neparasti veicās, jo panākumus viņš guva visur, kur vien mēģināja savus spēkus.

Tacita politiskā karjera sākās imperatora Vespasiāna valdīšanas laikā (69-79). Viņš pats savā darbā „Vēsture” atzīst, ka Vespasiāns lika pamatus viņa politiskajiem panākumiem, nākamais imperators Tits (79-81) viņa godu pavairoja, bet Domiciāns (81-96) virzīja viņu tālāk uz augšu (*Hist.*, I, 1). Tātad, rakstnieka karjeras pamatā bija Vespasiāna labvēlība. Tas bija tas pats Vespasiāns, kurš atklāja vēl vienu izcilu rakstnieku – Jāzepu Flāviju, slavenā darba „Jūdu karš” autoru, kuram Leons Feihtvangers ir veltījis savu izcilo tāda paša nosaukuma romānu. Jāatzīst, ka Vespasiānam bija „ķēriens” atklāt un virzīt uz panākumiem jaunus, talantīgus literātus un vispār spējīgus cilvēkus. Protams, mēs nezinām un, visticamāk, nekad arī neuzzināsim, vai imperators pamanīja Tacitu viņa literāro vai administratīvo nopelni dēļ. Varbūt līdzīgi kā Jāzepa Flāvija gadījumā tā bija laimīga sagādīšanās, pateicoties kurai jauns un talantīgs cilvēks nokļuva īstajā laikā un īstajā vietā. Ieņēmis troni, Vespasiāns, kurš nāca pie varas vienīgi pateicoties savu leģionu atbalstam, bija norūpējies par savas varas nostiprināšanu, tādēļ iekļāva senātā vairākus desmitus sev uzticamu cilvēku. To vidū gadījās arī Tacits, ar ko arī sākās viņa augšupeja pa politikas kāpnēm.

Tātad, Tacita karjeras sākums izskatās ļoti viegls un pat mazliet romantisks. Taču nav izslēgts, ka to veicināja arī kāds prozaiskākas dabas faktors - tas, ko mēs šodien apzīmējam ar vārdu „blats” jeb „pazīšanās”. Šis fenomens pastāvējis vienmēr un visur, un ikvienā cilvēku sabiedrībā ir lietas, kuras notiek, izmantojot “pazīšanos”. Arī šajā gadījumā, dabiski, rodas jautājums, kā jauniešiem no provinces, pilnīgi svešs cilvēks Romā, bez radiem un sakariem, varēja pēkšņi uzsākt tik strauju karjeru? Ir arī grūti iedomāties, kā viņš varēja tikt pie tik laba „blata”. Taču ir viens universāls līdzeklis, kas strādā visos laikos un visās vietās - labas precības, tādas precības, kas atklāj ceļu uz augstāko sabiedrību. Tacits apprecēja izcilā karavadoņa Jūlija Agrikolas meitu. Agrikola bija cienijams cilvēks ar labu slavu un

statusu. Tieši viņš vēlāk pilnībā pakļāva britus Romas impērijas varai. Gan pats Vespasiāns, gan viņa dēls Tits ļoti cienīja un respektēja savu teicamo karavadoni. Laikā, kad sākās Tacita karjeras ceļš, Agrikola bija Vespasiānam pietuvināts cilvēks - godājams, ar labu vārdu un lielu ietekmi. Bez šaubām, precības ar viņa meitu un viņa patronāts ļoti palīdzēja Tacita izaugsmei politikā. Saskaņā ar toreizējo kārtību jauns cilvēks, kurš vēlējās taisīt politisku karjeru, vispirms kādu laiku dienēja armijā, tad ieņēma zemākos valsts amatus un, sasniedzot divdesmit piecu gadu vecumu, varēja pretendēt uz kvestora⁶ amatu, kas ievada cilvēku senatoru kārtā. Tādēļ šajā vecumā, pietuvojoties augstākajiem valsts amatiem, jaunieši centās apprecēties. Tacits apprecējās 78. gadā, tātad laikā, kad bija sasniedzis attiecīgo vecumu.

Tas norāda uz to, ka Tacits mērķtiecīgi un apzināti veidoja savu karjeru, tomēr mums nav pamata uzskatīt, ka viņš bija tāds moderna tipa karjerists, kurš visu savu dzīvi un darbību būtu pakļāvis tikai karjeras mērķiem. Mums arī nav pamata viņu turēt aizdomās par aprēķina laulībām, jo viņš precējās tad, kad jau bija sasniedzis zināmus panākumus, bija nonācis Vespasiāna redzeslokā un ieņēmis dažus amatus. Tacita kontā jau bija panākumi, kas bija gūti, pateicoties paša spējām un laimīgam liktenim, nevis „blatam”. Bez tam, nav nekā neparasta, ja satuvojas divi imperatora favorīti, kuri nekonkurē savā starpā un atrodas uz dažāda līmeņa dienesta pakāpieniem: viens vēl pašā apakšā, bet otrs jau pie pašiem griestiem. Turklāt savos darbos Tacits vienmēr uzsver tieši lietu morālo pusi, kas varētu liecināt par labu viņa godaprātam. Savos darbos, rakstot par impērijas vēsturi, Tacits cildināja krietnas ģimenes, kas izturēja nelabvēlīgus apstākļus terora laikos, sievas, kuras palika uzticīgas nežēlastībā kritušiem un trimdā izsūtītiem vīriem, kā arī vīrus, kas palika uzticīgi savām sievām un sievastēviem par spīti dažādiem nelabvēlīgiem apstākļiem utt. Tas norāda uz viņa paša ideāliem un liek domāt par viņa stingro morālo stāju.

Tita valdīšanas laikā, 81. vai 82. gadā, Tacits ieņēma kvestora amatu

6 Kvestori pārzināja un kontrolēja valsts ipašumus, ienākumus, arhīvus, grāmatvedību.

un iegāja senatoru kārtā. Viņa tālākā izaugsme norisinājās jau citos laikos, kad varas grožus turēja savās rokās turēja Tita jaunākais brālis Domiciāns. Jaunais imperators iesāka enerģiski stiprināt savu varu un līdz ar to neizbēgami nonāca konfliktā ar senātu. Šis konflikts uzrāda klasisku politiskās attīstības shēmu, kas bija raksturīga ne tikai Senās Romas vēsturei, bet ir sastopama visā pasaulē un visos laikos. Proti, politikas svārsti vienmēr šūpojas starp diviem poliēm – starp spēcīgu valstiskumu, ko realizē stipra centralizēta vara, parasti vienā vai otrā vienvaldības formā, un oligarhiju (šī vārda klasiskajā nozīmē – „nedaudzu cilvēku vara”), ko zem dažādām ārējām formām (parasti republikāniskām) iemieso šādas vai citādas valdošas kliķes, kuras daļa valsti savā starpā, izmantojot to savu lietu kārtošanai. Pirmajā gadījumā tiek stiprināta valsts vara, tiek mobilizēti resursi lielu nacionālu projektu īstenošanai, attīstības veicināšanai utt., toties tam līdzī neizbēgami nāk privātās brīvības ierobežojumi un oligarhu varas laušana. Otrā gadījumā valstiskums izgaist privāto iniciatīvu mudžeklī, valsts „tiek nozagta”, toties pastāv daudzas un dažādas brīvības. Tacita laikā Roma pilnā mērā bija paguvusi izbaudīt abus varas stāvokļus, tādēļ politiskā doma meklēja kompromisu, lai sasniegtu optimālo stāvokli. Par labākiem tika atzīti tie imperatori, kuru laikā politikas svārsti atradās viduspunktā starp abām galējībām, kas liecināja, ka ir panākta, lai arī nosacīta, tomēr harmonija starp princepsa varu un senātu. Daudziem likās, ka Vespasiāna un Tita laikā svārsti atradās tieši šādā harmonijas stāvoklī. Taču Domiciāna stingrā roka pavirzīja to atkal uz vienvaldības pusi, pastiprinot savu un valsts varu. Tas, savukārt, nozīmēja oligarhu vajāšanas, teroru pret bagātākajiem pilsoņiem un daudzas citas nesimpātiskas lietas. Neskatoties uz varas pastiprināšanu, Domiciāna politika neatnesa valstij nekādu redzamu labumu, jo visa viņa enerģija tika novirzīta uz opozīcijas apkarošanu. Dīvainā kārtā Tacitu šīs represijas neskāra un viņa karjerai netraucēja.

Par spīti sarežģītajai politiskajai situācijai Tacits turpināja ieņemt arvien augstākus valsts amatus un virzīties augstāk dienesta hierarhijā. Rezultātā 88. gadā viņš ieņēma pretora amatu, vienlaicīgi pildīja

godpilnos pienākumus kvindecemvīru priesteru kolēģijā („piecpadsmīt vīru kolēģija”) un vadīja grandiozo Domiciāna rīkoto Gadsimta spēļu (*Ludes Saeculares*) organizāciju. Tas bija Tacita karjeras kulminācijas punkts, par ko viņš pats ne bez lepnuma rakstīja savā darbā „Annāles” (XI, 11, 1). Kvindecemvīru kolēģija bija sena institūcija, kuras galvenais uzdevums bija valstij kritiskos brīžos skaidrot dievu zīmes un senos tekstos atrast norādes uz problēmu risinājumiem. Dalība šajā kolēģijā bija liels gods. Savukārt pretora amats⁷ bija pirmais augstākās kategorijas amats senāta kārtas pārstāvjiem. Saskaņā ar senām tradīcijām pilsētas pretors organizēja lielus svētkus, bet kvindecemvīru kolēģija tajos izpildīja reliģiskus rituālus. Tādējādi Tacits faktiski kļuva par Gadsimta spēļu galveno rīkotāju, pirmo tūlīt pēc paša princepsa. Šīs spēles ar gladiatoru cīņām un dažādām greznām izrādēm tika rīkotas reizi simts gados (kaut gan Domiciāns sarīkoja tās piecus gadus ātrāk). Tas bija ļoti svarīgs pasākums, kuru imperators izmantoja, lai apliecinātu savu uzticību senajām Romas tradīcijām. Tas nozīmē, ka Tacits, kuram tika uzticēta svarīgākā valsts nozīmes propagandas pasākuma organizēšana, bija izpelnījies īpašu imperatora uzticību. Mēs varam tikai brīnīties par to, kā tas viņam izdevās. Var domāt, ka Tacita panākumu pamatā bija kādi spoži nopelni valsts un imperatora labā. Lai kā tas arī nebūtu, visai drīz, tūlīt pēc pretora amata izpildīšanas, t. i., 89. gadā, Tacits devās projām no Romas, nav zināms, uz kuriem, un neatgriežas līdz 93. gadam. Tiek pieņemts, ka viņš pildīja valstiskus pienākumus kādā no Romas provincēm. Sprotams, ka visi, kas rakstījuši par Tacitu, ir gribējuši domāt, ka viņš, amatvīrs, kurš uzrakstīja sacerējumu par Ģermāniju, dienēja tieši šajā zemē vai vismaz kaut kur tās tuvumā. Tomēr jāņem vērā arī skeptiķu balsis, kuras norāda, ka Tacita darbs „Ģermānija” neliecina par to, ka viņš būtu personīgi pazīstams ar šo zemi. Šķiet, ka šodien virsroku gūst priekšstats, ka Tacits tomēr nav bijis Ģermānijā, vismaz ne tajā laikā, kad rakstīja savu darbu.

Kad 93. gadā Tacits atgriezās Romā, viņa sievastēvs un aizbildnis Agrikola bija jau miris un Domiciāna cīņa ar opozīciju bija sasniegusi augstāko punktu. Nopietnu saasinājumu princepsa un senāta

7 Pretoru ziņā bija kārtības uzturēšana Romā, kā arī tiesiskā jurisdikcija.

attiecībās bija izprovocējusi četru leģionu sacelšanās Ģermānijā 88. gadā. Problēma tika ātri novērsta, bet tai sekoja asa izrēķināšanās ar opozīciju. Kopš tā laika imperators, aizdomu pilns un vajāšanas mānijas pārņemts, vērsās pret katru, kurš viņam likās aizdomīgs vai neuzticīgs. Tāpat kā agrāk Tibērijs⁸ un Nērons⁹, viņš plaši izmantoja spiegu, ziņu pienesēju un apsūdzētāju pakalpojumus, pateicoties kam, ripoja daudzu oligarhu galvas. Senāts kļuva glēvs un pakalpīgs, jo visiem bija bail par savu ādu. Sacerējumā par Agrikolu Tacits ļoti spilgti raksturo tā laika atmosfēru, un viņa tēlojums atstāj baisu iespaidu (piem., *Tac. Agric.*, 2; 45). Neskatoties uz šiem sacerējumiem, Tacita rakstnieka karjera turpināja veiksmīgi attīstīties. Kaut kādā veidā viņam arī tad izdevās izvairīties no imperatora dusmām un pat iegūt majestātisku labvēlību - viņš tika iekļauts konsulu sarakstā 97. gadam. Jā, protams, konsula vara šajā laikā bija kļuvusi dekoratīva, bez kāda politiska spēka, pie tam katru gadu tika nozīmēti vairāki konsuli, tomēr tas skaitījās visgodājamākais amats Romas impērijā, tāds amats, kas vainago katru spožāko karjeru. Tiesa gan, pats princips nepaguva redzēt Tacitu konsula amatā, jo tika nogalināts jau 96. gada rudenī. Acīmredzot, ne visu opozīciju viņš paguva likvidēt.

Līdz ar to konsula pienākumus Tacits pildīja jau nākamā imperatora valdīšanas laikā. Par jauno princepsu kļuva senators Nerva (96–98), kuram tajā brīdī bija jau 66 gadi. Senāts ar gaviļēm sagaidīja ziņu par Domiciāna nāvi un nodeva lāstam atmiņas par viņu (*damnatio memoriae*). Tajā laikā neviens vairs nesapņoja par republikas atjaunošanu, un tas arī nebija iespējams. No atmiņas vēl nebija izgaisusi epizode, kad 41. gadā, tūlīt pēc

8 Tibērijs Klaudijs Nērons – Romas princips laikā no 14. g. līdz 37. g., Augusta padēls un znots. Viņš pilnveidoja valsts pārvaldi un apkaroja opozīciju. Viņa likums par valdnieka goda aizskaršanu deva juridisku pamatu represijām pret nevēlamām personām no oligarhu aprindām.

9 Nērons Klaudijs Drūzs Germaniks – Romas princips no 54. g. līdz 68. g. Slavens ar savu nelīdzsvaroto raksturu, ekstravagantajām dīvainībām, noziegumiem un asiņaino izrēķināšanos ar opozīciju.

Kaligulas¹⁰ nogalināšanas, senāts sapulcējās, lai pasludinātu republiku, bet no malu malām saskrēja tauta un skaļi pieprasīja jaunu imperatoru. Senāts nobijās un bija spiests ievēlēt princepsu (*Suet. Klaud.*, 10, 3). Tas ir saprotami, jo tautai vienmēr ir vieglāk paciest vienu valdnieku, kurš dod maizi un izpriecas, nekā vairāku oligarhu neierobežotu patvaļu. No princepsu terora pārsvarā cieta tikai oligarhi, bet tauta regulāri saņēma savu maizi un izpriecas, līdz ar to viņai šāds stāvoklis bija tīkams. Tādēļ pēc Domiciāna nāves senāts nedomāja par kardinālām pārmaiņām, bet tikai vēlējās redzēt tronī savu cilvēku, kas būtu maigs un viegli iespaidojams (tā tobrīd tika izprasta „brīvība“!). Nerva bija kluss, mierīgs, jau stipri gados un līdz nāvei nobijies, kad uzzināja par savu ievēlēšanu princepsa amatā. Tādējādi viņš bija tieši tāds cilvēks, kādu vēlējās senāts. Tacīts bija senāta pusē un rakstīja, ka Nerva esot savienojis divas līdz tam nesavienojamas lietas – principātu un brīvību (*Tac. Agric.*, 3). Un tiešām, rakstnieka mūžā tas bija pirmais tik ļoti miermīlīgs un senātam paklausīgs imperators. Tādēļ Tacīts apgalvoja, ka ir iestājušies „retas laimes laiki, kad katrs var domāt, ko grib un runāt, ko domā” (*Tac. Hist.*, I, 1). Tāda brīvība, protams, nav iespējama nevienā sabiedrībā, bet izklausās ļoti labi.

Tomēr senāta ieliktenis ne visiem patika un drīzumā pret viņu sacēlās armija – leģioni vēlējās redzēt uz troņa savu cilvēku. Šajā kritiskajā brīdī, kad Nerva riskēja pazaudēt ne tikai varu, bet arī dzīvību, viņš atrada oriģinālu risinājumu, kas vienlaikus atrisināja līdz tam sāpīgo varas mantošanas jautājumu. Viņš radīja jaunu varas nodošanas sistēmu, kas uz laiku nodrošināja impērijas stabilitāti. Nerva ieviesa mantinieka un līdzvaldītāja amatu, kuru varēja ieņemt tikai paša valdošā imperatora izvēlēta uzticības persona, pie tam šajā izvēlē nebija nozīmes radniecībai, bet priekšroka tika dota spējām un nopelniem. Pats Nerva pasludināja par savu dēlu un mantinieku Marku Ulpiju Trajānu (98–117), kurš arī pārņēma impērijas vadīšanu pēc drīzās Nervas nāves. Trajāns saprātīgi un ar mēru stiprināja savu

10 Kaligula Gajs – Romas princeps no 37. g. līdz 41. g. Valdīšanas laikā viņa prāts aptumšojās, un viņš nodevās orgijām, divainībām un slepkavošanai, līdz beidzot daži savzvērējušies senatori viņu nogalināja.

varu, bet kopumā turpināja kompromisa politiku ar senātu un savu enerģiju lielākoties veltīja ārpolitikai un karošanai, kur arī guva spožus panākumus. Pēc nāves viņš tika dievišķots un saņēma no senāta labākā princepsa (*optimums princeps*) titulu. Tacits visiem šiem notikumiem bija aculiecinieks, un nav nekādu šaubu, ka piedzīvotais uz viņu atstāja dziļu iespaidu, ko var nojaust, lasot viņa darbus.

Kas attiecas uz paša Tacita dzīvi šajos gados, tad no Plīnija Jaunākā vēstulēm mēs uzzinām, ka Trajāna laikā viņš bija pazīstams un slavens kā labs orators un rakstnieks; ap viņu pulcējās jauni literāti, kuri mācījās no viņa daiļrunības mākslu (IV, 13). Taču, rakstot par konkrētiem dzīves faktiem, Plīnijs min tikai to, ka 100. gadā viņi abi ar Tacitu senāta uzdevumā uzstājās tiesas procesā pret Āfrikas provinces prokonsulu¹¹ Marku Prisku, kurš bija izcēlies ar korupciju un naudas izspiešanu no provinces iedzīvotājiem. Uzstāšanās šādā procesā arī liecina par rakstnieka augsto sabiedrisko statusu un profesionalitātes līmeni. Vēl ir zināms, ka laika posmā no 112. līdz 114. gadam Tacits vienu gadu pildīja prokonsula pienākumus Āzijas provincē. Savu pēdējo darbu, vēsturisko sacerējumu „Annāles”, viņš pabeidza jau nākamā imperatora Adriāna (117–138) valdīšanas laikā. Tacita nāves gads nav zināms, bet tas varētu būt apmēram starp 117. un 120. gadu.

Tādā veidā Tacits savas dzīves laikā piedzīvoja septiņus „pilna laika” imperatorus, ja neskaita vēl trīs „nepilna laika”, kuri tikai uz īsu brīdi pabija tronī pilsoņu karu laikā tūlīt pēc Nērona nāves (Galba, Otons un Vitēlijs). Tas nozīmē, ka Tacits pats, būdams politiķis, daudz ko pieredzēja no tās vēstures, par kuru rakstīja. Šajā ziņā varētu teikt, ka viņš jau no dabas bija nolikts vēsturnieka lomā, jo, būdams literāri izglītots un apdāvināts, pats piedalījās vēstures veidošanā. Šeit mēs redzam, cik labi, ka dažreiz politikā nokļūst izglītoti un talantīgi cilvēki.

11 Prokonsuls – bijušais konsuls, kuram pēc viņa konsulāta uz gadu tika piešķirta kādas provinces pārvaldīšana.

Par Tacita daiļradi

Šķiet, ka savā radošajā darbā Tacits visai apzināti un mērķtiecīgi sekoja senajai literārajai tradīcijai. Romiešu historiogrāfija aizsākās III gs. p. m. ē. tieši ar to, ka pie vēstures rakstīšanas ķērās bijušie augstākā ranga amatvīri, kuri pēc dienesta pienākumu izpildīšanas turpināja kalpot valstij ar savu literāro darbību. Var teikt, ka pirmie vēsturnieki Romā bija “pensionēti politiķi”. Tacits lieliski iekļaujas šajā shēmā, tikai ar to atšķirību, ka rakstīja viņš nevis „pensijas vecumā” (diez vai viņiem vispār tāds ir bijis?), bet paralēli savai politiskajai darbībai un arī mūža otrajā pusē. Starp citu, tā nav nejaušība, ka savam galvenajam vēsturiskajam sacerējumam Tacits deva nosaukumu „Annāles”¹² (*Tac. Ann.*, IV, 32) - tieši tā savus darbus apzīmēja pirmie romiešu vēsturnieki. Tas ļauj domāt, ka viņš apzināti sekoja tradīcijai un pieskaitīja sevi seno romiešu vēsturnieku pulkam. Tacita darbos tiek ievērota arī seno Romas vēsturnieku darbu forma: Tacits izklāsta Romas impērijas vēsturi pa gadiem hronoloģiskā secībā, tāpat kā tas bija pieņemts senajās hronikās republikas laikā. Arī tas liecina par viņa konservatīvajiem uzskatiem un tradicionāli romisko vērtību sistēmu, kas ir labi redzama visos viņa rakstu darbos gan stilistiski, gan saturiski.

Runājot par Tacita daiļradi, vispirms ir jāņem vērā tas, ka romieši vēsturi uztvēra kā literatūras žanru. Tā bija sava veida pamācoša un izklaidējoša literatūra, kuras uzdevums bija mācīt ar pagātnes piemēriem, sniegt derīgu informāciju, vienlaikus sagādājot literāru baudījumu. Tādēļ vēsturiskie sacerējumi bija ļoti daudzslāņaini: tie saturēja faktus par notikumiem, ģeogrāfiju un dažādām tautām, kā arī spilgtus, tēlainus aprakstus un varoņu runas. Tas viss bija domāts lasītāja izglītošanai, izklaidēšanai un literāram baudījumam. Cicerons raksturoja vēsturi kā dzīves skolotāju (*magistra vitae*), uz visiem laikiem ierakstot šādu izpratni romiešu apziņā. Vēsturei bija jāamāca un jāaudzina cilvēkus, un šis uzdevums piešķīra žanram didaktisku ievirzi. Tādēļ vēstures sacerējumiem bija raksturīga tendence uz moralizēšanu

12 Lat. *Annales* – no vārda *annus* („gads”) – „gadu raksti”, „gadu hronika”.

un retoriku ar daudzām cildinošām un nosodošām runām utt. Vēlme atstāt uz lasītāju pēc iespējas lielāku iespaidu piesātināja sacerējumus ar emocijām un tuvināja vēsturi traģēdijai. Galu galā tā bija vairāk māksla nekā zinātne, kas no vienas puses nāca tai par labu, jo padarīja vēsturi interesantu un pieejamu plašam lasītāju lokam (ak vai, kur tie laiki!), bet, no otras puses, vēsturiskā precizitāte šad un tad “kliboja” vai vispār tika upurēta par labu literatūrai. Tikai retos gadījumos kādam izdevās savienot mākslu ar zinātni, literāro skaistumu ar vēsturisko patiesību. Pamatā viss bija atkarīgs no autora literārajām un personiskajām spējām un simpātijām.

Tacita jaunības gados romiešu literatūrā sacentās un savā starpā polemizēja divas retorikas skolas jeb stili. Viens, tā saucamais „jaunais” stils, lika uzsvāru uz ārējiem efektiem un izcēlās ar spilgtumu, patētiskumu, juteklību un emocionalitāti, savukārt otrs stils noraidīja dzišanos pēc jutekliskiem efektiem, orientējās uz mierīgu, nosvērtu runas plūdumu un par paraugu ņēma vecos romiešu literatūras klasiķus, tādus kā Cicerons, Cēzars vai Sallusts. Tacits, sekojot valdošajai laika tendencei, pieslējās šim otrajam virzienam, tomēr nenoraidot arī dažus deklamatoriskā, „jaunā” stila elementus, kas padarīja runu skaistāku. Citiem vārdiem sakot, viņš mēģināja iet vidusceļu, tomēr ar izteiktu noslieci uz klasiskās un sausās tradīcijas pusi, kas liecina par viņa konservatīvo pasaules redzējumu.

Tātad, no pirmajiem Romas vēsturniekiem Tacits pārņēma ne tikai ārējo formu, bet arī smagnējo rakstīšanas manieri - viņa stils savā būtībā ir tikpat sauss un garlaicīgs, kāds tas ir senajās romiešu hronikās. Protams, tas nebija gluži tāds pats, jo bija tomēr citi laiki un rakstīt pa vecam vairs nebija iespējams. Tādēļ Tacits periodiski centās izdaiļot un paspilgtināt sauso faktu izklāstu ar dramatiskiem aprakstiem. Sekojot sengrieķu vēsturnieka Tukidīda (V gs. p. m. ē.) iesāktajai tradīcijai, viņš iekļāva savā tekstā paša sacerētas vēsturisko personāžu runas, vadoties pēc tā, kā viņi dotajā situācijā „varētu runāt”. Šīm runām vajadzēja padarīt stāstu dzīvāku, tomēr bieži vien runu garuma un samudžinātības dēļ tika panākts pretējs efekts. Kopumā ņemot, Tacits rakstīja maksimāli pragmatisku vēsturi, liekot akcentu

uz tās lietderīgumu un faktiski atstājot novārtā izklaidējošo, baudu sagādājošo aspektu. Vienā vietā viņš pats, it kā taisnodamies, atzīmē, ka viņa stāstījums ir ļoti noderīgs, bet nevar sagādāt baudījumu, jo to nosaka drūmie un vienveidīgie notikumi, par kuriem tiek runāts: baisas pavēles, apsūdzības, liekulība, tiesas prāvas, nevainīgo notiesāšana utt. (*Tac. Annales*, IV, 33). Iespējams, ka rakstnieks ar nodomu nevēlējās padarīt skaistāku stāstu par šādiem notikumiem, bet var gadīties, ka viņš jau no dabas bija smagnējs un pesimistisks cilvēks, tā kā, pat gribēdams, viņš nespētu rakstīt viegli un priecīgi.

Mūsdienu literatūrā var atrast daudz labus vārdus par Tacita māksliniecisko stilu, viņam raksturīgo cēlumu, precizitāti, atturību un nopietnību, par viņa sniegto psiholoģisko raksturojumu meistarību utt. Tas viss ir pareizi, bet dzīvē grūti ir atrast vēsturnieku vai filologu, kuram būtu patīcis Tacita stils un viņa darbi. Viņam tiešām piemīt ļoti izteiksmīgi un precīzi formulējumi, kas spēj iepriecināt un sagādāt baudījumu tulkotājam, taču kopumā lasīt viņu nav viegli, bet tulkot, īpaši viņa runas, ir jau patiesi grūts un brīžiem pat mokošs darbs. Tulkotāji lielākoties nav sajūsmā par Tacita stilu, galvenokārt tādēļ, ka viņam piemīt nejauka īpašība saspīest un īsināt gramatiskās konstrukcijas, izlaižot vārdus (parasti darbības vārdus). Turklāt viņam ļoti patika izvēlēties neviennozīmīgus vārdus. Tā rezultātā mums periodiski ir jālauza galva, lai saprastu, kas ir izlaists šoreiz un kādā nozīmē šajā vietā būtu lietojams viens vai otrs vārds. Domājams, ka tas viss kopā varētu būt viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ paši romieši, atskaitot draugu Plīniju, bija atturīgi pret Tacita daiļradi. Rodas iespaids, ka viņa smagnējais stils („cēlums”, „nopietnība”) nespēja sajūsmināt nedz senos romiešus, nedz mūsdienu cilvēkus, jo lasīt viņu ir drīzāk darbs nekā baudījums, bet tulkot - smags darbs. It īpaši tas attiecas uz mums, kas neesam pieraduši pie tā laika retorikas jaukumiem. Jābrīnās, kādēļ viņa teksti vispār ir saglabājušies? Varbūt tikai tādēļ, ka labāku toreiz nebija, un tāpēc Tacits palika galvenais sava laika vēstures avots?

Tomēr uz šo lietu var paskatīties arī no otras puses. Pirmkārt, ieinteresēts un nopietns cilvēks arī šodien var baudīt Tacita stilu

gan tulkojumā, gan oriģinālā. Tiesa gan, tādu pacietīgu lasītāju un tulkotāju nav daudz. Neskatoties uz Tacita smagnējo un sauso stilu, nevar noliegt, ka tam piemīt savs īpatnējs šarms un pat skaistums, nevar noliegt tā precizitāti un pat zināmu emocionalitāti. Viņa trāpīgie izteicieni, piezīmes un sentences, šur un tur izkaisītas tekstā, kā arī autora ētiskā pieeja vēsturiskajam materiālam, tas viss kopā paceļ viņa vēsturi stipri pāri vienkāršai hronikai un padara to par vērtīgu un pamācošu literatūru.

Otrkārt, Tacita morāle un viņa vēstījums pasaulei arvien izrādās aktuāls un vienmēr atrod pateicīgus klausītājus. Vajag tikai atvērt tekstu un ieklausīties tajā. Tacits ir autors, kura gudriba un talants neatklājas uzreiz, un ļoti iespējams, ka nesagatavotam lasītājam pirmā reize būs arī pēdējā. Savukārt sagatavots un atvērts lasītājs atradīs tajā gan vērtīgas domas, gan skaistus un precīzus izteicienus. Šis autors nerunā vispārinājumos un kopsavilkumos, neteoretizē un neko neskaidro, bet tikai stāsta. Taču iedziļinoties materiāla kompozīcijā un pievēršot uzmanību īsajām, it kā garāmejojot izmestajām piezīmēm tekstā, var labi sajust autora domu gaitu un saprast, ko viņš ir vēlējies pateikt. Tādēļ mums ir tikai jālasa un jādomā līdz. Neatkarīgi no mūsu vērtējumiem Tacits bija, ir un paliek vēstures un literatūras klasiķis.

Nebūtu pareizi Tacita literārā fenomena izskaidrojumu meklēt vienīgi literatūrā un stilistikā. Mums ir jāatceras, ka toreiz pastāvēja divas vēstures rakstīšanas koncepcijas jeb metodes. Vienu izveidoja „vēstures tēvs” Hērodots (V gs. p. m. ē.), bet otru – viņa jaunākais laikabiedrs Tukidīds. Par abiem autoriem ir ļoti daudz rakstīts, un viņi abi tiek salīdzināti jau kopš seniem laikiem. No Hērodota atvasina tā saukto „episko historiogrāfiju”, kurai raksturīgs plašs, ar daudzām literārām atkāpēm bagātināts, mākslinieciski veidots stāstījums, no Tukidīda – zinātnisko, faktogrāfisko vēsturi, kas ietver sausu faktu uzskaitījumu un pieļauj vien minimālas, pavisam nepieciešamas atkāpes. Pirmajā gadījumā vēsture ir koša, aizraujoša un interesanta, to ir patīkami lasīt, bet tai trūkst vēsturiskās precizitātes un zinātniskās metodoloģijas. Otrajā gadījumā ir tieši otrādi – ir metode, precizitāte, avotu atlase un analīze, toties valda sausums, sīkumainība un briesmīga

garlaicība. Bez tam, un kas ir pats svarīgākais, atšķiras abu vēstures koncepciju izcelsme un intelektuālās saknes. Senā episkā vēsture sakņojas metafizikā, tas ir, reliģiskajā pasaules ainā, kur virzošie spēki ir dievišķā griba, liktenis un pašu cilvēku lēmumi. Šai vēsturei ir sakrāla jēga, koncepcija un izskaidrojums, tai piemīt bieži atzīmētais optimisms, kas pārvar visas negācijas. Turpretī otra, racionālā vēsture, radās vēlākos laikos, kad reliģiskā pasaules aina jau tika apšaubīta, tādēļ šai vēsturei nav metafiziskās dimensijas, jēgas meklējumu, koncepciju un pārliecinošu skaidrojumu. Tajā ir atrodami tikai sausi fakti un drūms pesimisms. Šāds pesimisms ir raksturīgs gan Tukidīda, gan Tacita darbiem. Abas senās vēstures rakstīšanas metodes turpina dzīvot arī mūsdienās: episkajai tradīcijai nosacīti atbilst konceptuālā, pašlaik jau atmirstošā vēsture, kas cenšas ieraudzīt lietu kopsakarību, interpretēt un skaidrot vēstures procesus, savukārt otrs, šodien valdošais pozitīvisma virziens, turpina sausi skaitīt faktus un izvairīties no viedokļiem, slēpjoties aiz faktu kalniem, statistikas, smagnējām un bezpersoniskām konstrukcijām. Tāpat kā Tacita laikā, arī šodien katrs vēsturnieks ir brīvs savā izvēlē starp abām vēstures rakstīšanas tradīcijām.

Tacits izvēlējās iet Tukidīda ceļu ar visām no tā izrietošajām sekām. Tieši tādēļ viņa teksti bieži liekas smagnēji, sausi un garlaicīgi, kaut gan vienlaicīgi arī ļoti informatīvi un precīzi. Skaidrojumu ziņā viņa vēsturē, kā bieži tiek atzīmēts, valda pilnīgs haoss. Tacits bija tāls no jebkādas filozofijas, un viņa darbos nevar atrast kādu kopsaucēju vai koncepciju, neko tādu, kas ļautu interpretēt vēstures notikumus. No vienas puses, viņš izsaka pretenziju ne tikai aprakstīt notikumu ārējo gaitu, bet arī izklāstīt to jēgu un cēloņus (*Tac. Hist.*, I, 4), bet no otras puses, viņš izvairās no jebkādiem teorētiskiem vispārinājumiem un nespēj tikt galā pats ar savām šaubām par lietu būtību. Piemēram, viņš nespēj izšķirties par to, vai cilvēku lietas nosaka liktenis un nepieciešamība vai tomēr nejaušība (*Tac. Annales*, VI, 22). Viņš min trīs savā laikā izplatītākos viedokļus par šo jautājumu, bet neuzdrošinās pieņemt nevienu no tiem. Šajā ziņā viņu varētu nosaukt ne tikai par pozitīvistu, bet arī par mūsdienu postmodernistu, kuram

viss liekas relatīvs, neskaidrs un nedrošs, un kura radošā doma līdz ar to ir pilnīgi paralizēta. Ir pilnīgi skaidrs, ka Tacits izslēdz no vēstures jebkādu metafizisku spēku darbību un visus procesus cenšas skaidrot no materiālistiskā skatu punkta caur pašu cilvēku darbības prizmu. Tiesa gan, viņa tekstos laiku pa laikam parādās tādi formulējumi, kā „dievu griba” un „liktenis”, bet, kā rāda pētījumi, tiem ir vairāk literāras metaforas, nevis cēlonības nozīme. Tomēr nosaukt Tacitu par pārliecinātu ateistu mēs arī nevaram, jo savos darbos viņš bieži stāsta par dievu zīmēm un brīnumiem, turklāt ne vienmēr skeptiski. Līdz ar to mēs nevaram būt droši, vai aiz viņa pieminētās „dievišķās gribas” neslēpjas arī kas vairāk kā tikai metafora. Tomēr ir jāsecina, ka Tacitam nav nekādas konkrētas skaidrojošas koncepcijas, tās vietā mēs redzam tipisku, mums pašiem labi pazīstamu, postmodernisku putru.

Darba „Vēsture” sākumā Tacits ir deklarējis savu mīlestību uz patiesību (*Tac. Hist.*, I, 1) un darba „Annāles” ievadā apsolijs rakstīt „bez dusmām un kaislībām” (*sine ira et studio - Tac. Annales*, I, 1). Acīmredzot, tā viņš saprata vēsturnieka darba uzdevumu – rakstīt godīgi un bezkaislīgi. Daļa mūsdienu pētnieku ir diezgan skeptiski par to, cik konsekventi Tacits ievēroja šo deklarēto principu savos darbos. Viņi uzskata, ka tā ir tikai frāze un toreiz populāra klišeja. Viņi pārmet rakstniekam neobjektīvu un izteikti tendenciozu, naidīgu attieksmi pret imperatoriem Tibēriju un Domiciānu. Tajā pašā laikā ir pētnieki, kuri ir pretējās domās un uzsver Tacita objektivitāti, norādot, ka viņš pat izteikti nesimpātiskiem personāžiem atrod pozitīvas īpašības un spējas, nenoklusē tās, bet skaļi nosauc un parāda. Jāsaka, ka abi šie viedokļi atrod apstiprinājumu tekstos, kas tikai vēlreiz pierāda veco patiesību, ka neviens vēsturnieks nav un nevar būt līdz galam objektīvs. Pat tas, kurš tikai uzskaita faktus, ir subjektīvs jau pašā faktu atlasē un kombinācijā. Kas attiecas uz Tacitu, tad jādomā, ka viņš bija tikai cilvēks, un, ja arī pieļāva dažas nobīdes no sava bezkaislības principa, tad noteikti neapzināti, tikai tādēļ, ka nespēja pārkāpt pāri savai cilvēciskajai dabai. Pamatā viņš tomēr centās būt bezkaislīgs un bija visai godprātīgs vēsturnieks. Par Tacita godīgumu liecina arī fakts, ka darba „Vēsture” sākumā viņš atklāti pasaka, ka viņa karjeras izaugsme

notika, pateicoties Flāviju dinastijas princepsiem, un ka Domiciāns pacēla viņu „daudz vairāk”. Īpaši nozīmīgi tas ir tādēļ, ka šos vārdus viņš rakstīja senāta opozīcijas triumfa laikā, kad Domiciāns tika nosodīts, viņa vārds nolādēts un statujas iznīcinātas. Tas ir laiks, kad visi dedzīgi noliedza savu saistību ar šo princepsu, un vairāki cienījami senatori, kuri vēl vakar, pateicoties viņam, taisīja karjeru, svinīgajos uzrakstos, uzskaitīdami savus dienesta panākumus un imperatorus, kuriem pateicoties šie panākumi ir gūti, Domiciāna vārdu izlaida kā nebijušu. Tacits bija tik stiprs sevī, ka uzdrošinājās neskrīēt līdzī pūlim un saglabāt savu godu, kas pierāda viņa krietnumu un gara spēku. Tacita stāja liecina arī par viņa tīro sirdsapziņu – ja krietns cilvēks godīgi kalpo savai valstij savā amatā, tad ir vienalga, kāds ir valdnieks un kāda vara.

Tātad, Tacitu var uzskatīt par cienījamu vēsturnieku un nav nejauši, ka viņa sniegtā informācija moderno pētnieku vidū tiek atzīta par ļoti kvalitatīvu un precīzu. Starp citu, Tacits izceļas ne tikai uz sava laikmeta vēsturnieku fona, bet arī uz šodienas vēsturnieku fona. Viņš pozitīvi atšķiras no daudziem mūsdienu pētniekiem, kuri vēsturē saskata tikai ekonomiskos faktorus. Vēstures procesā viņš redz cilvēkus, viņu prātu stāvokļus un tikumus, un tos viņš uzskata par notikumu cēloņiem. Tacits vispār ir izteikts morālists, ko pats arī atklāti pasaka vietā, kur par savas vēstures rakstīšanas mērķi pasludina atmiņas saglabāšanu par cilvēku krietnuma (*virtutes*) izpausmēm (*Tac. Annales*, III, 65). Šajā ziņā var teikt, ka viņa vēsturei piemīt dažas īpašības no Hērodota dibinātās „episkās” vēstures rakstīšanas tradīcijas. Šodienas kritiķi vienbalsīgi atzīmē, ka visu Tacita spriedumu pamatā ir morāli ētiskie uzstādījumi. Viņa vēstures būtību veido cilvēku krietnums, tas krietnums, kas stāv pretī visiem laika netikumiem un noziegumiem, kas iztur pārbaudījumu ar vajāšanām un represijām. Nav šaubu, ka vēstures procesu vērtējumi no ētiskām pozīcijām ir pats galvenais un vērtīgākais Tacita darbos. Krietnuma apdziedāšana samaitātos laikos arī ir varonība, un par to rakstniekam ir gods un slava. Šim galvenajam uzdevumam – rādīt krietnumu uz nekrietnības fona – Tacits bija uzticīgs visā savā radošajā darbā.

Tacita daiļradi formāli var iedalīt divās daļās: vienu veido lieli, iespaidīgi vēsturiski sacerējumi, tādi kā „Vēsture” un „Annāles”, bet otru tā sauktie „mazie darbi”, kas ir atsevišķi, neliela izmēra sacerējumi par dažādām tēmām, piemēram, „Agrikola”, „Ģermānija” un „Dialogs par oratoriem”. Tiesa gan, visi Tacita rakstītie darbi ir saistīti ar vēsturi un vairāk vai mazāk piepildīti ar vēsturisku saturu. Pie tam mazie darbi tapa agrāk, bet lielie, monumentālie sacerējumi pieder periodam, kad rakstnieks bija sasniedzis savu augstāko briedumu.

Pats pirmais sacerējums, ar kuru Tacits nāca klajā kā izveidojies rakstnieks, bija „Agrikola” jeb pilnā nosaukumā „Grāmata par Jūlija Agrikolas dzīvi” (*De vita Iulii Agricoli liber*), kas tika sarakstīta 97. vai 98. gadā. Pēc formas šis darbs iekļāvās tradicionālajā romiešu slavinošās runas žanrā par godu mirušajam (*laudatio funebris*), bet saturiski tas bija vienlaicīgi vēsturisks sacerējums un politisks pamflets. Agrikolas biogrāfija tajā savijas ar vēsturi, etnogrāfiju un politiku. Tacits neatstāta sistemātiski visu biogrāfiju, bet koncentrē uzmanību uz galvenajiem mezglu punktiem – Britānijas iekarošanu, Domiciāna skaudību un nežēlību, Agrikolas atsaukšanu uz Romu un nāvi. Īstenībā tas ir žanru mikslis, kurā biogrāfija, vēsture, etnogrāfija un slavas runa saplūst vienā veselumā. Šeit rakstnieks atrod vietu gan sava sievastēva cildinājumam, gan Domiciāna teroristiskā režīma nosodījumam (darbs tika uzrakstīts jau pēc imperatora nāves). Tādā veidā caur šo divu cilvēku pārspīlētu attēlojumu (viens – absolūti labs, otrs – absolūti slikts) Tacits pretnostata divus morālos polus – krietnumu un ļaunumu. Viņš uzstājas kā morālists, un viņa mērķis ir ne tikai sava mirušā radnieka slavināšana, bet, kā viņš pats saka, parādīt, ka „arī slikto princepsu laikā var pastāvēt krietni vīri” (*Tac. Agric.*, 42, 4). Tātad galvenā problēma, ko viņš šeit apspriež, ir krietna cilvēka pastāvēšana despotisma apstākļos. Tas ir jautājums par cilvēka un valsts attiecībām jaunajos, vēl nepierastajos principāta laikos. Agrikola tiek parādīts kā patiesi krietns, gudrs un pieticīgs cilvēks, kuram ir svešas pārspīlētas ambīcijas, kurš sargā savu godu, neglaimo tirānam, bet arī bezjēdzīgi nedumpojas. Viņš nav nedz glaimotājs, nedz opozicionārs, viņš vienkārši godīgi un labi kalpo savai valstij. Neskatoties uz to, cik

samaitāta būtu valsts vara, cik ačgārni un ļauni notiktu visas lietas, krietns cilvēks godīgi izpilda savu pienākumu, nemeklējot sev nedz naudu, nedz slavu. Tātad Agrikolas dzīves apraksts rāda, ka labs cilvēks var saglabāt savu krietnumu arī visbriesmīgākā politiskā režīma apstākļos.

Tajā pašā 98. gadā Tacits nopublicēja vēl vienu darbu – „Ģermānija”, par kuru mēs runāsim vēlāk. Kas attiecas uz darbu „Dialogs par oratoriem”, šodien neviens nevar skaidri pateikt, kad tas tika sarakstīts un publicēts. Ir bijuši pat mēģinājumi apšaubīt Tacita autorību, bet šodien tikai retais paliek pie šādām šaubām. Daži domā, ka „Dialogs par oratoriem” varētu būt pats pirmais Tacita rakstu darbs, bet arī šim viedoklim nav pietiekamu argumentu. Toties visai izplatīts ir viedoklis, ka šis ir labākais no Tacita sacerējumiem, pasaules literatūras pērle. Darba „Dialogs par oratoriem” tēma ir daiļrunības pagrimuma cēloņi. Tā kā par šo jautājumu jau bija izteikušies vairāki autori, ķeroties pie šīs tēmas, Tacitam bija jāpiedāvā savs skatījums, ko viņš arī izdarīja.

Pēc sīzeta dialogs notiek Vespasiāna valdīšanas pirmajos gados, kad Tacits vēl studēja retoriku. Sarunā piedalās senators Kuriācijs Materns, orators un dzejnieks, un viņa draugi - oratori Aprs un Sekunds, abi Tacita skolotāji. Pats autors ir mēms klausītājs, kas ir ieradies līdzī saviem skolotājiem. Vispirms tiek apspriests jautājums par to, kas ir labāk – tiesas daiļrunība vai dzeja, t. i., praktisks vārds, kas paredzēts peļņai un sabiedriskām aktivitātēm, vai vienkārši skaists vārds, tāds, kas nes tikai skaistumu un harmoniju, bez saistības ar izdevīgumu un praktisku labumu. Kad ierodas vēl viens sarunu biedrs – dižciltīgs jaunietis Mesala –, diskusija maina virzienu un tiek salīdzinātas divas daiļrunības – tagadējā, jaunā un vecā, klasiskā, kas skaitās pagrimusi. Izrādās, ka sarunu biedros nav vienprātības par to, vai retorika vispār ir pagrimusi. Vienam liekas, ka viss ir brīnišķīgi un ka retorika ir kļuvusi krāšņāka un labāka nekā agrāk. Turpretī otrs apgalvo, ka retorika ir stipri degradēta, jo tās vērtība ir meklējama nevis formas skaistumā, bet satura pilnībā un morālajā stājā, kuras abas ir zudušas. Dabiski paceļas jautājums par esošās retorikas vājuma cēloņiem, un Mesala pauž romiešiem ierasto viedokli, ka pie visa vainojams tikumu pagrimums

un jauniešu samaitātība. Savukārt Materns izsaka neparastu domu par to, ka īstais cēlonis ir sabiedriskās iekārtas maiņa, jo republikas laikā, kad politika tika veidota publiskās debatēs, retorika bija pieprasīta, savukārt impērijas laikā, kad lēmumi tiek pieņemti šaurā lokā, tā ir zaudējusi savu nozīmi. Saprotams, ka uzstāties ar šādiem apgalvojumiem bija riskanti, tādēļ vēlāk Tacits visādiem līdzekļiem centās mīkstināt šīs tēzes iespaidu un padarīt to pieņemamu, taču vārds jau bija izskanējis.

Tomēr nepārprātīsim Tacita opozīcijas garu - viņš nekad nenostājās pret vienvaldību principā un nosodīja tikai atsevišķus netikumus, noziegumus un konkrētus cilvēkus uz troņa. Šajā pašā darbā „Dialogs par oratoriem” kā noslēdzošo domu viņš ielika atziņu, ka vienvaldības dibināšana bija nepieciešama un laba valstij, jo tā pārtrauca to patvaļu, „ko neprātīgi cilvēki sauc par brīvību”, izbeidza savstarpējās nesaskaņas, ķildas un nemierus. „Dialogs par oratoriem” noslēdzas ar slavas dziesmu vienvaldībai, kas tiek cildināta par mieru un kārtību, kā arī par to, ka valsts lietas tagad kārtoti viens cilvēks, pie tam gudrākais, nevis pūlis un tumsoņas. Tātad Tacita spriedumi par politiku ir ārēji pretrunīgi un saprast to iekšējo loģiku var tikai visas viņa daiļrades kontekstā. Tas ir pamats dažādām viņa personības un daiļrades interpretācijām dažādos laikos. Tā, piemēram, Eiropas absolūtisma laikmets uzskatīja Tacitu par monarhijas ideologu, kurš mācīja valdniekiem rūpēties par savu valsti, savukārt sākot ar XVIII gs., dažādi revolucionāri un liberāli noskaņotie prāti uztvēra viņu kā tirānijas un jebkādas vienvaldības nīdēju un brīvības cīnītāju. Kā parasti – katrs redz to, ko grib redzēt.

Nav šaubu, ka Tacita daiļrade ir ļoti daudzšķautnaina, kas ir labi redzams arī viņa lielajos vēsturiskos darbos. Pirmais no tiem bija „Vēsture” (*Historiae*), kas izklāsta Flāviju dinastijas vēsturi no Nērona nāves (68. g.) līdz Domiciāna nāvei (96. g.). Tajā bija iekļautas pavisam 12 vai 14 grāmatas, no kurām līdz mūsu dienām ir saglabājušās tikai pirmās četras un daļa no piektās grāmatas. Vārds *historia/historiae* tajos laikos tika attiecināts uz notikumiem, kuriem autors ir bijis aculiecinieks. Tacita darbs visā pilnībā atbilst šai koncepcijai. Savā ievadā darbam „Agrikola” autors solīja pastāstīt par „neseno verdzību”

Domiciāna laikā un par „tagadējiem labklājības laikiem” zem Nervas un Trajāna varas (*Tac. Agric.*, 3), taču mainīja savu nodomu un darba „Vēsture” ievadā pasludināja, ka atliek šo uzdevumu līdz vecumdienām (*Tac. Hist.*, I, 1). Vēlāk, kad viņš atkal ķērās pie vēstures rakstīšanas, viņš vēlreiz mainīja savas domas un turpināja izklāstu ne sava laika virzienā, bet atpakaļ uz pagātņi. Tā dienas gaismu ieraudzīja darbs „Annāles” (*Annales*), kas aptvēra laika posmu no Augusta nāves (14. g.) līdz Nerona nāvei (68. g.). Šis darbs arī ir saglabājies tikai fragmentāri, bet, par laimi, lielos teksta gabalos. Lai arī pats Tacits vienā vietā nodēvējis šo sacerējumu par annālēm (*Tac. Annales*, IV, 32), tas nebija grāmatas nosaukums, bet gan žanra apzīmējums. Īstais, autora dotais nosaukums ir „No dievišķā Augusta nāves” (*Ab excessu Divi Augusti*). Par „Annālēm” šo darbu sāka dēvēt tikai jaunajos laikos oriģinālā nosaukuma neērtības dēļ. Godīgi sakot, šis nosaukums labāk piestāv šim darbam, jo, kā teikts, Tacits apzināti atdarināja seno romiešu annālistikas tradīciju, tādā veidā pasvītrojot savu orientāciju uz pagātnes vērtībām. Tātad, principā Tacita „Vēsture” un „Annāles” veido vienu veselumu un sniedz mums ļoti labu ieskatu agrās Romas impērijas vēsturē.

Uzsākot darbu, Tacits lieliski saprata, cik briesmīgs ir laiks, par kuru viņš ir uzņēmies rakstīt, un darba „Vēsture” ievadā viņš raksta tā: „Es ķeros pie darba par laikiem, kas ir pilni ar nelaimes gadījumiem, smagām kaujām, nemieriem un dumpjiem, par laikiem, kas pat miera stāvoklī ir smagi” (*Tac. Hist.*, I, 2). Faktiski tas arī ir viņa mērķis: ne tik daudz pastāstīt par faktiem un izklāstīt visu, „kā tas ir bijis”, bet parādīt, ka laiki, par kuriem viņš stāsta, ir bijuši „smagi”.

Tikai jāatceras, ka Tacits nekad, nevienā vietā nesaceļas pret imperatoru varu. Tieši otrādi, viņš atzīst vienvaldību par vienīgo derīgo pārvaldes formu tik lielai impērijai kā Roma. Turpat darba „Vēsture” sākumā viņš, it kā garāmejojot, atzīmē, ka pēc pilsoņu karu beigām visa vara bija jākoncentrē viena cilvēka rokās „miera un drošības dēļ” (*Tac. Hist.*, I, 1). Tātad vienvaldība, viņaprāt, bija vēsturiski neizbēgama, jo tā pielika punktu savstarpējiem nemieriem, dumpjiem, apvērsumiem un kariem, kas plosījās republikāniskās brīvības laikos. Protams, Tacits

labi redz, ka principātam ir arī savas ēnas puses, jo par kārtību un mieru ir jāmaksā ar senāta brīvību, ka ir iespējams nevaldāms despotisms utt. Tomēr viņš ir pārliecināts, ka vienvaldība šajos apstākļos ir mazākais ļaunums. Pēc viņa domām ļaunākais, kas ir jaunajos laikos, ir cilvēku vienaldzība pret valsts lietām, jo tā nes postošus augļus (*Tac. Hist.*, III, 83, 3). Tādēļ vienīgais, ko Tacits nosoda, ir cilvēku amoralitāte un netikumi. Vienīgais, ko viņš cildina, ir morāle un tikumi. Vienīgais, ko viņš vēlas, – lai pie varas būtu krietni princepsi. Šī briesmīgā vēsture, par kuru viņš raksta, ir ne tik daudz politikas, cik netikumu un tikumu vēsture. Bet šajā vēsturē viņš atrod krietnuma paraugus, par kuriem ir vērts stāstīt. Jo vairāk apkārt plosās ļaunums un jo lielāka ir degradācija un posts, jo spožāk spīd to cilvēku krietnums, kas saglabājuši sevī cilvēcību, godu un uzticību. Agrikolas dzīve bija Tacita paraugs un atskaites punkts. Bet arī bez tā netrūka labu piemēru, par spīti visam sliktajam, kas notika augstākajās aprindās. Iespējams, ka tikumības piemēri pamudināja Tacitu uzņemties lielās vēstures rakstīšanu, pārvarot savu pesimismu, kas bieži lika viņam grimt drūmās noskaņās. Varbūt tādēļ viņš vairākkārt atlika un tā arī neuzrakstīja darbu par Nervas un Trajāna t. s. „retās laimes” laikiem, kad bija zudusi spriedze un dramatisms, kas bija raksturīgi iepriekšējam periodam. Tacitam nebija interesants laiks, kad bija beigušās vajāšanas, terors, nodevības un slepkavības - tie smagie pārbaudījumi, kas atklāja un uzrādīja cilvēku patiesos raksturus.

Par Tacita „Ģermāniju”

Lūk, tāds ir vēsturiskais un kultūras konteksts, kurā tika radīts Tacita sacerējums „Ģermānija”, kas tiek piedāvāts lasītāja uzmanībai. Tāpat kā jebkurš vēsturisks avots, šis darbs ir jāuztver tā laikmeta kontekstā, jo nevienu lietu mēs nevaram patiesi izprast atrauti no vides, kurā tā ir radusies. Pilns darba nosaukums ir šāds: „Par Ģermānijas izcelsmi, atrašanās vietu, paražām un tautām” (*De origine, situ, moribus ac populis Germaniae*). Pēc nosaukuma un formas tas ir tipisks ģeogrāfiski etnogrāfisks sacerējums, kas labi iekļaujas savā žanrā. Tāda tipa etnogrāfiski apskati toreiz tika uzskatīti par vēsturiskās literatūras paveidu. Šī tradīcija bija iesakņojusies ļoti sen un sasniedza savu kulmināciju Hērodota nemirstīgajā sacerējumā, kur ir sastopamas ļoti daudzas atkāpes ar aprakstiem par atsevišķām zemēm un tautām. Vēlāk šādi iestarpinājumi kļuva par normu, un visi ievērojami grieķu un romiešu vēsturnieki ievietoja savos darbos dažādus etnogrāfiskus ekskursus. Tātad, ķeroties pie ģermāņu zemju un tautu apraksta, Tacits sekoja nopietnai vēsturiskai tradīcijai. Tajā pašā laikā viņa „Ģermānija” ir unikāla ar to, ka tas ir atsevišķs sacerējums par kādu barbaru tautu. Pastāv divi viedokļi par sacerējuma izcelsmi - pirmais ir uzskats, ka šis darbs sākotnēji tika iecerēts kā tipiska atkāpe kāda lielāka sacerējuma ietvaros, bet otrs, ka tas bija teksts kādai publiskai lekcijai vai recitācijai. Vēsturē pastāv tikai divi analogi - tie ir filozofa Senekas (55 p. m. ē. – ap 40 m. ē.) rakstu darbi par Indiju un Ēģipti, no kuriem ir saglabājušies tikai nosaukumi. Līdz ar to Tacits ir un paliek vienīgais antīkais rakstnieks, kas ir atstājis atsevišķu etnogrāfisku sacerējumu.

„Ģermānija” sastāv no divām daļām: pirmajā (no 1. līdz 27. nodaļai) tiek sniegts vispārīgs un ne visai precīzs pārskats par zemes robežām, tās iedzīvotājiem un viņu paražām, savukārt otrajā (no 28. līdz 46. nodaļai) apkopotas ziņas par atsevišķām ciltīm. Vispirms Tacits aplūko romiešiem tuvāk pazīstamās ciltis, pēc tam tālākās. Turklāt, jo tālāk no Reinas krastiem, jo miglainākas un fantastiskākas kļūst ziņas, līdz beidzot pats autors vairs netic tam, ko saka, kā, piemēram, stāstā

par to, ka kaut kur tālu ziemeļos dzīvojot cilvēki ar cilvēku sejām un kustoņu ķermeņiem (46). Toties rakstniecības stila ziņā „Ģermānijā” ir spožs sacerējums, un lasīt to ir daudz vieglāk un patīkamāk nekā viņa smagnējos vēstures darbus. Ne mazāk spožs, kaut arī mūsdienu lasītājiem īpatnējs, ir Endzelīna tulkojums, kas pats par sevi ir latviešu valodas pieminekļis. Nav šaubu, ka Tacita teksts Endzelīna sniegumā mūsdienu rafinētajam lasītājam var sagādāt savdabīgu estētisku baudījumu.

Pats Tacits, kā teikts, visticamāk nav bijis Ģermānijā un rakstīja šo darbu, balstoties tikai uz viņam pieejamiem literāriem avotiem. Viņa rīcībā bija Jūlija Cēzara „Piezīmes par gallu karu” (pārsvārā VI grāmata, kur dots labs ekskurss par ģermāņiem), Sallusta¹³, Tita Līvija¹⁴, Plīnija Vecākā un citu autoru sacerējumi, kā arī senatoru, virsnieku un dažādu amatpersonu ziņojumi, nemaz jau nerunājot par tirgotāju un citu cilvēku, to starpā pašu ģermāņu, dzīvajām liecībām. Tātad būtībā „Ģermānijā” ir nevis ceļojuma apraksts, bet tā laika literatūrā sastopamo un dzīvē mutiski pieejamo ziņu kompilācija. Līdz ar to darbā savienojas patiesi un nepatiesi fakti, kļūdas un aplamas interpretācijas. Nav brīnums, ka modernā zinātne noraida vai koriģē vairākus Tacita „Ģermānijā” minētos faktus. Piemēram, neapstiprinājās viņa sniegtās ziņas par to, ka ģermāņiem nav kapu pieminekļu (27) – arheologi ir atraduši daudzus kapu akmeņus. Tāpat neprecīza vai pat nepareiza izrādījās informācija par ģermāņu apģērbiem (17) un dažām paražām (19), par to, ka ģermāņiem nav zelta un sudraba (5) un vēl vairākām

13 Gajs Sallusts Krisps (86–35 p. m. ē.) – romiešu politiskais darbinieks, Jūlija Cēzara līdzgaitnieks un rakstnieks. Ieņēma vairākus svarīgus valsts amatus, bet pēc Cēzara nāves pameta politiku un sāka rakstīt vēsturiskus sacerējumus. Līdz mūsu dienām saglabājušies šādi viņa darbi: „Jugurtas karš” (karš ar Numīdijas (Ziemeļāfrikas reģions) ķēniņu Jugurtu), „Katilīnas sazvērestība” (Katilīna – romiešu politiķis, kurš plānoja apvērsumu) un „Vēsture” (saglabājušies tikai nelieli fragmenti). Šajos darbos Sallusts atspoguļoja Romas republikas krīzes laikmeta beigu posma vēsturi. Par krīzes cēloņiem viņš uzskatīja tikumu degradāciju. Vēlāk šī koncepcija kļūst par kanonisku Romas vēstures interpretācijas modeli.

14 Tits Līvijs (59 p. m. ē. – 17 m. ē.) – romiešu vēsturnieks. Bija tuvs Augustam, bet nekad neiesaistījās politikā. Uzrakstīja slaveno darbu „Romans vēsture no Pilsētas dibināšanas” 142 grāmatās (ir saglabājušies tikai 1.–10. un 21.–45. grāmata), kur apskatīta visa Romas vēsture no pirmsākumiem līdz savām dienām.

lietām. Arī daži vēsturiskie un politiskie dati izrādījās neprecīzi vai novecojuši. Piemēram, patiesībai neatbilst ziņa par brukteru cilts pilnīgu iznīcināšanu (33), bet apgalvojums par bataviem kā romiešu uzticīgiem sabiedrotajiem (29) bija paties tikai līdz 70. gadam, kad notika sacelšanās. Tāpat arī markomaņu un kvadu draudzīgās attiecības ar Romu, par kurām ziņots 42. nodaļā, bija beigušās jau 89. gadā, kad šīs cilts atteicās no sadarbības ar impēriju, un tā tālāk un tā joprojām.

Tacitam raksturīgi, ka viņš mehāniski uz ģermāņiem pārceļ romiešu sociāli politisko terminoloģiju un stāsta par „pilsoņu kopienām”, „apgabalium”, „ķēniņiem” un „brīvlaistiem” tā, it kā viņš runātu par Romas impērijas padotajiem, neapgrūtinot sevi ar pārdomām par to, vai šie termini ir adekvāti. Arī ģermāņu dieviem viņš piešķir romiešu dievu vārdus bez iedziļināšanās lietas būtībā. Piedevām viņš pieraksta vienkāršiem barbariem romiešu filozofu atziņas, piemēram, apgalvojot, ka ģermāņi neceļ svētnīcas un dievu attēlus tādēļ, ka viņi uzskatot, ka dievus nevar iesprostot sienās vai kādā veidā atdarināt (9). Vārdu sakot, Tacits savas kultūras realitātes pārceļ uz citu kultūru un skaidro svešo kultūru caur savējo. Nez vai mēs varam viņu par to nosodīt, jo pat mūsu dienās, kad šī metodoloģiskā kļūda ir sen apzināta, ļoti daudzi pētnieki joprojām grēko, ne tikai pārceļot uz pagātni sava laika un sabiedrības realitātes, bet arī lietojot sava laika vērtības kā absolūtās patiesības mērauklu. Piemēram, to apliecina tipiskā mūsdienu tieksme redzēt un interpretēt visu laiku vēsturi caur ekonomikas un sociāli politisko attiecību prizmu, ignorējot mentalitātes un kultūras faktoros. Ir labi zināms, ka cilvēks tikai jaunajos laikos rietumu pasaulē sāka dzīvot naudas un ekonomikas dēļ, bet šī ābece patiesība šodien daudziem paslid garām.

Un tagad, kad mums ir zināms vēsturiskais konteksts, mums ir jāatbild uz galveno jautājumu: kāda nozīme un jēga ir Tacita „Ģermānijai”? Šo jautājumu vajadzētu sadalīt divās daļās: ko tas nozīmē un ko tas dod mums šodien, un ko tas nozīmēja pašam Tacitam? Sāksim ar pirmo, vieglāko.

Neskatoties uz minētajiem trūkumiem, ir vispāratzīts, ka „Ģermānija” ir un paliek vērtīgs avots par seno ģermāņu vēsturi,

kultūru un dzīves veidu. Pasaules universitātēs viduslaiku vēstures studijas bieži sākas tieši ar šī darba analīzi. Mums, latviešiem, šis darbs ir īpaši interesants ar to, ka tajā mēs varam saskatīt daudzas paralēles ar mūsu pašu senču tālo pagātņi. Pētot senlatviešu dzīvi, tiek atklātas daudzas līdzības ar to, kā pēc Tacita aprakstiem dzīvoja senie ģermāņi. Tas ļauj mums ieraudzīt savu pagātņi plašākā pasaules kontekstā un to labāk izprast, it īpaši tādēļ, ka pēc daudzu pētnieku domām, Tacita darbā ir minētas arī baltu ciltis. Tie ir slavenie ēstiji/aistiji (*aestii*) jeb Endzelīna tulkojumā – aistieši (45), kuriem gan nav nekāda sakara ar igauņiem, bet ir tiešs sakars ar mums. Parasti tiek pieņemts, ka tie varētu būt senie prūši vai kāda cita baltu cilts. Par viņiem teikts, ka paražās un izskatā viņi neatšķiras no ģermāņu svēbu cilts, bet pēc valodas ir tuvāki britiem, t. i., ķeltiem. Tacita izteikums, bez šaubām, ceļ baltiešu nacionālo pašlepnumu, jo norāda uz senu radniecību ar citiem eiropiešiem. Tas padara Tacita tekstu mums ļoti tuvu un svarīgu.

Šajā vietā es nevaru atturēties no īsa ekskursā iz paša dzīves, kas labi ilustrē domu par Tacita nozīmi mūsu pašapziņas celšanā. Tas notika kaut kad 1990to gadu pirmajā pusē, kad strauji attīstījās mūsu augstskolu sakari ar ārzemēm un Latvijas Universitāti bieži apmeklēja ārzemju universitāšu delegācijas. Es tajā laikā strādāju Teoloģijas fakultātē, kur docēju sengrieķu valodu. Kādā dienā pie manis vērsās toreizējais Universitātes rektors Juris Zaķis ar lūgumu nokopēt viņam fragmentu no Tacita „Ģermānijas” oriģinālvalodā – vietu, kur Tacits runā par tiem pašiem ēstijiem/aistijiem. Dabiski, es painteresējos par tik neparastā lūguma cēloņiem (galu galā, ne katru dienu mūsu rektori - dabaszinātnieki - izrāda interesi par latīņu tekstiem, par mums, bada maizē pamestajiem humanitāriešiem un kultūru vispār), un izrādījās, ka Rīgā tobrīd viesojās Minsteres Universitātes delegācija, ar kuru Zaķa kungam bija izvērsusies diskusija par to, vai Tacits bija vai nebija teicis, ka mūsu, t. i., baltiešu senči, tie paši ēstiji/aistiji, centīgāk apstrādā zemi, nekā tas ir pierasts pie ģermāņiem (45). Protams, rektoram bija absolūta taisnība – tieši to Tacits arī saka skaidrā latīņu valodā. Bet vācieši, kuru starpā bija arī viens antīkās vēstures profesors, nenoticēja tik ilgi, kamēr neredzēja oriģinālo tekstu savām acīm. Pēc daudziem

gadiem es atkal tikos ar to pašu vācu profesoru, un viņš joprojām ar smaidu atcerējās šo epizodi, kad senie baltieši pārspēja senos ģermāņus. Bet es domāju par to, cik dažādi var lasīt vienu un to pašu tekstu. Daudziem vāciešiem pat neienāk prātā, ka šie Tacita minētie ēstiji/aistiji varētu būt nevis ģermāņi, bet balti, tādēļ tik interesanta epizode paslīd garām viņu uzmanībai. Savukārt mums tā ir ļoti svarīga, pati galvenā vieta visā Tacita daiļradē.

Bet ko „Ģermānija” nozīmēja pašam Tacitam? Kādēļ viņš vispār pieķērās pie šāda darba, labi zinādams, ka nepārvalda priekšmetu visā pilnībā? Ko viņš ar šo darbu gribēja pateikt un kam? Acīmredzot, vajadzēja būt ļoti nopietniem iemesliem. Protams, šādi iemesli bija, un, šķiet, ka pat veseli divi. Pirmais ir skaidri redzams un labi zināms – tā bija tēmas politiskā aktualitāte. Romiešu ekspansija ziemeļu virzienā jau kādu laiku bija apstājusies. Pēc grandiozās sakāves Teitoburgas mežā 9. gadā, kurā bojā gāja veseli trīs leģioni, arvien vairāk nācās domāt par robežu aizsardzību, nevis par jauniem iekarojumiem. Ar laiku šis uzdevums kļuva arvien grūtāks, tādēļ Trajāns pēc savas pasludināšanas par imperatoru nesteidzās uz Romu, bet palika pie savas armijas un vēl gandrīz divus gadus pavadīja ģermāņu zemēs, nostiprinot robežas. Tik neparasta uzvedība nevarēja nepārsteigt romiešus. Var viegli iztēloties to izbrīnu, kas valdīja Romā, kad princips divus gadus nelikās ne zinīs par galvaspilsētu kaut kādas barbaru zemes dēļ. Neapšaubāmi, šis fakts intriģēja sabiedrību un izraisīja lielu interesi par šo, parastai publikai tik svešo un nezināmo mežonīgo Ģermāniju, kas imperatoram bija pievilcīgāka nekā pati Roma ar tās greznību un spožumu. Kad Trajāns beidzot ieradās Romā, viņš turpināja domāt par ģermāņu politiku un strādāt pie tās pilnveidošanas. Par to, cik tas viņam bija svarīgi, liecina fakts, ka uz viņa monētām kādu laiku tika kalts uzraksts „*Germania pacata*” („nomierinātā Ģermānija”). Tacits ar savu sacerējumu trāpīja tieši desmitniekā un gāja kopsolī gan ar imperatora politiku, gan ar sabiedrisko interesi. Tas vēlreiz apliecina viņa izcilo politisko intuīciju, kas arī varētu būt izskaidrojums viņa „nenogremdējamībai” tik daudz princepsu laikā.

Līdz šim Romā pastāvēja divas vēsturiski izveidojušās attieksmes

pret citām tautām. No vienas puses, tā bija principiāla atvērtība un gatavība uz konstruktīvu sadarbību ar cittautiešiem, gatavība pārņemt svešu pieredzi un sasniegumus. Šeit jāatceras, ka sākotnēji pati romiešu tauta un valsts veidojās, saplūstot kopā vairākiem etnosiem – latīņiem, sabīņiem un etruskiem, kuriem vēlāk pievienojās itāļu ciltis, grieķi un citi. Tas nozīmē, ka romiešu kultūrā, psiholoģijā un valstiskajā dzīvē pastāvēja mehānismi, kas ļāva pieņemt svešo un svešiniekus un pie zināmiem nosacījumiem arī uztvert viņus kā savējos. No otras puses, Romai paplašinoties un pieaugot tās imperiālismam, arvien vairāk izpaudās pretējā, šovinistiskā ideoloģija, kas pašus romiešus iecēla pasaules valdnieku kārtā, bet citas tautas aplūkoja vienīgi kā Romas hegemonijas „būvmateriālu”, kā kalpus, kuriem vai nu jāklūst par vergiem, vai jāpazūd, bet viņu zemes bagātībām jāpāriet romiešu tautas (īstenībā oligarhu) īpašumā. Dabiski, ka impērijas laikā šāds radikāls šovinisms strauji mazinājās – princepsi konsekventi būvēja universālu impērijas organismu un uztvēra iekarotās provinces vairs ne kā laupīšanas objektus, kā tas bija republikas laikā, kad visu noteica oligarhu apetīte, bet kā vienotas valsts sastāvdaļas, kā zemes, kurās tiek realizēta lielā Romas misija (*pax Romana*). Šī politika virzīja sabiedrības attieksmi pret cittautiešiem pozitīvā gultnē, līdz pat pilnīgam kosmopolitismam. Galu galā pati Roma lēni un neatvairāmi pārvērtās par grandiozu, ģigantisku lielpilsētu, sava veida antīko Ņujorku, kurā saplūda visa toreizējā pasaule.

Kas attiecas uz Tacitu, tad jāsaka, ka šajā lietā viņš, kā vienmēr, ir daudzpusīgs un pat pretrunīgs. Viņa darbā „Ģermānija” var sastapt abas romiešu attieksmes pret cittautiešiem. No vienas puses, tā ir draudzīga un labvēlīga attieksme, kuru radīja impēriskais kosmopolitisms, bet no otras puses, arī šovinistiska attieksme, ko iedvesmoja bažas un pat naidīgums pret kareivīgajiem barbariem, kuri apdraud Romas iedibināto pasaules kārtību.

Tacitam vispār ir raksturīga liela interese par Eiropas ziemeļu barbariem, jo visos viņa sacerējumos ir sastopami galli un ģermāņi, tieši viņi un notikumi viņu zemēs visvairāk piesaista rakstnieka uzmanību. Faktiski Tacita vēsture kā tāda ir veltīta tieši Romas un

ziemeļu barbaru attiecībām. Situācija uz impērijas ziemeļu robežām jau tad bija nemierīga, un viņš labi sajuta, ka Romas pasaules nākotne ir tieši atkarīga no šīm zemēm. Bez šaubām, savu lomu spēlēja arī Tacita izcelsme no Gallijas un viņa personīgā pieredze, kas pastiprināja interesi par impērijas ziemeļu teritorijām un kaimiņu zemēm. Savā dzimtenē viņš redzēja jau pamatīgi romanizētu, bet joprojām nemierīgu barbaru pasauli, kurai blakus atradās nepakļautā un bīstamā ģermāņu stihija, no kuras nāca nepārtraukts apdraudējums. Gan pakļautā Ģermānijas daļa, gan mierīgā Gallija šad un tad eksplodēja nemieros un sacēlās pret Romas kundzību ar tās uzspiesto unificējošo pasaules kārtību un visu to, ko mēs šodien saucam par globalizāciju. Šādiem ekscesiem Tacits savos vēsturiskos sacerējumos pievērš īpašu uzmanību. Ziemeļos, kur tolaik sadūrās divas pasaules, viņš ieraudzīja to pašu problēmu, kas bija aktuāla pašā Romā: tā bija sadursme starp diviem principiem – kārtību un brīvību. Tāpat kā Romai nācās izdarīt izvēli starp republiku, postošām ķildām un karus nesošo brīvību, un vienvaldību, kas atnesa mieru un kārtību, bet atņēma brīvību, tā arī barbariem bija jāizvēlas starp savu brīvību, kas izpaudās nepārtrauktos savstarpējos karos un patvaļā, un Romas varu, kas nesa mieru un kārtību. Tacitam bija pilnīgi skaidrs, ka tā ir izvēle starp diviem ļaunumiem. Šķiet, ka viņš atklāja šo dilemmu starp brīvību un kārtību kā universālu vēstures problēmu un likumsakarību, tikai diemžēl nenoformulēja to skaidrā valodā.

Katrā ziņā svarīgi ir tas, ka Tacits skaļi pieteica ģermāņu jautājuma nopietnību. Savā darbā viņš īpaši pasvītro šo problēmu kā impērijai vissvarīgāko, tādēļ 37. nodaļā uzskaita visas romiešu sakāves, kādas viņus bija piemeklējušas Ģermānijā. Viņš uzsver, ka tur ir zaudēti jau veseli pieci konsulārie karaspēki un salīdzina to ar visām austrumu kampaņām, kur līdz šim bija piedzīvota tikai viena nopietna neveiksme, kuras sekas jau sen bija likvidētas - Marka Krasa¹⁵ pilnīga sakāve pirms vairāk kā simts gadiem (53. g. p. m. ē). Taču runājot par ģermāņu „fronti”, viņš bēdīgi konstatē, ka pēdējos laikos tur ir „vairāk triumfu

15 Marks Licīnijs Krass (115–53 p. m. ē.) – romiešu karavadonis, politiķis un oligarhs. Bija slavens ar milzīgu bagātību un lielām ambīcijām. Viņš izcēlās ar to, ka 71. g. p. m. ē. sakāva Spartaka karaspēku. Vēlāk viņš piedalījās varas dališanā kopā ar Cēzaru un Pompeju, bet 53. gadā tika sakauts un gāja bojā kaujā ar partiešu (irāņu) karaspēku.

nekā uzvaru gūts” (37). Šo lietu Tacits ne mirkli neizlaiž no prāta un periodiski par to atgādina. Piemēram, stāstot par Albas (Elbas) upi, viņš ar skumjām piemetina, ka agrāk tā bija romiešiem labi pazīstama, bet „tagad par to tikai dzirdēt gadās” (41). Pie katras izdevības viņš atceras, ka ģermāņi ir Romas ļaunākie ienaidnieki, tādēļ priecājas par viņu savstarpējām nesaskaņām, ar gandarījumu atzīmējot, ka „grūtos brīžos liktenis impērijai¹⁶ vairs nekā svarīgāka nevar dot, kā ienaidnieku nevienprātību” (33). Arī tad, kad rakstnieks runā par ģermāņu pozitīvajām īpašībām, proti, par viņu atturību ēšanā, viņš saglabā stratēģisku domāšanas veidu un atzīmē, ka neierobežoti piegādājot dzeramo, romieši varētu uzvarēt viņus ar netikumiem vieglāk nekā ar ieročiem (23). Kopumā no visa Tacita teiktā varēja izdarīt vienu secinājumu - jaunajos laikos Romas ārpolitikas galvenā sāpe ir nevis austrumi, bet ziemeļi, no turienes impērijai nāk vislielākais drauds. Jāatzīst, ka tas bija provizorisks un tālredzīgs skatījums, jo, kā zināms, tieši ziemeļu barbari, pārsvarā tie paši ģermāņi, bija tie, kas sagrāva tik vareno „mūžīgo Romu”.

Otrs iemesls, kādēļ Tacits izvēlējās šo tēmu, ir cieši saistīts ar pirmo, tikai citā skatījumā – caur morāles prizmu. Viņam kā morālistam šī tēma bija īpaši pateicīga, lai paustu savu attieksmi pret Romā valdošo netikumību un izteiktu brīdinājumu par iespējamām sekām. Stāstot romiešiem par ģermāņiem un pretnostatot barbaru krietnumu un nesamaitātību iepretī romiešu degradācijai, viņš ne tikai apraksta tautas, kuras apdraud impēriju, bet vienlaicīgi parāda cēloņus, kādēļ šie draudi ir tik nopietni. Tas būtu tāpat, ja šodien kāds eiropiešu vai amerikāņu rakstnieks savā darbā pretnostatītu rietumu post-kristīgo civilizāciju islāma civilizācijai, raksturojot pirmo kā samaitātu materiālisma, masu kultūras, patērēšanas, dažādu netikumu un izvirtību perēkli, bet otru kā dievbijīgu un krietnu pasauli, kurā valda stabilas vērtības, kultūras tradīcijas un stingri tikumi. Tacita vēstījums darbā „Ģermānija” ir tieši par šādu divu kultūru sadursmi, no kurām

16 Tekstā šeit stāv vārds *imperium* (vara, militāra vara, impērija, valsts), ko Endzelīns iztulkoja kā „valsts”. Tomēr, šķiet, ka šajā kontekstā to pareizāk būtu tulkot kā mums saprotamo „impēriju”, jo šeit tiek runāts par Romu kā par teritoriālu lielvalsti, nevis par tās politisko varu.

viena ir stipra un varena, bet veca, nogurusi un netikumus iegrimusi, turpretī otra ir jauna un spēcīga, krietnuma pilna un bistama. Vecā kultūra pagaidām vēl ir pārāka, pateicoties savam militāri tehniskajam potenciālam, un cer uz nesaskaņām pretinieka nometnē, bet jaunā kultūra ir stipra un pārāka ar savu morālo spēku, t. i., ar cilvēcisko faktoru. Šodien mēs no vēstures pieredzes labi zinām, ka šāda situācija nenovēršami noslēdzas ar to, ka vecā civilizācija ar laiku zaudē savu tehnisko pārākumu un par izšķirošo, uzvaru nesošo faktoru kļūst cilvēciskā materiāla kvalitāte.

Taisnības labad jāsaka, ka principā Tacita pieceja nebija gluži jauna, – jau labu laiku pirms Tacita Romas intelektuāļu aprindās bija izplatītas idejas, kas kļuva par pamatu viņa interpretācijai. Tā bija t. s. tikumu krišanas teorija, kura kopš Polibija¹⁷ un Sallusta vēsturiskajiem sacerējumiem bija kļuvusi par Romas vēstures pamatkonceptiju. Jau tad romieši, atskatoties savā pagātnē un salīdzinot to ar šodienu, redzēja pakāpenisku, bet ļoti uzkrītošu tikumu degradāciju, kas pārauga vispārējā samaitātībā. Par visu ļaunumu cēloni viņi uzskatīja labklājību un alkatību, kas izraisīja pārējos netikumus. Tā, piemēram, Polibijs savā darbā „Vēsture” rakstīja: „Ja valsts ir pārvarējusi daudzas un smagas briesmas un pēc tam ir sasniegusi neapšaubāmu pārākumu un varu, tajā iesakņojas liela labklājība, kurai seko dzīves greznība, un cilvēki sāk pārmērīgi sacensties savā starpā dēļ varas un citām iekārēm. Kad ar laiku šāds lietu stāvoklis attīstījies, notiek pavērsiens uz pagrimumu, dēļ varaskāres un nicinājuma pret pieticību, un tam nāk klāt augstprātība un izšķērdība” (*Pol.*, VI, 57; autora tulkojums). Līdzīgi izsakās arī Sallusts otrajā vēstulē Cēzaram: „es jau bieži esmu dzirdējis, ka valdnieki, pilsoņu kopienas un tautas bagātības dēļ zaudēja valstis, kuras viņi bija ieguvuši ar savu drosmi un krietnumu, būdami nabadzīgi” (7, 5; autora tulkojums). Tādā veidā romiešu vēsturnieki atklāja universālu, kā viņi domāja, likumsakarību - visu valstu un tautu augšupeja un panākumi ir izskaidrojami ar viņu krietnumu,

17 Polibijs (ap 200 – ap 120 p. m. ē.) – sengrieķu vēsturnieks un politiķis. Uzrakstīja „Vispārējo vēsturi” 40 sējumos, kurā apkopoja Vidusjūras baseina vēsturi laika posmā no 264. p. m. ē. līdz 120. g. p. m. ē. Darbs ir saglabājies fragmentāri un tiek uzskatīts par ļoti labu vēstures avotu.

kas nesaraujami saistīts ar pieticību, savukārt pie pagrimuma un bojā ejas ir vainīga tikumu degradācija, ko visvairāk izraisa labklājība un alkatība. Var teikt, ka tā ir senākā kulturoloģiskā koncepcija cilvēces vēsturē, par ko ir rakstījuši vēsturnieki un runājuši oratori, tai skaitā arī slavenais Cicerons. Tacita tuvākais priekšgājējs Tits Līvijs, rakstot savu monumentālo Romas vēsturi, šo koncepciju izvēlējās par darba pamatu un uztvēra to kā sen zināmu patiesību. Kā redzams, Tacita vēsturiskais pesimisms sakņojas turpat.

Tikumu krišanas teorijas ietvaros dabiski radās interese salīdzināt sevi ar citām tautām, un tā romiešu literatūrā ienāca barbaru idealizācija. Intelektuāļi sāka cildināt mežonīgos, civilizācijas nesamaitātos barbarus par viņu vienkāršību un krietnumu. Tātad, Žaks Ruso nebija pirmais, kas sāka jūsmot par tīriem un nesabojojamiem „dabas bērniem” un viņu dabisko, harmonisko dzīves veidu. Sen ir novērots, ka šāds primitīvisma idealizācijas fenomēns ir raksturīgs norietošām un nogurušām civilizācijām, kad vārgais vecums ar skaudību vērtē jaunības možumu un enerģiju. Tā arī romiešu rakstnieki un dzejnieki jau vairāk kā simts gadus pirms Tacita bija sākuši jūsmot par barbariem, kuriem nav privātapašuma, bet ir krietni tikumi, stipras ģimenes utt. Piemēram, Horācijs cildināja skitus un getus, kuri dzīvo brīvi, kopīgi apstrādā zemi un kuriem ir stipras, neapgānītas ģimenes saites (*Horac. Od.*, III, 24). Tacita laikā šāds skatījums uz barbariem bija plaši izplatīts romiešu sabiedrībā, tādēļ var teikt, ka arī šajā ziņā Tacits sekoja valdošajai tendencei. Tomēr veids, kā viņš pagrieza šo ideju, pielāgojot to ģermāņu materiālam, bija jauns un interesants.

Tacits, kā to skaidri parāda viņa biogrāfija, bija visai piesardzīgs cilvēks, viņš veiksmīgi spēja uztvert laika garu un iekļauties vadošajā plūsmā, nesakaitinot „lielos vīrus”, no kuriem bija atkarīga viņa labklājība. Savos sacerējumos viņš atļāvās kritiku tikai attiecībā uz pagātni un uz tiem valdniekiem, kuri vairs nebija bīstami. Tādēļ arī par ģermāņiem viņš rakstīja tā, lai nesakaitinātu cilvēkus sev apkārt, izvairoties no tiešiem salīdzinājumiem. Šajā ziņā viņš ļoti veiksmīgi tika galā ar savu uzdevumu un pateica visu, ko vēlējās, tomēr bez konfrontācijas un nenosaucot visas lietas īstajos vārdos. Viņš nekad

neveidoja tiešu pretnostatījumu starp ģermāņiem un romiešiem, bet deva iespēju lasītājiem pašiem ieraudzīt kontrastu un saprast, ko rakstnieks grib pateikt. Tacits veidoja savu stāstījumu tā, lai pamācītu romiešus, neaizvainojot viņus. No vienas puses, viņš glaimoja romiešiem un mobilizēja viņu pašapziņu cīņai ar briesmām, kuras draud viņiem no ģermāņu puses, bet no otras puses, viņš neuzkrītoši parādīja saviem līdzpilsoņiem viņu pašu tikumisko degradāciju uz nesamaitāto barbaru fona. Tādā veidā izpaudās Tacita rakstnieka un diplomāta talants.

Ģermāņu pretnostatījumu romiešiem Tacits parasti uzrāda netiešā, apslēptā veidā caur negatīvu teikuma konstrukciju. Piemēram, rakstnieks vienkārši nosauc, ko ģermāņi nedara, un lasītāji paši saprot, ka ziemeļu barbariem ir sveši viņu, romiešu, netikumi. Tādā veidā netiešā veidā tiek nosodīts romiešu morālais pagrimums. Šādu negatīvi būvētu teikumu darbā „Ģermānija” ir ļoti daudz – ap 20 procentu, kas liecina par apzinātu autora metodi. Tacits acīmredzami neslēpj savas simpātijas pret ģermāņu tikumiem. Visvairāk viņa simpātijas attiecas uz vispāratzītām morāles vērtībām, kuras visos laikos bija svētas senajiem romiešiem, pat arī tad, kad savā ikdienas dzīvē viņi bija tālu no tām. Piemēram, kad Tacits stāsta par ģermāņu vienaldzību pret zeltu un sudrabu (5), visiem nāk prātā romiešu greznība un alkatība, ko gaišākie romiešu prāti jau sen bija novērtējuši kā postošu sērgu viņu valstij. Ja autors saka, ka ģermāņiem nav tieksmes dižoties ar sava ekipējuma greznību (6), tad lasītājs labi saprot, ka romiešiem tas ir pretēji. Ja tiek stāstīts par ģermāņu pieticību ēšanā (23), pats par sevi rodas salīdzinājums ar romiešu slaveno negausību un viņu greznajām un bēdīgi slavenajām dzirēm. Ja runa ir par ģermāņu pieticīgajām izklaidēm, kurām ir svešs komercijas gars un kurās tiek rādīta vienīgi jauniešu vīrišķīgā veiklība (24), tad nedz toreiz, nedz tagad nav tāda cilvēka, kurš nezinātu par romiešu grandiozajām izrādēm amfiteātros un cirkos, par dārgajiem un asinskārajiem komerciālajiem šoviem, kas izklaidēja izvirtušās plebeju masas. Savukārt frāze par to, ka ģermāņu bērēm ir sveša greznība (27), atsauc atmiņā romiešu sacensību greznu bērņu rīkošanā. Lai arī Romā kādreiz bija pieņemti likumi, kas

ierobežoja bērnu greznību, par tiem sen vairs neviens neatcerējās. Šajā kontekstā Tacitam nebija nekādas vajadzības teikt, ka ģermāņiem nav augļošanas, jo tāpat ir skaidrs, ka tās nevar būt tur, kur nav naudas. Bet, ja Tacits tomēr to saka (26), tad viņš to dara vienīgi tādēļ, lai pasvītrotu kontrastu ar Romu, kur augļošana bija veca un neatrisināma sociāla problēma, ar kuru romieši vēltīgi bija cīnījušies vairāku gadsimtu garumā, jo uzskatīja to par alkātības un netaisnības izpausmi.

Pat tie, kas ļoti maz zina par impērijas laikmeta Romu, ir dzirdējuši par izvirtību, kas tajā valdīja. Šīs zināšanas palīdz saprast, kādēļ Tacits īpaši cildina barbaru stingros laulību tikumus (18). Ja viņš runā par to, ka ģermāņiem laulībā ir viens vīrs un viena sieva uz mūžu (19), tad lasītājs bez atgādināšanas zina, ka Romā šajā laikā reti kura laulība ir laimīga, ka sievas maina vīrus un vīri sievas tik bieži, kā ienāk prātā. Ja rakstnieks ar sajūsmu stāsta par ģermāņu sievu krietnumu (18), par viņu uzticību saviem vīriem (19) un pašrocīgu bērnu kopšanu/barošānu (20), tad lasītāji ne tikai zina, ka Romā ir otrādi, bet arī skaidri redz, ka rakstnieks nosoda to lietu kārtību, kas valda paša mājās. Tāpat vārdi par to, ka ģermāņi neierobežo bērnu skaitu un nenogalina nevēlamos bērnus (19), skaidri norāda uz to, ka Romā, tāpat kā ikvienā vecā civilizācijā, ir zema dzimstība, tiek praktizēti aborti utt. Zīmīgi, ka, runājot par ģimenes normām un sieviešu tikumiem, Tacita morālais patoss sasniedz kulmināciju un viņš vistiešākajā veidā atļaujas pretnostatīt barbaru krietnumu romiešu degradācijai. Kad viņš runā par ģermāņu sieviešu šķīstību, ko sargā „izrāžu vilinājumu” un „dzīru kairekļu” neesamība (19), tad ir skaidrs, ka ar to viņš nosoda tos izrāžu un dzīru „vilinājumus” un „kairekļus”, kas ir piepildījuši viņa Romu ar kaislībām, netikumiem un nešķīstību. Un, kad pāris teikumus vēlāk viņš apgalvo, ka ģermāņiem netikums neliekas smieklīgs un ka izvirtība tur netiek saukta par „laikmeta garu”, tad ar to Romā valdošā tikumiskā postmodernisma nosodījums šeit izskan tik tieši kā nevienā citā vietā.

Jāpiemin vēl viens aspekts, kas padziļināja Tacita un viņa domubiedru simpātijas pret ģermāņiem. Saskaņā ar tikumu pagrimuma teoriju romieši kādreiz bija bijuši tikpat krietni, drosmīgi un pieticīgi

kā tagadējie ģermāņi, tikai ar laiku, pateicoties saviem panākumiem un labklājībai, samaitājušies. Tas nozīmē, ka šajos barbaros Tacits ieraudzīja senos, civilizācijas nesabojātos romiešus, tos slavenos senčus, kas bija uzcēlušī Romas varenību un kuriem visos laikos tika piešķirts parauga un ideāla statuss. Tādēļ arī ģermāņu idealizācija tika veidota atbilstoši leģendārajam seno romiešu tēlam, kāds bija nostiprinājies tautas apziņā, pateicoties leģendām un vēsturnieku darbiem. Lūk, daži piemēri no Sallusta sacerējuma „Katilīnas sazvērestība”, kas labi raksturo šo idealizēto seno romiešu tēlu: „(..) šiem vīriem nepastāvēja nepierasti darbi, smagi un necaurejami apvidi, nedz bruņoti ienaidnieki, kas iedvēš bailes; viņu krietnums pārspēja visu. Bet savā starpā viņi visvairāk sacentās slavas dēļ, katrs centās nogāzt ienaidnieku, uzkāpt uz pilsētas mūriem, paveikt šādu varoņdarbu tā, lai citi to redzētu. To viņi uzskatīja par bagātību, labu vārdu, lielu dižciltību. Viņi alka pēc slavas, naudu deva dāsni, slavu meklēja lielu, bagātību – godīgu”. (*Sall. Catil.*, 7, 5 – 6; autora tulkojums). Un vēl: „(..) gan miera laikos, gan kara laikos labie tikumi tika godāti, saskaņa bija vislielākā, alkatība – vismazākā. Tiesības un taisnīgums bija stipri, vairāk pateicoties dabai, nevis likumiem. Ķildas, nesaskaņas un savstarpējs naidis vajāja ienaidniekus, bet Romas pilsoņi sacentās savā starpā krietnumā. Dievu godināšanā viņi bija devīgi un grezni, bet privātā dzīvē taupīgi un draugiem - uzticīgi. Ar šiem diviem līdzekļiem – drosmi karā un taisnīgumu pēc miera noslēgšanas – viņi pārvaldīja sevi un savu valsti” (*Sall. Catil.*, 9, 1 – 3; autora tulkojums). Lasot šos vārdus darba „Ģermānija” kontekstā, tā vien liekas, ka tie nav senie romieši, bet tie paši ģermāņi vai otrādi - ģermāņi ir tie paši senie romieši. Protams, visiem toreizējiem Tacita lasītājiem, kas zināja par seno romiešu krietnumu un pieticību, šī paralēle bija vairāk kā acīmredzama.

Tātad, Tacits ne tikai pretnostatīja krietnos ģermāņus tā laika samaitātajiem romiešiem, bet vienlaikus, ņemot barbaru tautas par piemēru, pretnostatīja romiešu samaitāto tagadni viņu pašu cēlajai un varonīgajai pagātnei. Uz to arī norāda viņa izveidotā ģermāņu tikumu sistēma, kas ir radīta pēc seno romiešu tikumu parauga. Šī shēma

balstās uz pretstatu principu un izpaužas šādi: ģermāņi ir nabadzīgi un netiecas pēc bagātības (5) – tādi paši kādreiz bija romieši; ģermāņi ir pieticīgi ēšanā (23) – to pašu stāstīja par seno laiku romiešiem; ģermāņi ir drosmīgi karavīri, viņiem ir varonīgi vadoņi, kas cīnās par saviem vīriem, un vīri, kas cīnās par vadoņiem, bet glēvumu viņi uzskata par lielāko negodu (6; 14), - tieši to pašu romieši no mazotnes dzirdēja par saviem slavenajiem senčiem; ģermāņu ķēniņu un vadoņu vara balstās viņu autoritātē un nopelnos, nevis piespiešanās (7), viņiem visas lietas vispirms apspriež vecajie (10), - tieši tā vairākus gadsimtus darbojās leģendārā Romas republika; ģermāņu sievas ir uzticīgas saviem vīriem un uztver laulību kā pienākumu dalīt ar saviem dzīvesbiedriem visus darbus un briesmas (18) – tādas kādreiz bija arī romiešu sievietes; ģermāņiem nav dievu svētnīcas (9), - romiešiem kādreiz arī nebija. Vārdu sakot, pie ģermāņiem viss ir tieši tāpat, kā kādreiz bija bijis Romā. Tādā veidā Tacīts parāda romiešiem Ģermāniju kā viņu pašu tālo un krietno pagātnei iepretī tagadējai samaitātībai. Tas bija savdabīgs spogulis romiešiem, kurā viņi varēja ieraudzīt paši sevi jaunībā, tikai svešinieku izskatā.

Tātad „Ģermānija”, kā šodien atzīst speciālisti, ir rakstīta, lai pretnostatītu romiešus un barbarus. Bet šim darbam ir vēl viens plašāks aspekts: caur abu kultūru salīdzinājumu atklājas vispārīga civilizācijas un barbarisma problēma, kas bija aktuāla antīkajai kultūrai kopš tās dzimšanas. Pirmais civilizācijas un barbarisma pretnostatījums pasaules literatūrā ir atrodams jau Homēra darbos. Kad dzejnieks stāsta par ciklopiem, viņš raksturo viņus kā pilnīgus mežonņus, jo „sēklu tur nekaisa zemē, bez aršanas zeme dod visu”, turklāt ciklopiem nav nedz kopēju apspriežu, „ne likumu kādu”, un dzīvo viņi katrs „kā patikas pašam” un par citiem tie „neliekas zināt” (*Hom. Od.*, IX, 106 – 115). Šeit mežonība tiek attēlota caur diviem, no dzejnieka viedokļa būtiskākajiem, elementiem: tā nepazīst civilizētu darbu (zemkopību) un kopējās dzīves organizāciju, jo pie ciklopiem katrs dzīvo pats par sevi un ir brīvs no visām saistībām. Saskaņā ar grieķu un romiešu uzskatiem, civilizācija nozīmē valstiskumu, bet valsts tiek saprasta kā cilvēku apvienība kopēja labuma dēļ. Mežonis ir tas, kas domā tikai

par savu labumu. Mēs skaidri redzam, ka Tacits seko šai pašai shēmai: viņa ģermāņi pazīst kaut kādu primitīvu zemkopību, bet nav čakli tajā (45), viņi labprātāk gūst sev iztiku sirojumos un karos nekā lauku darbos (19); no zemes viņi sagaida tikai labību, augļu kokus nestāda, pļavas nenodala, dārzus neapūdeņo (26). Kā barbari viņi dzīvo ļoti trūcīgi, primitīvos mājokļos „bez izskata un jaukuma”, bet ziemā vispār meklē patvērumu zemē izraktās alās, kuras noklāj ar biezu mēslu kārtu (16). Pie tam, tāpat kā ciklopi, viņi dzīvo atsevišķi, katrs pats par sevi, „sadalījušies un izklaidus” (16), ģērbjas rupji un neglīti – vilnainē, zvērādās (17), nepazīst nekādas mākslas un izglītības (19). Tāpat viņiem ir sveša normāla sabiedriskā organizācija – viņi nepazīst disciplīnu un ķēniņiem nav īstas varas pār viņiem, tie nevar neko pavēlēt, bet var cerēt tikai uz savu autoritāti (11). Arī karošanā ģermāņiem nav nekādas kārtības, un ikdienas dzīve viņiem pāriet dzeršanā, ķildās un kautiņos (22). Acīmredzot, ģermāņi, tāpat kā ciklopi, dzīvo katrs „kā patikas pašam”. Tādēļ viņiem nav kopēja labuma, nav valsts un nav civilizācijas. Tas viss atbilst klasiskajam romiešu stereotipam, saskaņā ar kuru vārdi „barbars” un „ģermānis” bija sinonīmi. Iznāk, ka Tacita ģermāņi ir mežoņi vārda tiešā nozīmē - atbilstoši visiem antīkajiem stereotipiem.

Tomēr Tacits nerakstīja šo darbu, lai parādītu ģermāņus kā mežoņus. Viņa mērķis bija, salīdzinot abas kultūras, gūt morālu mācību. Šādā skatījumā romiešu civilizācija, salīdzinot ar ziemeļu barbariem, izskatās nepievilcīga. Jā, Romā ir attīstīta zemkopība, komplicēta ekonomika, sarežģīta sabiedriskā organizācija, perfekta kārtība un progresīvas tehnoloģijas, māksla un izglītība, komforts, izklaides, skaistums un daudz kas vēl cits. Taču par to visu ir samaksāts ar tikumisku pagrimumu, zemu dzimstību, morālu un fizisku vārgumu, sociālām problēmām un dažādām nebrīves formām. Rodas jautājums, kas tad ir labāk? Civilizēta, bet degradēta un nebrīva dzīve, vai barbaru neattīstīta, mežonīga un rupja, toties brīva, veselīga un tikumiska dzīve? Vai ir neizbēgami, ka tikumīgie barbari, attīstoties un iejot civilizācijā, degradējas un samaitājas? Tacits nedod skaidras atbildes uz šiem jautājumiem, bet viņa sniegums, kas kontrastē ģermāņu

tikumus romiešu netikumiem, nemanāmi izceļ barbarisma pozitīvās puses iepretī civilizācijas negatīvajām. Visos salīdzinājumos civilizācija tiek prezentēta negatīvā gaismā, kam pateicoties, mežonības defekti automātiski pārvēršas par labumiem, bet trūkumi – par tikumiem. Šeit atkal darbojas pretstatu princips. Ģermāņi ir nabadzīgi, bet tādēļ tikumīgi un nesamaitājušies, turpretī romieši ir bagāti, toties izvirtuši un samaitājušies. Ģermāņu sievietes nav emancipētas kā izvirtušās romietes, bet ir tikumīgas, laulības viņiem ir stipras, tajās valda uzticība un laulību pārkāpumi notiek ļoti reti. Bērni tur aug kaili un netīri, bet izaug tik stipri un skaisti, ka komforta novārdzinātie romieši viņus apbrīno (20). Ģermāņu jaunieši piekopj veselīgu dzīves veidu, viņi vēlu iepazīst dzimumdzīvi un kad precas, tad nesamaitātiem un stipriem vecākiem dzimst veselīgi bērni (20). Toties civilizētajā pasaulē viss ir otrādi: izvirtība no agra vecuma, vārgi un slimīgi bērni, demogrāfiskās problēmas utt. Starp citu, paši romieši to labi apzinājās, tieši tādēļ Augusts ar likumu palīdzību mēģināja apkarot laulību pārkāpumus, reglamentēt ģimenes dzīvi un veicināt dzimstību valstī. Taču saprotams, ka vecai civilizācijai nekādi likumi nevar palīdzēt atrisināt dzimstības un tikumības problēmas, un visi negatīvie procesi turpināja izvērsties plašumā. Rezultātā Tacīts konstatē, ka barbariskie ģermāņi ar savām īpašībām ir kļuvuši pārāki par civilizētajiem romiešiem. Jā, pagaidām romiešiem ir pārākas tehnoloģijas, bet ģermāņu cilvēki ir stiprāki un drosmīgāki, viņi ir gatavi mirt karā. Jā, ģermāņi vēl neprot organizēti karot, bet drosme un brīvības mīlestība viņiem ir tik stipra, ka civilizētie romieši ar savu tehnoloģiju, kārtību un disciplīnu nespēj viņus pakļaut.

Vārdu sakot, ģermāņu un romiešu kontrasts, kā to pasniedz Tacīts, liecina par labu barbarismam, nevis civilizācijai. Pretēji Homēram, kurš viennozīmīgi pauž pārliecību par civilizācijas pārākumu pār mežonību, Tacīts uzsver mežonības morāli tikumisko pārākumu pār civilizāciju. Pirmo reizi vēsturē civilizācijas sasniegumi tiek tik radikāli apšaubīti, un mežonība ar civilizāciju apmainās vietām vērtību skalā. Notiek paradokšāls kūlenis civilizācijas vēsturē, tomēr tas ir labi saprotams tikumu krišanas teorijas kontekstā, kas sabiedriskās dzīves attīstību redz

kā ceļu no vienkārša un tikumiska barbarisma uz samaitātu civilizāciju. Principā tā nebija jauna doma antīkajā pasaulē: jau grieķu dzejnieks Hēsiods VIII gs. p. m. ē. rakstīja par cilvēces pakāpenisku degradāciju no zelta laikmeta pašos pirmsākumos, kad valdīja pilnīga harmonija, līdz briesmīgajai tagadnei (dzelzs laikmetam), kad viss ir izvirtis un samaitāts. Pēc tam gan grieķi, gan romieši caur šīs koncepcijas prizmu uztvēra kultūras dzīvi kā tādu, kas attīstās no senču „zelta laikiem” uz vēlāko degradāciju.

Tacits šeit nepasaka neko jaunu, bet paceļ problēmu jaunā līmenī. Savā darbā „Ģermānija” viņš caur kultūru sadursmes prizmu parāda, kā šis process notiek globālā kontekstā. Tur saduras ne tikai civilizācijas un barbaru pasaules, ne tikai divas tautas, bet arī divi laikmeti – civilizētie romieši saduras ar savu varonīgo un barbarisko pagātņi. Tādā veidā Tacits atbild uz jautājumu, kādēļ tik liela un varena impērija nespēj tikt galā ar barbariem pie savām robežām.

Tajā pašā laikā nebūtu pareizi uzskatīt Tacitu par aklu ideālistu, kurš tikai jūsmo par ģermāņiem. Pāri visam viņš bija pārliecināts Romas patriots, kas ir labi redzams visos viņa darbos, to starpā arī šajā. Neskatoties uz ģermāņu cildināšanu, visu tekstu caurvij doma, ka tie, par kuriem viņš jūsmo, ir dzimtenes ienaidnieki. Nevienā brīdī Tacitā neaizmieg stratēģis, kas domā par savas valsts labumu. Tādēļ viņš nepalaiž garām iespēju izmantot ģermāņu piemēru, lai iegūtu derīgu pamācību Romai. Tas labi redzams stāstā par heruskiem: šī cilts pārāk ilgi dzīvoja, baudīdama „glēvinošu mieru”, kas bija viņiem „drīzāk patīkami nekā droši” (36). Rezultātā heruski nonāca atkarībā no citām ciltīm, kas dod pamatu Tacitam secināt, ka „(..) aplam ir nodoties mieram starp izlaidīgiem un stipriem” (36). Kopumā Tacits šai tēmai veltīja veselu pasāžu, lai parādītu, cik bīstams ir miers un bezdarbība, dzīvojot blakus stipriem un bīstamiem kaimiņiem. Nav šaubu, ka šis piemērs attiecās uz pašas Romas politiku, un tas bija jāsaprot kā brīdinājums pret valdošo tendenci nostiprināt robežas un dzīvot mierīgi. Tādā veidā Tacits nostājās pret pacifismu – intelektuālu un politisku tendenci, kas ir raksturīga visu civilizāciju “vecumdienām”. Tajā laikā Roma tiešām jau kļuva “veca” un domāja tikai par miera

sargāšanu un robežu noturēšanu. Uz jaunu ekspansiju Roma vairs nebija spējīga, tai neatlika nekas cits, ka vien sargāt esošo.

Tātad, īstenībā Tacita skats uz ģermāņiem nav ideālistisks, bet principiāli romacentriska un reālistiska. Paralēli “dabas bērnu” tikumu cildinājumam viņš rūpīgi fiksē arī tiem piemītošos netikumus un vājās vietas, kuras romieši var izmantot savā labā. Piemēram, viņš pasvīturo, ka ģermāņi ir vāji organizēti un nedisciplinēti (11), slinki (14), viņiem trūkst pacietības nopietnam darbam un viņi ir spējīgi tikai uz īslaicīgu piepūli (4), viņiem patīk azartspēles (24) un piemīt nosliece uz dzeršanu (23). Starp citu, dzeršanu Tacits īpaši akcentē, norādot, ka ģermāņus ir iespējams pieveikt tieši ar nodzirdīšanas palīdzību (23). Arī šī doma nav jauna, pirmais to izteica Cēzars, kurš pirmais bija pamanījis civilizācijas postošās sekas barbaru sabiedrībā. Savā darbā „Piezīmes par gallu karu” viņš, raksturojot Galliju un tās tautas, saka šādus vārdus: „No šīm tautām kareivīgākā ir beļģi, jo viņi atrodas vistālāk no mūsu provinces izsmalcinātās dzīves un izglītības, un ļoti reti pie viņiem ierodas tirgotāji un piegādā viņiem tās preces, kuras padara dvēseles vājas un mazdūšīgas” (*Caes. Bell. Gall.*, I, 1, 3; autora tulkojums). Visiem bija skaidrs, kuras ir tās preces, kas padara dvēseles „mazdūšīgas” (burtiski gan „sievšķīgas”: *ad effeminandos animos*) - tas bija vīns un visa veida luksusa preces, viss tas, kas veicina tieksmi pēc komforta, labklājības un bagātības. Tātad, Cēzars pirmais empīriski konstatēja likumsakarību: jo tālāk barbari atrodas no romiešu civilizācijas un tirdzniecības, jo drosmīgāki karotāji viņi ir (tie paši beļģi) un jo grūtāk ir tikt ar viņiem galā, un otrādi - jo vairāk tie ir nogaršojuši civilizācijas labumus, jo vieglāk pakļaujas romiešu ekspansijai.

Drīz romieši sāka izmantot šīs zināšanas savā politiskajā praksē un izstrādāja attiecīgu barbaru pakļaušanas tehnoloģiju. Tacitam tas bija ļoti zināms, un Agrikolas biogrāfijā viņš apraksta panākumus, kurus viņa sievastēvs guva Britānijā tieši ar šīs metodes palīdzību: „Lai ar izpriecu un baudu palīdzību pieradinātu pie mierīgas un bezdarbīgas dzīves cilvēkus, kuri dzīvo vientulīgi un mežonīgi un tādēļ viegli ķeras pie ieročiem, viņš privātā kārtā, izmantojot valsts līdzekļus, cildinot un

slavinot centīgos un nopeļot nolaidīgos, mudināja britus celt svētnīcas, forumus un mājas, un tad viņu pašu sacensības gars aizvietoja piespiešanu. Un jauniešus no dižciltīgām ģimenēm viņš sāka apmācīt brīvajās mākslās (...) Un tad tie, kas vēl pavisam nesen bija noraidījuši latīņu valodu, dedzīgi ķērās pie latīņu daiļrunības studēšanas. Tad arī mūsu apģērbs tika iekārots un daudzi jau ieģērbās togās. Tā pamazām netikumi savaldzināja viņus un viņi pieķērās portikiem, pirtīm un smalkām dzīrēm. Un tas, ko viņi, būdami vientiesīgi, dēvēja par izglītību un apgaismību, bija viņu paverdzināšanas līdzeklis” (*Tac. Agric.*, 21; autora tulkojums). Arī Tacits darbā „Vēsture” norāda uz to, cik šī metode ir efektīva barbaru pakļaušanā: „Ar baudu palīdzību romieši tur cilvēkus pakļautībā drošāk nekā ar ieročiem” (*Tac. Hist.*, IV, 64, 20). Vārdu sakot, tas, ko mēs šodien korekti dēvējam par romanizāciju, īstenībā bija tā laika globalizācija.

Saprotams, ka runājot par ģermāņiem, Tacits to visu paturēja prātā, tikai neatkārtojās, bet vienkārši norādīja uz līdzekli, kas pēc viņa domām bija drošākais cīņā ar kareivīgajiem barbariem. Viņš pat konstatēja zināmus panākumus šajā virzienā - dažos novados, kas bija tuvāk Romas robežām, ģermāņi jau ņēma naudu un sudrabu (4; 15). Savukārt vietās, kur Tacits apskata visas līdz tam piedzīvotās romiešu neveiksmes šajā reģionā, par galveno problēmu nosauc ģermāņu brīvību (*libertas*), kas izrādās stiprāka pat par austrumu valdnieku varu (37). Loģika ir skaidra: brīvības gars sakņojas tikumos un salauzt to var, tikai salaužot tikumus. Tādēļ no Tacita teiktā varētu izdarīt ļoti būtisku secinājumu: vienīgais Romas glābiņš un cerība tikt galā ar ģermāņiem bija samaitāt viņus ātrāk, nekā viņi paspētu sagraut Romu. Iespējams, ka gadījumā, ja Romas impērija būtu jaunāka un to nepiemeklētu vecām civilizācijām raksturīgās slimības, romieši būtu paspējuši ģermāņus samalt savās masu kultūras dzirnavās. Bet pārāk vega un vārga bija Roma, un pārāk liela, mežonīga un stipra bija Ģermānija.

Vēl daži vārdi noslēgumā. Lai arī pirmajā acu uzmetienā „Ģermānija” liekas etnogrāfisks sacerējums par senajiem ģermāņiem, kur atrodams arī kāds mājiens par baltiem, mums ir jāatceras, ka Tacits

nerakstīja etnogrāfiju. Viņš rakstīja ģeopolitiku, turklāt caur tikumu teorijas prizmu. Viņš runāja par krietnumu kā tādu un parādīja saviem laikabiedriem tās briesmas, kādas vecai un netikumos iegrimušai pasaulei rada jauna, spēcīga, no netikumiem brīva pasaule. Tas ir viņa darba „sāls”, kas nezaudē savu nozīmi arī mūsdienās. Tādēļ šodien lasot Tacita darbu „Ģermānija”, mēs iegūstam sev divējus labumus: etnogrāfija mums ir interesanta, bet ģeopolitika tikumu teorijas griezumā – pamācoša un brīdinoša.

Gaius Cornelius Tacitus

GERMANIA

DE ORIGINE ET SITU GERMANORUM

Gajs Kornēlijs Tacits

ĢERMĀNIJA

PAR ĢERMĀNIJAS ATRAŠANĀS VIETU UN TAUTĀM

Germania omnis a Gallis Raetisque et Pannoniis Rheno et Danuvio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur: cetera Oceanus ambit, latos sinus et insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus ac regibus, quos bellum aperuit. Rhenus, Raeticarum Alpium inaccessio ac praecipiti vertice ortus, modico flexu in occidentem versus septentrionali Oceano miscetur. Danuvius molli et clementer edito montis Abnobae iugo effusus pluris populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat: septimum os paludibus hauritur.

Ģermāniju visgažām no galliem un tāpat no raitiem¹ un pannoņiem² atdala Reina un Dōnavas upe, no sarmatiem un dākiem³ - savstarpējās bailes vai kalni⁴; pārējo daļu apskalo Ōkeans⁵, ietverdams plašas pussalas un neizmērojama apjoma salas⁶: nesēn vēl kļuva pazīstamas kādas tautas un karaļi, ko atklāja kaŗš. Reinupe, izceldamās no nepieejamiem un stāviem Raitu Alpu augstumiem un mezdama mērenu līkumu uz rietumiem, ieplūst ziemeļu jūrā. Dōnava, iztecēdama Abnobas⁷ kalnājā no slaida un lēzna šļaupuma, saskaŗas ar vairākām tautām, līdz pa sešām ietekām izlauŗas Ponta jūrā⁸; septīto saku iesūc purvi.

*Endzelina tulkojums ir pārpublicēts no 1938. gadā iznākušā izdevuma Tacits „Ģermānija” (apgāds „A. Gulbis”), saglabājot oriģinālo valodas lietojumu un interpunkciju. Atsauces, kas dotas parastā drukā, pieder pašam Endzelīnam, bet atsauces, kas izceltas *kursīvā*, ir H. Tumana sastādītas.

1 Raiti dzīvoja tagadējā Tirolē un Šveices austrumdaļā, Līvijs tos dēvē par etrusku radiniekiem.

2 Pannoņi – illuru cilts, kas dzīvoja starp Dōnavu un Savu.

3 Dāki – trāku cilts Septiņkalnē.

4 Karpatu kalni.

5 Ōkeans ir Tacitam īpašvārds!

6 *Darba sākums precīzi atkārtoto shēmu, kuru lieto Cēzars, iesākot savas „Piezīmes par gallu karu”:* „Visa Gallija sadalīta trijās daļās...”, tālāk tiek aprakstītas Gallijas ģeogrāfiskās robeŗas. Tātad savā darbā Tacits apzināti seko Cēzara piemēram.

7 Tagadējā Švarcvalde.

8 Melnajā jūrā.

Ipsos Germanos indigenas crediderim minimeque aliarum gentium adventibus et hospitibus mixtos, quia nec terra olim, sed classibus advehebantur qui mutare sedes quaerebant, et inmensus ultra utque sic dixerim adversus Oceanus raris ab orbe nostro navibus aditur. Quis porro, praeter periculum horridi et ignoti maris, Asia aut Africa aut Italia relicta Germaniam peteret, informem terris, asperam caelo, tristem cultu adspectuque, nisi si patria sit?

Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriae et annalium genus est, Tuistonem deum terra editum. Ei filium Mannum, originem gentis conditoremque, Manno tris filios adsignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingaevones, medii Herminones, ceteri Istaevones vocentur. Quidam, ut in licentia vetustatis, pluris deo ortos plurisque gentis appellationes, Marsos Gambrivos Suebos Vandilios adfirmant, eaque vera et antiqua nomina. Ceterum Germaniae vocabulum recens et nuper additum, quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint ac nunc Tungri, tunc Germani vocati sint: ita nationis nomen, non gentis evaluisse paulatim, ut omnes primum a victore ob metum, mox etiam a se ipsis, invento nomine Germani vocarentur.

Pašus ģermāņus es gribētu uzskatīt par iedzimtiem, kas tikpat kā nemaz nav jaukušies citu tautu ļaudīm ieceļojot un viesojoties, jo, pirmkārt, jaunu dzīves vietu meklētāji senāk ieradās ne pa sauszemi, bet ar kuģiem, un otrkārt, un neizmērojamā un – gribētos teikt – pretpusējā⁹ aizrobežu¹⁰ Ūkeānā reti iebrauc kuģi no mūsu pasaules. Bez tam, arī atskaitot no nemīlīgas un nepazīstamas jūras draudošas briesmas, kuņš gan, atstādams Āziju, vai Āfriku, vai Itāliju, gribētu doties uz Ģermāniju, kas ir bez jauku ainavu, ar skarbu klimatu un neliksmīna ne savu kopēju, nei skatītāju, ja tā nav tam tēvijs?Slavina viņi senās dziesmās, kas tiem ir vienīgais vēsturisku nostāstu veids, no zemes cēlušos dievu Tvistonu¹¹. Viņam piedēvē dēlu Mannu¹², cilts radītāju un dibinātāju, Mannam – trīs dēlus, pēc kuņu vārdiem Ūkeanam tuvākos saucot par ingaivoniem, vidienes ļaudis – par herminoniem, pārējos – par istaivoniem. Daži apgalvo, – par senatni jau var būt domu starpība, – ka dievam bijis vairāk pēcnieku, un tā tad esot arī vairāk ciltsvārdu: marsi, gambriņji, svēbi¹³, vandiļi, un tie esot īstie un senie nosaukumi.

Pats Ģermānijas vārds turpretī esot jauns un nesen iesaukāts: tā kā tie, kas, pirmie pār Reinu pārcēlušies, padzinuši gallus un tagad saucas „tungri”, toreiz saukti „ģermāņi”, tad sakarā ar to cilts – ne tautas – vārds izplatījies tādā kārtā, ka papriekšu uzvarētāji sākuši baiļu dēļ¹⁴ saukt visas savas radu ciltis izdomātā vārdā par ģermāņiem, vēlāk tās arī pašas – tā dēvēties.

9 Zemes lodes pretējā pusē esošā.

10 Aiz romniekiem toreiz pazīstamās pasaules.

11 Vārds laikam rada ar vācu Zwist, zwei u.c.

12 Tas pats, kas vācu *Mann* un seno indiešu ciltstēvs *Manus*.

13 Tagadējie švābi.

14 Uzvarētāji, arī pēc uzvaras nejudzamiem gluži droši un sakarā ar to gribēdami galliem bailes iedvest, apgalvojuši, ka arī viņpus Reina dzīvojot tādi paši „ģermāņi”. Sākumā tā tad par ģermāņiem saukuši tikai vēlākos tungrus, vēlāk – arī visas viņu radu ciltis, tā ka cilts vārds kļuvis par tautas vārdu.

Fuisse apud eos et Herculem memorant, primumque omnium virorum fortium ituri in proelia canunt. Sunt illis haec quoque carmina, quorum relatu, quem barditum vocant, accendunt animos futuraeque pugnae fortunam ipso cantu augurantur. Terrent enim trepidantve, prout sonuit acies, nec tam vocis ille quam virtutis concentus videtur. Adfectatur praecipue asperitas soni et fractum murmur, obiectis ad os scutis, quo plenior et gravior vox repercussu intumescat. Ceterum et Ulixen quidam opinantur longo illo et fabuloso errore in hunc Oceanum delatum adisse Germaniae terras, Asciburgiumque, quod in ripa Rheni situm hodieque incolitur, ab illo constitutum nominatumque; aram quin etiam Ulixi consecratam, adiecto Laertae patris nomine, eodem loco olim repertam, monumentaque et tumulos quosdam Graecis litteris inscriptos in confinio Germaniae Raetiaeque adhuc exstare. Quae neque confirmare argumentis neque refellere in animo est: ex ingenio suo quisque demat vel addat fidem.

Stāsta, ka pie viņiem bijis arī Herkulis, un viņu tie, dodamies kaujās, apdzied kā pirmo no visiem varoņiem. Ir viņiem arī tādas dziesmas, ar kuŗu skandināšanu, ko sauc par „barditu”¹⁵, tie iekarsina prātus, un gaidāmās kaujas iznākumu vēro no pašas dziedāšanas; tie biedē, proti, vai baidās atkarā no tam, kā skan no kareivju rindām, un tā šķiet esam drīzāk drosmes nekā balsu saskaņa. Tiecas pie tam it sevišķi pēc skaņas skarbuma un laužītas dimdoņas, paceļot vairogus pret muti, lai balss atsizdamās kļūst vēl pilnīgāka un dobjāka. Bet arī Uliksis¹⁶ esot, kā daži domā, savos ilgajos un teiksmainajos maldos iekļuvis šai Ūkeanā, iegriezies ģermāņu zemēs, un Askiburgija¹⁷, kas atrodas Reina piekrastē un vēl tagad ir apdzīvota, esot viņa dibināta un nosaukta „Askipyrgion”¹⁸; pat Uliksim veltīts pieminēklis, kur bijis pierakstīts arī tēva Lāerta vārds, esot kādreiz tai pašā vietā atrasts, un daži kapu akmeņi ar grieķu burtu uzrakstiem vēl tagad esot redzami Ģermānijas un Raitijas robežapgabalā¹⁹. Visu to nedomāju nedz balstīt ar pierādījumiem, nedz atspēkot: kā kuram tīk, lai tic tam vai netic.

15 Vienā rokrakstā: baritu; vēlāk autoriem tai vietā: barrītu.

16 Odisejs.

17 To identificē ar Asbergu Reinzemē.

18 Grieķu izrunā.

19 *Iespējams, ka tie ir uzraksti ķeltu valodā, jo ķelti (tie paši galli), kā liecina senie autori, ir lietojuši grieķu alfabētu.*

Ipsae eorum opinionibus accedo, qui Germaniae populos nullis aliis aliarum nationum conubiis infectos propriam et sinceram et tantum sui similem gentem exstitisse arbitrantur. Unde habitus quoque corporum, tamquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces et caerulei oculi, rutilae comae, magna corpora et tantum ad impetum valida: laboris atque operum non eadem patientia, minimeque sitim aestumque tolerare, frigora atque inedia caelo solove adsueverunt.

Pats es pievienojos to uzskatiem, kas domā, ka Ģermānijas ciltis, turēdamās tīras no jauktām laulībām ar citam tautām, ir patvērušās kā īpatnēja un nebojāta un tikai sev līdzīga tauta. No tam tad arī viņiem – tik lielam cilvēku skaitam – visiem tas pats ķermeņa tips: spīvas gaišzilas acis, iesarkani mati; ķermeņi – lieli un tikai virsū brukšanai spējīgi; grūtu darbu veikšanai nav tik lielas izturības, un vismazāk tie ir pieraduši panest slāpes un karstumu, - ar aukstumu un izsalkumu tos klimats un zeme apradina²⁰.

20 Zīmīga vieta: šeit Tacits, sekojot grieķu vēsturniekam Polībijam, atvasina dažādu tautu fiziskās īpašības no klimatiskajiem apstākļiem. Tātad, jau senatnē pastāvēja teorija par klimata un ģeogrāfijas ietekmi uz cilvēku dzīvi.

Terra etsi aliquanto specie differt, in universum tamen aut silvis horrida aut paludibus foeda, umidior qua Gallias, ventosior qua Noricum ac Pannoniam adspicit; satis ferax, frugiferarum arborum inpatiens, pecorum fecunda, sed plerumque improcera. Ne armentis quidem suus honor aut gloria frontis: numero gaudent, eaeque solae et gratissimae opes sunt. Argentum et aurum propitiine an irati di negaverint dubito. Nec tamen adfirmaverim nullam Germaniae venam argentum aurumve gignere: quis enim scrutatus est? Possessione et usu haud perinde adficiuntur. Est videre apud illos argentea vasa, legatis et principibus eorum muneri data, non in alia vilitate quam quae humo finguntur; quamquam proximi ob usum commerciorum aurum et argentum in pretio habent formasque quasdam nostrae pecuniae adgnoscent atque eligunt. Interiores simplicius et antiquius permutatione mercium utuntur. Pecuniam probant veterem et diu notam, serratos bigatosque. Argentum quoque magis quam aurum sequuntur, nulla adfectione animi, sed quia numerus argenteorum facilius usui est promiscua ac vilia mercantibus.

Zeme gan ir izskata ziņā diezgan nevienāda, bet vispāri pilna drausmīgu mežu vai nejauku purvu, drēgnāka iepretī Gallijām²¹, vējaināka iepretī Nōrikai²² un Pannonijai; sējumi tur aug labi, augļu koki nepadodas, lopu – daudz, bet pa lielākai daļai tie ir pamaza auguma. Pat govlopiem nav sava staltuma nei pieres rotas: par skaitu²³ tie priecājas, un tā ir vienīgā un ļoti tīkama manta.

Vai sudrabu un zeltu dievi tiem lieguši labu vēlēdami vai dusmodamies, nemāku teikt²⁴. Negribu tomēr apgalvot, ka nevienā Ģermānijas kalndzīslā nerodas sudrabs vai zelts; jo kas tad ir meklējis? To iegūt un lietāt viņi ne sevišķi tiecas. Var redzēt pie viņiem sudraba traukus, kas ir dāvināti to sūtņiem un virsaišiem, tikpat zemu vērtējam kā no māla darinātus. Robežai tuvākie tomēr prot tirdzniecības sakaru dēļ cienīt zeltu un sudrabu un atzīst un izraugās dažus mūsu monētu veidus; zemes iekšienē pa vecam turas pie vienkāršākas preču apmaiņas. Naudu tie labprāt jem tikai vecu un sen pazīstamu – robaiņus²⁵ un divjūgaiņus²⁶. Sudrabam viņi arī vairāk pieķeras nekā zeltam, ne jau sevišķi to iemīļojuši, bet tāpēc ka lielāks skaits sudrabmonētu ir ērtāk izmantojams, parastas un lētas lietas pērkot.

21 Izšķīra vairākas Gallijas.

22 Nōrika (lat. *Noricum*) atradās dienvidos no Dōnavas starp Raitiju un Pannoniju, apmēram vēlākās (pēc pasaules kara) Austrijas robežās.

23 Lopu skaitu.

24 Šis apgalvojums nav pamatots: kā liecina arheoloģija, ģermāņi jau bronzas laikmetā darināja dažādas rotas lietas un citus priekšmetus no sudraba un zelta. Darbā „Annāles” Tacits pats piemin ģermāņu sudraba raktuves, kas esot pastāvējušas imperatora Klaudija valdīšanas laikā (*Tac. Annales, XI, 20*).

25 Monētas ar robotu malu (lat. *serrati*).

26 Monētas, kam vienā pusē bija divjūgs (lat. *bigati*). Vecām monētām priekšroka tika dota tādēļ, ka tajās bija lielāks sudraba procents (*Nerons, vēlāk arī citi imperatori, periodiski bojāja monētas, samazinot tajās sudraba svaru – tā veidojās t. s. inflācija Romas impērijas teritorijā*).

Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Rari gladiis aut maioribus lanceis utuntur: hastas vel ipsorum vocabulo frameas gerunt angusto et brevi ferro, sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent. Et eques quidem scuto frameaque contentus est; pedites et missilia spargunt, pluraque singuli, atque in inensum vibrant, nudi aut sagulo leves. Nulla cultus iactatio; scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt. Paucis loricae, vix uni alterive cassis aut galea. Equi non forma, non velocitate conspicui. Sed nec variare gyros in morem nostrum docentur: in rectum aut uno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe, ut nemo posterior sit. In universum aestimanti plus penes peditem roboris; eoque mixti proeliantur, apta et congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuventute delectos ante aciem locant. Definitur et numerus; centeni ex singulis pagis sunt, idque ipsum inter suos vocantur, et quod primo numerus fuit, iam nomen et honor est. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dummodo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur. Corpora suorum etiam in dubiis proeliis referunt. Scutum reliquisse praecipuum flagitium, nec aut sacris adesse aut concilium inire ignominioso fas; multique superstites bellorum infamiam laqueo finierunt.

Pat dzelzs tiem nav pārpilnam, kā ir vērojams no ieroču veida. Nedaudzi lieto zobenus vai iesmus ar palielām smailēm: šķēpus jeb – kā viņi paši tos sauc – frameas tie nēsā ar šauru un īsu, bet tik asu un parocīgu dzelzi, ka ar to pašu ieroci kaujas, kā kuņureiz apstākļi prasa, vai nu tuvciņā, vai tālciņā. Un jātniekam pietiek ar vairogu un frameu; kājnieki svaida arī šautrus – katrs vairākus, - aizmezdami tos brīnum tālu, kaili vai vieglā mētelī tērpušies. Ar jebkādu apbruņojuma greznumu tie nedīžojas; vairogus tikai atšķirībai noziež ar izmeklētām krāsām. Nedaudziem ir bruņas, tikai vienam otram metalla vai ādas ķivere.

Zirgi neizceļas ne ar skaistumu, ne ar ātrumu. Bet pat griezties - kā pie mums – dažādās voltās tos neapmāca: dzen tos taisni uz priekšu vai ar vienu pagriezīenu pa labi, tā turoties rindā, ka neviens nepaliek iepakaļ. Vispāri vērtējot – vairāk spēka ir kājniekos, un tāpēc tie cīnās jauktās rindās: jātnieku kaujai labi noder un atbilst kājnieku ātrums, kuņus, no visas jaunatnes izraudzītus, novieto kaujas rindu priekšā. Ir arī noteikts skaits²⁷, no katra apgabala pa simtam, un ar šo pašu vārdu²⁸ tie tiek savējo starpā dēvēti, un kas sākumā bija skaits, jau ir godam minams nosaukums.

Kaujas rindās tie sastājas vadžu veidā. Atkāpties no aizjemtās vietas tie uzskata – ja tikai atkal no jauna uzbrūk – drīzāk par gudruma nekā par baiļu pazīmi. Savus kritušos un ievainotos tie aizvāc arī no smagu cīņu lauka. Bez vairoga atgriezties ir izcils negods, un tādā kaunā nokļuvis nedrīkst ne upuļos piedalīties, ne tautas sapulcēs, un daudzi, kas pārnākuši no kaŗa dzīvi, ir cilpā izbeiguši savu negodu²⁹.

27 Minēto kājnieku skaits.

28 Simta vārdu.

29 Šī vieta ļoti atgādina grieķu un romiešu nostāstus par saviem varonīgajiem senčiem, jo gan senajā Grieķijā, īpaši Spartā, gan agrīnajā Romā valdīja līdzīgi karošanas tikumi. Antīkajā pasaulē katrs bērns zināja stāstu par to, ka spartiešu sievietes, pavadot savus vīrus un dēlus kaujā, pasniedza tiem vairogu ar vārdiem: „Ar viņu vai uz viņa!“. „Ar viņu” – nozīmē atgriezties ar uzvaru, bet „uz viņa” - nozīmē atgriezties ievainotam vai kritušam, toties godīgi izpildījušam savu pienākumu pret dzimteni (senie grieķi un romieši nesa savus kritušos un ievainotos, uzliekot viņus uz vairoga). Tāds bija karavīra ideāls Senajā Romā, tā kā Tacita laikā dzīves realitāte no tā jau pamatīgi atšķīrās, tad rakstnieks īpaši uzsver šo aspektu.

Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt. Nec regibus infinita aut libera potestas, et duces exemplo potius quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione praesunt. Ceterum neque animadvertere neque vincire, ne verberare quidem nisi sacerdotibus permissum, non quasi in poenam nec ducis iussu, sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt. Effigiesque et signa quaedam detracta lucis in proelium ferunt; quodque praecipuum fortitudinis incitamentum est, non casus, nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiae et propinquitates; et in proximo pignora, unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. Hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad coniuges vulnera ferunt; nec illae numerare aut exigere plagas pavent, cibosque et hortamina pugnantibus gestant.

Karaļus³⁰ tie izraugās no dižciltīgiem, vadoņus – no vīrišķīgiem. Bet karaļu vara nav neierobežota vai patvaļīga, un vadoņi vairāk nekā ar pavēli panāk ar labu paraugu un būdami apbrīnoti, ja tie ir ātri klāt, kur vajadzīgs, un ja tie ir visur redzami un cīnās frontes priekšā. Tomēr uz nāvi notiesāt vai saistīt un pat pērti nav atļauts nevienam citam kā tikai priesteriem, pie tam it kā ne soda veidā, nedz vadonim liekot, bet – tā sakot – pēc dieva pavēles, kas pēc viņu domām esot turpat pie kaŗotājiem. Tālab tad arī jem tie līdzī kaujā kādus no svētbirzēm iznestus tēlus un zīmolus³¹; un it sevišķi vairo drosmi tas, ka ne gadījums, nei nejauša saviešanās sastāda eskadronu vai pulku, bet dzimtas un radi; arī piederīgie tad pavisam tuvu, tā ka dzirdamas sieviešu klaigas un bērnu vēkšana. To liecība katram vissvētāka, to uzslava – vislielāka; pie mātēm, pie sievām tie nāk ar savām brūcēm; un viņas nebaidās ievainojumus skaitīt un izmeklēt un staigā pie cīnītājiem ar ēdamo un uzmudinājumiem.

30 Vēstures zinātne šodien terminus lieto korekti un nepieļauj vārdu „karalis” attiecināt uz visiem valdniekiem, kādi ir bijuši pasaulē. Par karaļiem ir pieņemts runāt tikai Eiropas vēstures kontekstā, un tikai sākot ar agrajiem viduslaikiem (pirmie karaļi – barbaru valstiņu valdnieki uz Romas impērijas drupām). Tādēļ šeit vārdu „rex” būtu labāk tulkot kā „ķēniņš”, „vadonis”, vai „virsaitis”.

31 Ar šādu vārdu te atdarīnu oriģināla signa („zīmes”), kas te laikam ir jāuztveŗ kā kāda dieva atribūti (vai ieroči).

Memoriae proditur quasdam acies inclinatas iam et labantes a feminis restitutas constantia precum et obiectu pectorum et monstrata comminus captivitate, quam longe impatientius feminarum suarum nomine timent, adeo ut efficacius obligentur animi civitatum, quibus inter obsides puellae quoque nobiles imperantur. Inesse quin etiam sanctum aliquid et providum putant, nec aut consilia earum aspernantur aut responsa neglegunt. Vidimus sub divo Vespasiano Veledam diu apud plerosque numinis loco habitam; sed et olim Albrunam et compluris alias venerati sunt, non adulatione nec tamquam facerent deas.

Tiek stāstīts, ka dažreiz sievietes jau sašķobītas un jūkošas cīnītāju rindas atkal iedrosminājušas nemitīgi lūdzoties, atkailojot savas krūtis un aizrādot uz acu priekšā gaidāmo gūstu, ko tie savām sievietēm daudz dairāk³² cenšas atvairīt³³, tā ka stiprāk tiek saistītas tās ciltis, kam pavēlēts ķilnieku starpā dot arī dižciltīgas jaunavas. Tie domā pat, ka sievietēs esot kaut kas svēts un gaišredzīgs, un nedz nonievā viņu padomus, nedz atstāj neievērotus viņu atzinumus³⁴. Dievotā³⁵ Vespaziāna laikā tikām redzējuši Veledu, kas ilgi daudziem bija it kā dieves vietā: bet arī senāk dievināja Albrūnu un vairākas citas, tomēr ne lišķēdami, nedz it kā tās par dievēm celdami³⁶.

32 Nēkā sev pašiem.

33 *To pašu stāsta arī Cēzars savās „Piezīmēs par gallu karu” (Caes. De bello Gall., I, 54).*

34 *Tas pats arī Cēzaram: Caes. De bello Gall., I, 50. Taču ar „atzinumiem” (responsa – „atbildes”). Šeit ir jāsaprot pareģojumi, jo šajā vietā Tacits runā par sieviešu gaišredzību (pareģes transā atbildēja uz jautājumiem). Senajās tautās sievietes parasti tika apveltītas ar īpašu sakralitāti, jo pastāvēja ticība, ka viņās visvairāk izpaužas zemes un dabas garīgie spēki.*

35 *Tā tulkoju oriģināla *divus* „dievišķīgs dievs”; Romas ķeizaru laikā tā oficiāli titulēja ķeizarus.*

36 *Šeit Tacits saka, ka par godu tādām īpašām sievietēm tomēr netiek rīkots reliģisks kults un par īstām dievēm viņas tomēr nekļūst. Iespējams, ka te viņš ironizē par imperatoru galmu sieviešu dievišķošanu (piemēram, tajā laikā tika dievišķotas Kaligulas māsa un Nerona meita).*

Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem et Martem concessis animalibus placant. Pars Sueborum et Isidi sacrificat: unde causa et origo peregrino sacro, parum comperi, nisi quod signum ipsum in modum liburnae figuratum docet advectam religionem. Ceterum nec cohibere parietibus deos neque in ullam humani oris speciem adsimulare ex magnitudine caelestium arbitrantur: lucos ac nemora consecrant deorumque nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident.

No dieviem tie visvairāk cienī Merkuriju³⁷, kam zināmās dienās arī cilvēki esot ziedojami. Herkuli³⁸ un Martu³⁹ tie sev salabina ar atļautiem dzīvniekiem. Daļa svēbu arī Īzīdai⁴⁰ upurē; aiz kāda iemesla un kādā kārtā ieviesusies svešas dieves pielūgšana, neesmu skaidri izzinājis, tikai pats liburnieša⁴¹ veidā darinātais simbols rāda, ka šis kults ievests.

Bet iesprostot dievus sienās vai atdarināt tos jebkādā cilvēku sejas līdzībā pēc viņu uzskata neatbilst debesiešu⁴² diženumam: vēņus un birzis tiem svētina un dievu vārdos sauc to slepeno varu, ko tie saredz tikai svētbijībā.

37 Ar Merkuriju te identificēts ģermāņu *Vōdans*; sal. Franču *mercredi* (lat. *Mercurii dies*); angļu *Wednesday* „trešdiena”.

38 Par Herkuli te laikam saukts ģermāņu pērkondievs Tunars.

39 Ar Martu ir te identificējams ģermāņu *Tīvs* (latv. dievs); sal. franču *mardi* (lat. *Martis dies*): senangļu *tīwesdaeg* (tagad: *tuesday*) „otrdiena”.

40 Parasti uzskata par neiespējamu, ka pie ģermāņiem varētu ienākt ēģiptiešu dieves *Izīdas* kults. Tiek pieņemts, ka par *Izīdu Tacīts* ir nosaucis vai nu ģermāņu auglības dievieti *Nertu* (40) vai kādu citu dievi ar līdzīgu vārdu, piemēram, *Izu* vai *Cizu*. Viņas simbols liburnas izskatā varētu būt pūsmēness vai arklis.

41 Liburnietis (lat. *liburna*) – mazs ātrbraucēju kuģis, kādu lietāja Dalmatijas liburnu cilts.

42 Tā tulkoju lat. *caelestes* „debesīs mītošie (dievi)”.

Auspicia sortesque ut qui maxime observant: sortium consuetudo simplex. Virgam frugiferae arbori decisam in surculos amputant eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuito spargunt. Mox, si publice consultetur, sacerdos civitatis, sin privatim, ipse pater familiae, precatus deos caelumque suspiciens ter singulos tollit, sublato secundum impressam ante notam interpretatur. Si prohibuerunt, nulla de eadem re in eundem diem consultatio; sin permissum, auspicio adhuc fides exigitur. Et illud quidem etiam hic notum, avium voces volatusque interrogare; proprium gentis equorum quoque praesagia ac monitus experiri. Publice aluntur isdem nemoribus ac lucis, candidi et nullo mortali opere contacti; quos pressos sacro curru sacerdos ac rex vel princeps civitatis comitantur hinnitusque ac fremitus observant. Nec ulli auspicio maior fides, non solum apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes; se enim ministros deorum, illos conscios putant. Est et alia observatio auspicio, qua gravium bellorum eventus explorant. Eius gentis, cum qua bellum est, captivum quoquo modo interceptum cum electo popularium suorum, patriis quemque armis, committunt: victoria huius vel illius pro praeiudicio accipitur.

43 Ar tādu vārdu atdarinu lat. *sortes* (vācu *Lose*); pamatā tam leišu burta(s) „*Los*”. (*Tā tad, „burtes” šeit ir zilēšana pēc burtiem, t. i., pēc rakstītām zīmēm un pēc lozes principa*).

44 *Orīģinālā ir “ut qui maxime”, ko mēdz tulkot divējādi. Viens ir kā Endzelīnam, bet otrs – ar pretēju nozīmi, tas ir, „vairāk kā citi,” ar domu, ka Tacits šeit grib uzrādīt ģermāņu īpašu centību šajā jomā (skat.: О происхождении германцев и местоположении Германии. Пер. А. С. Бобовича // Тацит. Сочинения в двух томах. Анналы, малые произведения. Т. 1. Ленинград, 1969. С. 357). Endzelīns ir izvēlējis Rēba interpretāciju, saskaņā ar kuru ģermāņi nododas zilēšanai un pareģošanai tāpat kā visi citi Skat.: Tacitus Germania. Hrsgb. W. Reeb. Leipzig, 1930. S. 29.). Taču man šķiet, ka visā darba kontekstā šī vieta būtu jāsaprot tā, ka ģermāņi tic zīmēm un zilēšanai ļoti stipri, vairāk kā citi.*

455. nodaļā teikts, ka augļu koki Ģermānijā nepadodoties; te varbūt ir runa par meža kokiem ar augļiem, piem., skābardēm, ozoliem.

46 Tiek uzskatīts, ka tās ir rūnas – senās ģermāņu zīmes („rūna” nozīmē „noslēpums” gotu valodā).

47 *Tacits tam pievērš uzmanību tādēļ, ka romiešiem un grieķiem sen bija izveidojusies no reliģiskā viedokļa aplama prakse - nelabvēlīgas zilēšanas gadījumā turpināt rituālu tik ilgi, kamēr tiek panāktas pozitīvas zīmes. Saprotams, ka tas neliecina par patiesu ticību un nopietnu attieksmi pret lietu. Tādēļ Tacitam šis piemērs kalpo kā ilustrācija ģermāņu nesamaitātībai iepretī civilizētajiem un samaitātajiem romiešiem.*

Zīmes un burtes⁴³ tie vēro ne mazāk kā jebkuri⁴⁴. Rikošanās ar burtēm ir vienkārša. No augļu koka⁴⁵ nogrieztu zaru sagraiza sprunguliņos, tiem ieranta katram savu zīmi un tad tos nevēriģi un, kā gadās, izsvaida uz baltu drānu. Pēc tam, ja koplietās meklē padoma, cilts priesteris, ja privātlietās, pats nama tēvs, pielūdzis dievus un raudzīdamies uz debesīm, paceļ trīsreiz pa vienam sprunguliņam un paceltos tulko pēc iepriekš iespiestās zīmes⁴⁶. Ja iznākums nelabvēlīgs, otrreiz par to pašu lietu tai pašā dienā burtes netiek mestas⁴⁷; ja – labvēlīgs, vēl ir vajadzīgs, lai to apstiprina kādas zīmes.

Un tas arī te ir parasts, - putnu balsis un lidas pētīt; īpatnējs šai tautai ir tas, ka tā vēro arī zirgu nojautas un brīdinājumus⁴⁸. Tais pašās birzīs un vēros valsts mitina baltus zirgus, kas nepieskaras nekādam darbam cilvēku labā; svētos ratos jūgtus tos pavada priesteris un karalis vai cilts virsaitis un vērīgi klausās to zviegšanā un sprauslāšanā. Un nevienai citai zīmei vairāk neuzticas, kā vienkāršā tauta, tā arī augstnieki un priesteri: sevi tie⁴⁹ uzskata par dievu kalpiem, zirgi ar tiem⁵⁰ esot saziņā. Ir arī vēl cits zilēšanas veids ar kuŗu tie rauga grūta kaŗa iznākumu uzzināt. Šā vai tā notvertu gūstnieku no tās tautas, ar kuŗu ir kaŗš, tie salaiž kopā ar izraudzītu vīru no savējiem, katru ar savas cilts ieročiem: viena vai otra uzvaru tie uzskata par norādījumu uz kaŗa iznākumu.

48 Zirgs tika uzskatīts par svētu dzīvnieku visās indoeiropiešu tautās, tādēļ pēc viņa uzvedības mēdza zilēt. Arī Latvijas lībieši zilēja pēc zirgiem, kā to liecina „Indriķa hronika” (slavenais stāsts par mūku Teoderihu, kuru lībieši gribēja ziedot saviem dieviem par to, ka viņam bijusi labāka raža, turpretī pašu sējumi, lietus pārpludināti, aizgājuši postā. Teoderiha likteni izšķīra zirgs, kurš pārkāpa zemē noliktam šķēpam ar „dzīvības lēmēja kāju”, t. i., ar labo priekškāju. Ja zirgs būtu pārkāpis šķēpam ar kreiso priekškāju, mūks tiktu nogalināts (I, 10). Nav šaubu, ka līdzīga prakse varēja pastāvēt arī pie baltu ciltīm – acimredzot, tā balstījās kādos daudziem Eiropas barbariem piemītošos priekšstatos.

49 Priesteri.

50 Dieviem.

De minoribus rebus principes consultant; de maioribus omnes, ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. Coeunt, nisi quid fortuitum et subitum incidit, certis diebus, cum aut incohatur luna aut impletur; nam agendis rebus hoc auspicatissimum initium credunt. Nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant. Sic constituunt, sic condicunt: nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium, quod non simul nec ut iussi conveniunt, sed et alter et tertius dies cunctatione coeuntium absumitur. Ut turbæ placuit, considunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum et coercendi ius est, imperatur. Mox rex vel princeps, prout aetas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis quam iubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu aspernantur; sin placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum adsensus genus est armis laudare.

Par mazākām lietām spriež virsaiši, par lielākām – visi, tomēr tā, ka arī to, par ko lemšana ir tautai, iepriekš pārrunā virsaiši⁵¹. Sanāk, ja nav kas nejauši vai pēkšņi gadījies, noteiktās dienās, kad iestājas jauns vai pilns mēness; jo lietu sākšanai to uzskata par labvēlīgāko laiku. Un neskaita tie dienas kā mēs, bet naktis.⁵² Tā tie pieteic, tā piejem⁵³: nakts, šķiet, ved dienu. No savvaļas izriet tas ļaunums, ka tie nesanāk reizē nei kā noteikts, bet divi trīs dienas iet zudumā sanācējiem kavējoties. Kad pūlim patīk, tie nosēžas apbruņoti. Apklust pavēl priesteri, kam tad arī sodīt ir tiesība. Pēc tam uzklausa karali vai virsaiši atkarā no tam, kāds kuņģam vecums, kāda dižciltība, kāda kaŗa slava, kāda daiļrunība, pie kam runātājam drīzāk var būt autoritāte ko ieteikt nekā vara pavēlēt. Ja priekšlikums nepatīk, to noraida ar kurnoņu; bet ja tas patīk, tad sasit frameas: goda pilnākais atzišanas veids ir slavēt ar ieročiem⁵⁴.

51 Tas ļoti atgādina senās Romas republikas politisko sistēmu, kur virsaišu lomu spēlēja senatori.

52 Uz to vēl norāda, piem., angļu *fortnight* „divas nedēļas”. (*Tas pats, pēc Cēzara ziņām, bija arī galliem (Caes. De bello Gall., VI, 18) Tas vispār bija izplatīts starp daudzām senajām tautām, kuras lietoja mēness kalendāru (senie grieķi, ebreji, babilonieši utt).*

53 Terminu.

54 *To pašu darīja arī galli (Caes. De bello Gall., VII, 21).*

Licet apud concilium accusare quoque et discrimen capitis intendere. Distinctio poenarum ex delicto. Proditores et transfugas arboribus suspendunt, ignavos et imbelles et corpore infames caeno ac palude, iniecta insuper crate, mergunt. Diversitas supplicii illuc respicit, tamquam scelera ostendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abscondi. Sed et levioribus delictis pro modo poena: equorum pecorumque numero convicti multantur. Pars multae regi vel civitati, pars ipsi, qui vindicatur, vel propinquis eius exsolvitur. Eliguntur in isdem conciliis et principes, qui iura per pagos vicosque reddunt; centeni singulis ex plebe comites consilium simul et auctoritas adsunt.

Šai sanāksmē drīkst arī sūdzēt un prasīt kam nāves sodu. Dažādi ir sodi, atkarā no nozieguma: nodevējus un pārbēdzējus tie pakar pie kokiem, glēvuļus, bailuļus un nedabiskā nešķīstībā apgānījušos nogremdē purvu dūņās, pārmetot režģi pāri⁵⁵. Nāves soda nevienādums it kā nozīmē to, ka noziegumu sods jārāda, negoda lietas – jāslēpj. Bet arī vieglākiem pārkāpumiem ir atbilstošs sods: kas izrādās par vainīgiem, tiem jānodod zināms skaits zirgu un lopu. Vienu daļu no tā dabū karalis vai cilts, otru – pats sūdzētājs vai viņa tuvinieki. Tais pašās sanāksmēs izrauga arī virsaišus, kas pa apgabaliem un ciemiem spriež tiesu; ikkatrs no tiem dabū no tautas vidus pa simtam pavadoņu – reizē padomam un atbalstam⁵⁶.

55 Šo Tacita ziņojumu apstiprina arheologu atradumi: nosusinot purvus, dažreiz tiek atrasti mumificējušies liķi, turklāt daudzi ar važām. Liķiem virsū uzmetti mieti vai zari. Lielākoties tie ir sieviešu liķi, no kā parasti secina, ka tādā veidā tika sodīti noziegumi pret laulības šķīstību un nedabiski dzimumsakari. Iespējams, ka šāds sods bija paredzēts arī par nodarbošanos ar kaitniecisku maģiju.

56 Vārds „auctoritas” (šeit - „atbalsts”) galvenokārt nozīmē varu un autoritāti. Zinātnieki izsaka šaubas par šo vietu un uzskata, ka tiesas procesā piedalījās visi attiecīgā apgabala brīvie cilvēki un ka nekādas pastāvīgas padomes blakus virsaitim nebija. Tā vienīgi varētu būt vecājo padome, bet tā darbojās uz citiem principiem.

Nihil autem neque publicae neque privatae rei nisi armati agunt. Sed arma sumere non ante cuiquam moris, quam civitas suffecturum probaverit. Tum in ipso concilio vel principum aliquis vel pater vel propinqui scuto frameaque iuvenem ornant: haec apud illos toga, hic primus iuventae honos; ante hoc domus pars videntur, mox rei publicae. Insignis nobilitas aut magna patrum merita principis dignationem etiam adulescentulis adsignant: ceteris robustioribus ac iam pridem probatis adgregantur, nec rubor inter comites adspici. Gradus quin etiam ipse comitatus habet, iudicio eius quem sectantur; magnaque et comitum aemulatio, quibus primus apud principem suum locus, et principum, cui plurimi et acerrimi comites. Haec dignitas, hae vires, magno semper et electorum iuvenum globo circumdari, in pace decus, in bello praesidium. Nec solum in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat; expetuntur enim legationibus et muneribus ornantur et ipsa plerumque fama bella profligant.

Nekur tomēr tie nerīkojas neapbruņoti, ne valsts, ne pašu lietās⁵⁷. Bet neviens nesāk ieročus nēsāt, pirms cilts to nav atzinusi par pietiekoši stipru. Tad pašā sanāksmē vai nu kāds no virsaišiem, vai arī tēvs, vai radinieki svinīgi pasniedz jauneklīm vairogu un frameu: tā viņiem ir toga⁵⁸, tā – pirmā goda zīme jaunatnei; priekš tam jauneklis liekas piederam mājai, pēc tam – valstij⁵⁹.

Izcila dižciltība vai diži tēvu nopelni pievērš virsaiša labvēlību arī īsti nepieaugušiem: tie tad pievienojas pārējiem, kas ir stiprāki un jau senāk atzīti, un nekaunas būt pavadoņos. Pat pašu pavadoņu starpā ir pakāpes, kuŗas piespiež tas, kam tie seko; un liela ir sacensība gan pavadoņiem, kam būt pie sava virsaiša pirmajā vietā, gan virsaišiem, kam iegūt visvairāk visdrošāko pavadoņu⁶⁰. Tā viņiem ir cieņa, tā – vara, ka vienmēr ir apkārt liels izraudzītu jaunekļu pulks, miera laikos – rota, karā – drošums. Un ne tikai savā tautā, bet arī kaimiņu ciltīs⁶¹ kļūst slavā un godā tas, kas izceļas ar pavadoņu skaitu un vīrestību; tādu uzmeklē sūtņi, tādām nes dāvanas, un bieži jau viņa slava vien novērš kuŗus.

57 Senākos laikos tas bija raksturīgi arī grieķiem un romiešiem. Dzīves apstākļiem civilizējoties, viņi atteicās no ieroču nēsāšanas ikdienā un uzskatīja, ka tā dara tikai barbari. Pirmais šo likumsakarību konstatēja grieķu vēsturnieks Tukidīds (V gs. p. m. ē).

58 Kā ģermāņu jaunekļiem svinīgi pasniedza ieročus, tā – Romas jauniešiem (pa laikam apmēram 16 gadu vecumā) „vīru togu” (tērpu).

59 Šeit Tacits piedēvē ģermāņiem romiešu domāšanu: viņš lieto vārdu „res publica” (valsts), kaut gan šajā gadījumā tā varētu būt vienīgi cilts. Tādā veidā rakstnieks grib parādīt ģermāņu augsto politiskās domāšanas līmeni, bet īstenībā viņš pārceļ uz barbariem seno romiešu pilsoņa ideālu, kas par pilsoņa svētāko pienākumu uzskatīja kalpošanu savai valstij.

60 „Pavadoņi” (comites) - šeit ir domāti karavīri, karadraudzes locekļi. Līdzīgi karadraudzes tika veidotas arī pie galliem (Caes. De bello Gall., VI, 23; III, 22), normāņiem un slāviem.

61 Šeit, runājot par ciltīm, Tacits lieto vārdu „civitates” (valsts kopienas). Grūti saprast, vai ar to viņš gribēja pateikt, ka šīs politiskās vienības ir kaut kas vairāk nekā ciltis (pirms tam viņš attiecībā uz ģermāņiem lietoja vārdu „gens” – „cilts”, „dzimta”), t. i., kaut kas tāds, ko mēs nosauktu par valstisku veidojumu, vai arī viņš nevērīgi piemēroja romiešu politisko terminoloģiju, runājot par barbariem.

Cum ventum in aciem, turpe principi virtute vinci, turpe comitatu virtutem principis non adaequare. Iam vero infame in omnem vitam ac probrosum superstitem principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriae eius adsignare praecipuum sacramentum est. Principes pro victoria pugnant, comites pro principe. Si civitas, in qua orti sunt, longa pace et otio torpeat, plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quae tum bellum aliquod gerunt, quia et ingrata genti quies et facilius inter ancipitia clarescunt magnumque comitatum non nisi vi belloque tueare; exigunt enim principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam. Nam epulae et quamquam incompti, largi tamen apparatus pro stipendio cedunt. Materia munificentiae per bella et raptus. Nec arare terram aut exspectare annum tam facile persuaseris quam vocare hostem et vulnera mereri. Pigrum quin immo et iners videtur sudore adquirere quod possis sanguine parare.

Kad ir devušies kaujā, kauns ir virsaitim tikt pārspētam drosmē, kauns pavadoņiem – drosmē netikt līdzī virsaitim⁶². Bet neslava un negods visam mūžam ir pārdzīvojušam savu virsaiti atkāpties no kaujas lauka; viņu aizstāvēt un sargāt, arī savus varoņdarbus viņa slavai piedēvēt ir svētākais pienākums: virsaiši cīnās par uzvaru, pavadoņi – par virsaiti.

Ja dzimtā zeme atrodas ilga miera un bezdarbības sastingumā, daudzi no dižciltīgiem jaunekļiem paši uzmeklē tās ciltis, kam ir kāds kaŗš, jo mierīga dzīve šai tautai netiek un briesmās ir vieglāk gūt slavu, bet lielu pavadoņu skaitu var uzturēt tikai ar varas darbiem un kaŗu: no sava virsaiša devības tie sagaida ir daudzīnāto kaŗa zirgu, ir daudzīnāto asiņaino un uzvarīgo frameu; algas vietā ir uzturs un jebšu vienkāršas, tomēr bagātīgas dzīres. Līdzekļus dāvanām gādā kaŗi un laupījumi. Un zemi art vai ražu gaidīt tos nevar tik viegli pierunāt kā izaicināt ienaidnieku un iedzīvoties brūcēs; par slinkumu pat uzskata un glēvumu censties ar sviedriem pēc tā, ko var gūt ar asinīm⁶³.

62 *Gluži tāpat, pēc romiešu un grieķu pārlicības, izpauās viņu slavenu senču militārais krietnums tajos laikos, kad viņi vēl bija krietni un stipri.*

63 *Ģermāņu militārā krietnuma spilgts tēlojums. Šķiet, ka Tacitam tas liekas svešs, kaut gan šeit viņš ļoti precīzi raksturo barbaru militarizētās sabiedrības vērtību sistēmu. Tieši tāpat kādreiz domāja gan Homēra varoņi, gan senākie romieši.*

Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus, plus per otium transigunt, dediti somno ciboque, fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus et penatium et agrorum cura feminis senibusque et infirmissimo cuique ex familia; ipsi hebet, mira diversitate naturae, cum idem homines sic ament inertiam et oderint quietem. Mos est civitatibus ultro ac viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subvenit. Gaudent praecipue finitimarum gentium donis, quae non modo a singulis, sed et publice mittuntur, electi equi, magna arma, phalerae torquesque; iam et pecuniam accipere docuimus.

Kad neiet kaŗā, kādu daļu laika tie pavada medībās, bet vairāk – bezdarbībā, nododamies miegam un ēšanai; lielākie drošgalvji un kaŗotāji nekā nedara, uzticēdami rūpes par māju, pavardu un druvām sievietēm un sirmgalvjiem un vispāri nespēcīgākiem dzimtas locekļiem, bet paši slinko – ar dīvainu dabas pretišķību, ka tie paši ļaudis tā mīl bezdarbību un ienīst mieru.

Cilšu locekļi ir paraduši brīvprātīgi, katrs par sevi, dot virsaišiem lopus vai labību; godam saņemti, šie devumi noder arī vajadzībām. It sevišķi priecājas par kaimiņtautu dāvanām, ko sūta nevien atsevišķas personas, bet arī valsts uzdevumā, izlasītus zirgus, greznus ieročus, krūšrotas⁶⁴ un gredzenus; jau arī naudu piejemt esam tos iemācījuši.

64 Vispār vārds „phalerae” nozīmē metāla, sudraba vai zelta saktveidīgas rotas (brošas)–romiešu izcilības zīmes, kas ir kaut kas līdzīgs mūsu medaļām un ordeņiem. Šajā vietā tiek labi parādīta romiešu politika reģionā: ar dāvanām un balvām viņi mēģināja uzpirkt ģermāņu virsaišus un pie reizes pieradināt viņus (padarīt atkarīgus) pie luksusa precēm, tādējādi veicinot viņu dzīves komercializāciju, uzsēšanos uz patērētāju „adatas” un līdz ar to ātrāku tikumu devalvāciju.

Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant non in nostrum morem conexas et cohaerentibus aedificiis: suam quisque domum spatio circumdat, sive adversus casus ignis remedium sive incertitia aedificandi. Ne caementorum quidem apud illos aut tegularum usus: materia ad omnia utuntur informi et citra speciem aut delectationem. Quaedam loca diligentius inlinunt terra ita pura ac splendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitetur. Solent et subterraneos specus aperire eosque multo insuper fimo onerant, suffugium hiemis et receptaculum frugibus, quia rigorem frigorum eius modi loci molliunt, et si quando hostis advenit, aperta populatur, abdita autem et defossa aut ignorantur aut eo ipso fallunt, quod quaerenda sunt.

Ka nekur ģermāņu ciltis nedzīvo pilsētās, ir pazīstama lieta, un ka pat necieš apcietinātu vietu savā starpā. Dzīvo sadalījušies un izklaidus, kā kur iepaticies avots, lauks vai mežs. Ciemus ceļ ne pa mūsu paražai (ar savienotām un sakarīgām ēkām): katrs savam namam atstāj visapkārt brīvu laukumu vai nu kā nodrošinājumu pret ugunsgrēka gadījumiem, vai aiz nemākulības namu celšanā⁶⁵. Nelieta viņi pat ne plēstu akmeņu, nei ķieģeļu: visu ko ceļ no bezveida baļķiem, bez izskata un jaukuma⁶⁶. Dažas vietas tie rūpīgi noziež ar kādu tik tīru un spīdīgu zemi, ka rodas gleznojuma un krāsu līniju iespaids.

Mēdz tie arī izrakt pazemes alas un no virsus tās nokrauj ar biezu mēslu kārtu, - kur patverties ziemā un glabāt labību, jo tāda veida vietas mīkstina sala bargumu, un, ja kādreiz ierodas ienaidnieks, tas izlaupa visu, kas klaji redzams, bet tas, kas noslēpts un norakts, vai nu paliek viņam nezināms, vai arī taisni tāpēc neatrasts, ka ir jāmeklē.t

65 Tas, protams, liecina nevis par ģermāņu mežonību, bet gan par to, ka viņiem bija citāda, no romiešiem atšķirīga brīvības un telpas uztvere. Romieši, tāpat kā senie grieķi, dzīvi varēja iedomāties tikai kolektīvā, viņu brīvība kalpoja valstij, tādēļ viņi dzīvoja kopienās. Turpretī senie ģermāņi bija individuālisti un dzīvoja savrupmājās, distancējoties viens no otra.

66 Mūrēt ģermāņi ir iemācījušies no romiešiem, kā par to liecina attiecīga terminoloģija.

Tegumen omnibus sagum fibula aut, si desit, spina consertum: cetera intecti totos dies iuxta focum atque ignem agunt. Locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatae ac Parthi, sed stricta et singulos artus exprimente. Gerunt et ferarum pelles, proximi ripae neglegenter, ultiores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras et detracta velamina spargunt maculis pellibusque beluarum, quas exterior Oceanus atque ignotum mare gignit. Nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod feminae saepius lineis amictibus velantur eosque purpura variant, partemque vestitus superioris in manicas non extendunt, nudae brachia ac lacertos; sed et proxima pars pectoris patet.

Sedzas visi vilnānē, ko saspauž ar sakti vai – tās trūkstot – ar ērkšķi: citādi nesegti, veselas dienas tie pavada pie pavarda uguns. Bagātnieki atšķiņas ar apakštērpju, kas neplandās kā sarmatiem un partiem, bet cieši pieguļ un izceļ atsevišķos locekļus. Valkā tie arī zvēru ādas, upmalei⁶⁷ tuvākie – nevērīgi, tālāk dzīvojošie – ar rūpīgāku izlasi, kā jau tādi, kas no tirgotājiem nekādu rotu nedabū. Tie izraugās dzīvniekus un novilkto somus izraibina ar to zvēru plankumainajām ādām, kas dzīvo ārējā Ūkeanā un nepazīstamā jūrā.

Un sievietēm vispāri tāds pats apģērbs kā vīriešiem; tikai sievietes bieži valkā lina drānas, izgreznodamas tās ar purpurkrāsu, un tērpa virsējā daļa viņām neizbeidzas ar piedurknēm, tā ka roku delbi⁶⁸ paliek kaili; bet arī tuvākā krūšu daļa ir redzama⁶⁹.

67 Reinam un (Dōnavai).

68 Tā tulkoju lat. *brachia ac lacertos* (vācu *die Arme*).

69 Ģermāņu apģērba apraksts nav precīzs. Vīriešu apģērbu veidoja lina apakšdrēbes, bikses un rupjas vilnas apmetnis; bija arī jakas ar piedurknēm un zvērādas. Sievietes valkāja lina kreklus, kleitas un apmetņus. Par sieviešu atkailinātajām rokām Tacits min tādēļ, ka romiešu sievietēm rokas tika piesegtas (visticamāk, pret saules apdegumu, kas nebija tik bīstami ģermāņu sievietēm).

Quamquam severa illic matrimonia, nec ullam morum partem magis laudaveris. Nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur. Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. Intersunt parentes et propinqui ac munera probant, munera non ad delicias muliebres quaesita nec quibus nova nupta comatur, sed boves et frenatum equum et scutum cum framea gladioque. In haec munera uxor accipitur, atque in vicem ipsa armorum aliquid viro adfert: hoc maximum vinculum, haec arcana sacra, hos coniugales deos arbitrantur. Ne se mulier extra virtutum cogitationes extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in proelio passuram ausuramque. Hoc iuncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. Sic vivendum, sic pereundum: accipere se, quae liberis inviolata ac digna reddat, quae nurus accipiant, rursusque ad nepotes referantur.

Laulībā tomēr tur valda stingri tikumi, un neko citu viņu dzīvē nevar augstāk cildināt. Jo viņi ir gandrīz vienīgā barbaru tauta, kur katram pietiek ar vienu sievu, atskaitot ļoti nedaudzus, kas ne saldkāres dēļ precē vairākas, bet savas dižciltības labad dabūdami daudz precību piedāvājumu⁷⁰.

Ar pūru nāk ne sieva pie vīra, bet pie sievas vīrs⁷¹. Klāt pie tam ir vecāki un radnieki, kas aprauga dāvanas, - ne dāvanas, gar kuņģam sievietēm tīksmināties vai jaunās sievas rotāšanai, bet lopus, iemautu zirgu un vairogu ar frameu un zobenu. Par šām dāvanām dabū sievu, un savukārt viņa pati atnes vīram kādu ieroci: to tie uzskata par stiprāko saiti, tas tiem aizstāj ir slepenas svētības⁷², ir laulību dievus. Lai sievietes nešķiet, ka tā var dzīvot nedomādama par varonību un nepakļauta kaŗu notikumiem, jau svinīgais laulības sākums tai atgādina, ka tā nāk par biedri pūlēs un briesmās, ka to pašu⁷³ tā cietīs un uzjemsies gan miera, gan kaujas laikā: uz to norāda vēršu jūgs, uz to – laužņotais zirgs, uz to – dotie ieroči. Tā esot jādzīvo, tā – nāvē jādodas; viņa sajemot to, kas tai ar neaizskartu cienu nododams bērniem, ko pēc tam sajemt vedeklām un savukārt dabūt bērnu bērniem.

70 Piemēram, svēbu ķēniņam Ariovistam, pēc Cēzara ziņām, bija divas sievas, no kurām viena bija Norikas ķēniņa meita (Caes. De bello Gall., I, 53). Tātad, principā tā ir parasta laulību shēma, tikai papildināta: dzīvesbiedre plus vēl viena, varētu teikt, „diplomātiskā” sieva.

71 Patiesībā tas nozīmē, ka līgavainis maksāja izpirkuma summu par sievu viņas tēvam, kurš pēc tam to nodeva savai meitai. Lietas būtība ir tāda pati kā parastam pūram: izpirkuma dāvanas /pūrs nodrošina sievietei ekonomisko eksistenci šķiršanās vai vīra nāves gadījumā.

72 Daudzsk. akuzatīvs; oriģinālā: *arcana sacra* (vācu *geheime Weihe*). Formas ziņā sal. derības, laulības u.c.

73 Kā vīrs.

Ergo saepta pudicitia agunt, nullis spectaculorum inlecebris, nullis conviviorum inritationibus corruptae. Litterarum secreta viri pariter ac feminae ignorant. Paucissima in tam numerosa gente adulteria, quorum poena praesens et maritis permissa: abscessis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus ac per omnem vicum verberare agit; publicatae enim pudicitiae nulla venia: non forma, non aetate, non opibus maritum invenerit. Nemo enim illic vitia ridet, nec corrumpere et corrumpi saeculum vocatur. Melius quidem adhuc eae civitates, in quibus tantum virgines nubunt et eum spe votoque uxoris semel transigitur. Sic unum accipiunt maritum quo modo unum corpus unamque vitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum, sed tamquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire aut quemquam ex adgnatis necare flagitium habetur, plusque ibi boni mores valent quam alibi bonae leges.

74 Vēl viens spilgts pretstats Romai, kur sievietes atklāti piedalījās dzīrēs, lāvās izprieču kārdinājumiem un bija slavenas ar savu noslieci uz izvirtību. Lai saprastu, kāds gars valdīja šajās dzīrēs, var palasīt Juvenāla satīras (īpaši sesto), kurās viņš spilgti apraksta netikumus, kuros bija grīmušas tā laika turīgās sievietes. Tāpat sievietes Romā varēja apmeklēt atlētu sacīkstes un gladiatoru kaujas. Sabiedrībā tas skaitījās nepieklājīgi, tomēr tika plaši praktizēts (interesants fakts: Pompeju pilsētas drupās, gladiatoru kazarmā arheologi atrada kādas bagātas romietes mirstīgās atliekas). Imperators Augusts nosodīja sieviešu piedalīšanos izrādēs, bet pat viņš nespēja to aizliegt un bija spiests aprobežoties ar to, ka atvēlēja sievietēm īpašas vietas amfiteātros – pašā augstākajā galerijā.

Tā nu viņas dzīvo nodrošinātā šķīstībā; nekādi izrāžu vilinājumi, nekādi dziļi kairekli nebojā to tikumus⁷⁴. Rakstu zīmju noslēpumi ir sveši kā vīriešiem, tā sievietēm. Ļoti maz ir tik lielā tautā laulības pārkāpumu; sods tiem seko uz pēdām, un atļauts tas ir pašiem vīriem: vainīgo ar apgrieztiem matiem un atkailotu vīrs tuvinieku klātbūtnē izraida no mājas un ar sitieniem dzen pa visu ciemu. Jo no šķīstības atstājušai nav žēlastības: ne ar skaistumu, ne ar jaunumu, ne ar bagātumu tā neatrastu sev vīru. Nevienš, proti, tur nesmejas par netikumiem, un pavest un ļauties pavesties nešķiet „laika gars” esam. Vēl labāk rīkojas tās ciltis, kuŗās precējamas ir tikai jaunavas, un kur sievietēm tikai vienreiz mūžā ir cerības un derības. Tā viņas vienu dabū vīru kā vienu miesu un vienu dzīvību, lai nekādas domas nesniedzas tam pāri, lai kārestība to nepārdzīvo, lai viņas tā sakot nemīl laulību, bet reiz pielaulāto vīru⁷⁵.

Bērnu skaitu ierobežot⁷⁶ vai kādu no vēlāk dzimušiem nonāvēt šķiet noziegums esam, un vairāk spēka tur ir labiem tikumiem nekā citur labiem likumiem⁷⁷.

75 Īstenībā Tacita doma ir pretēja: šeit viņš saka, ka sievietēm ir jāmīl ne tik daudz savu laulāto draugu, cik laulību (ne maritum tam quam matrimonium ament). Šeit ir viegli kļūdīties, ja balstās uz moderno laiku priekšstatiem, saskaņā ar kuriem laulība balstās uz jūtām, simpātijām utt. Turpretī tradicionālajā pasaulē, tai skaitā senajā Romā, laulības pamatu veidoja pienākuma apziņa, bet jūtas un kaislības tika atzītas par sekundārām un pat kaitīgām lietām. Varētu teikt, ka mīlestības jūtas bija bezmaksas neobligāta piedeva laulībām. Labi, ja tādas bija un veicināja laulāto tuvību, bet tām nekad netika piešķirta izšķiroša nozīme. Senākos laikos jūtas pat tika atzītas par kaitīgām, jo tās rada kaislības, kuras aptumšo prātu un traucē pienākumu izpildīšanai.

76 Tacits norāda uz Romā izplatītajiem abortiem un pretapaugļošanās līdzekļiem.

77 Tas ir mājieni uz romiešu likumiem, ar kuru palīdzību imperatori, sākot ar Augustu, centās stiprināt laulības un stimulēt bērnu dzimstību. Katrai civilizācijai vecumdienās nākas sastapties ar nestabilām laulībām un zemu dzimstību. Kā redzams, Roma nav izņēmums. Tacits šeit atklāti pauz skepsi pret šādiem likumiem, pamatoti uzskatīdams, ka ģimenes saites un bērnu dzimstību nodrošina tradīcijas un tikumi, nevis valstiski rīkojumi.

In omni domo nudi ac sordidi in hos artus, in haec corpora, quae miramur, excrescunt. Sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas: inter eadem pecora, in eadem humo degunt, donec aetas separet ingenuos, virtus adgnoscat. Sera iuvenum venus, eoque inexhausta pubertas. Nec virgines festinantur; eadem iuventa, similis proceritas: pares validaeque miscentur, ac robora parentum liberi referunt. Sororum filiis idem apud avunculum qui ad patrem honor. Quidam sanctiorem artioremq; hunc nexum sanguinis arbitrantur et in accipiendis obsidibus magis exigunt, tamquam et animum firmiss et domum latius teneant. Heredes tamen successoresque sui cuique liberi, et nullum testamentum. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione fratres, patru, avunculi. Quanto plus propinquorum, quanto maior adfinium numerus, tanto gratiosior senectus; nec ulla orbitatis pretia.

Jebkurā mājā tie kaili un netīri uzaug ar šiem locekļiem, šiem ķermeniem, ko mēs apbrīnojam. Katram paša māte dod krūti, un tos neuztic kalponēm vai zīdītājām. Kungu audzinot tikpat maz lutina kā vergu: to pašu lopu starpā tie uzturas, pa to pašu zemi, līdz brīvniekus atšķir gadi un atzīstina vīrestība.

Vēla jaunekļiem mīlas bauda un sakarā ar to nenovājināts vīra spēks. Nesteidzas arī ar jaunavu izprecināšanu; tā pati tām jaunība, līdzīgs slaikums: spēkā vienādas tās atdodas vīram, un par vecāku stiprumu liecina bērni⁷⁸.

Māsu dēli ir viņu mātes brālim tādā pat cieņā kā pašu tēvam. Daži šo asins saiti uzskata par svētāku un ciešāku un, ķilniekus jemot, vairāk pieprasa šai radniecības sakarā esošus jauniešus, domādami tā saistīt prātu stiprāk un dzimtu plašākā apjomā. Mantinieki tomēr un pēcnieki katram ir paša dēli, bez jebkāda noraksta. Ja dēlu trūkst, tad pirtiesība uz mantojumu ir īstajiem brāļiem un tēva un mātes brāļiem. Jo vairāk asins radu un jo lielāks pieprecētu tuvinieku skaits, jo tīkamāka ir sirmatne: un ar bezbērnību nav nekādi labumi saistīti⁷⁹.

78 Romā meitenes varēja izprecināt jau no 13 vai 14 gadu vecuma (līdz ko iestājās fizioloģisks briedums). Spriežot pēc teiktā, arī šajā lietā Tacits dod priekšroku ģermāņu paražām. Iespējams, ka ar pāragrām dzemdībām viņš izskaidroja vārgu un slimu bērnu dzimšanu, kas, iespējams, bija kļuvusi par tipisku parādību tā laika Romā.

79 Vēl viena negatīva norāde uz tā laika romiešu realitātēm: Romā bezbērnu sirmgalvjus aptekāja pielīdēji, kuri tādā veidā cerēja nopelnīt sev mantojumu uz testamenta brīvības pamata.

Suscipere tam inimicitias seu patris seu propinqui quam amicitias necesse est; nec implacabiles durant: luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero recipitque satisfactionem universa domus, utiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitiae iuxta libertatem.

Convictibus et hospitiis non alia gens effusius indulget. Quemcumque mortalium arcere tecto nefas habetur; pro fortuna quisque apparatis epulis excipit. Cum defecere, qui modo hospes fuerat, monstrator hospitii et comes; proximam domum non invitati adeunt. Nec interest: pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque quantum ad ius hospitis nemo discernit. Abeunti, si quid poposcerit, concedere moris; et poscendi in vicem eadem facilitas. Gaudent muneribus, sed nec data imputant nec acceptis obligantur: victus inter hospites comis.

Jāpārņem no tēva vai cita tuvinieka kā naidīgas, tā draudzīgas attieksmes; bet naidi neieilgst nesaderami, jo pat cilvēka nogalinājumu nolīdzina ar zināmu skaitu liellopu un aitu, un šo gandarījumu saņem visa dzimta. Valstij tas noder, jo lielā savvaļā naidi ir pārāk bīstami.

Dziļošanā un viesmīlīgā uzņemšanā tos nepārspēj neviena tauta. Lai kāds svešnieks ieradies, liegt tam pajumti uzskata par grēku; cik kuņam ļauj rocība, ikviens tam sagādā ko galdā celt. Kad tas ir apēsts, līdzšinējais namatēvs uzrāda jaunu pajumti un pavada turp; neaicināti iet uz tuvāko māju. Un nav starpības: ar vienādu laipnumu tos uzņem⁸⁰. Vai pazīstams, vai nepazīstams – viesmīlības ziņā neviens uz to neraugās. Projām ejošam neliedz, ja viņš ko vēlēties, un tikpat maz kautrējas savukārt no viņa ko prasīt. Pricējas par dāvanām, bet dotas netiek vērā liktas un saņemtas nesaista.⁸¹

80 Par ģermāņu viesmīlību rakstīja arī Cēzars (*Caes. De bello Gall., VI, 23*). Tacīts īpaši uzsver labu attieksmi pret nelūgtiem viesiem, jo Romā pret tādiem valdīja pavisam cita attieksme. Kaut gan senākos laikos arī romiešiem, tāpat kā grieķiem, viesmīlība bija obligāta pret jebkuru viesi, tos nešķirojot.

81 Oriģinālā te vēl seko vārdi „*vietus inter hospites comis*”, ko es ar Rēbu uzskatu par interpolējumu un tāpēc netulkoju.

Statim e somno, quem plerumque in diem extrahunt, lavantur, saepius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat. Lauti cibum capiunt: separatae singulis sedes et sua cuique mensa. Tum ad negotia nec minus saepe ad convivia procedunt armati. Diem noctemque continuare potando nulli probrum. Crebrae, ut inter vinolentos, rixae raro conviciis, saepius caede et vulneribus transiguntur. Sed et de reconciliandis in vicem inimicis et iungendis adfinitatibus et adsciscendis principibus, de pace denique ac bello plerumque in conviviis consultant, tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus aut ad magnas incalescat. Gens non astuta nec callida aperit adhuc secreta pectoris licentia ioci; ergo detecta et nuda omnium mens. Postera die retractatur, et salva utriusque temporis ratio est: deliberant, dum fingere nesciunt, constituunt, dum errare non possunt.

Tikko cēlušies no miega, ko nereti noguļ līdz lielai dienai, tie mazgājas, biežāk ar siltu ūdeni, kā jau ļaudis, kuŗu zemē visilgāk turas ziema. Nomazgājušies, tie ķeŗas pie azaida: ikvienam savs sēdeklis, un katram īpašs galdiņš. Pēc tam viņi iet gaitās un ne retāk dzīrēs, - vienmēr apbruņoti. Dzert dienu un nakti no vietas nevienam nav par kaunu. Ķildas, kas iereibušiem bieži gadās, reti izbeidzas ar lamāšanos, vairāk – ar kaušanos un brūcēm. Bet arī par sanīdušos samierināšanu, par saradošanos precību veidā, par virsaišu izraudzīšanos un pat par mieru un kuŗu bieži vien tie apspriežas dzīrēs: nekādā citā laikā prāts neesot gaišāks vienkāršām pārdomām, nekad tas vairāk neiesilstot dižām lietām. Būdamā vientiesīga un bez viltus, šī tauta vēl atklāj sirds noslēpumus brīvi jokojot. Kad nu tā visu domas ir klaji izteiktas, nākamajā dienā tās vēl tiek pārrunātas, un kā vienam, tā otram laikam ir savs attaisnojums: tie apspriežas, kad neprot izlikties, nolemj, kad nevar maldīties⁸².

82 Tas atgādina Hērodota stāstu par persiešiem: visus svarīgākos jautājumus viņi esot apsprieduši dzērumā. Viss dzīru laikā runātais tika pierakstīts un no rīta nolasīts dzīru dalībniekiem. Pēc tam, jau esot skaidrā prātā, viņi pieņēma gala lēmumus (Hdt., I, 133). Acīmredzot, tādā veidā tika izmantots prāta atraisīšanas efekts, ko izraisa alkohols (līdz zināmāi kondīcijai, protams).

Potui umor ex hordeo aut frumento, in quendam similitudinem vini corruptus: proximi ripae et vinum mercantur. Cibi simplices, agrestia poma, recens fera aut lac concretum: sine apparatu, sine blandimentis expellunt famem. Adversus sitim non eadem temperantia. Si indulseris ebrietati suggerendo quantum concupiscunt, haud minus facile vitiis quam armis vincentur.

Dzeršanai tie lieto no miežiem vai kviešiem pagatavotu šķidrumu, kas saraudzēts par kaut ko daudz maz līdzīgu sliktam vīnam⁸³; tuvāk pie upes⁸⁴ dzīvojošie iepērkas arī vīnu. Ēdieni ir vienkārši, - meža augļi, svaiga zvērgaļa vai sakupis piens: bez lielas gatavošanas, bez garšas vielu tie aizdzen izsalkumu. Pret slāpēm tiem nav tādas sātības. Ja veicināsi dzērumu, piegādājot, cik vien tie vēlas, vieglāk tos uzvarēs netikumi nekā ieroči.

83 Šķiet, ka tas ir mūsu, ziemeļu barbaru, alus, kuru nepazīna senie romieši.

84 Reina upes.

Genus spectaculorum unum atque in omni coetu idem. Nudi iuvenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atque infestas frameas saltu iaciunt. Exercitatio artem paravit, ars decorem, non in quaestum tamen aut mercedem: quamvis audacis lasciviae pretium est voluptas spectantium. Aleam, quod mirere, sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut, cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo iactu de libertate ac de corpore contendant. Victus voluntariam servitutem adit: quamvis iuvenior, quamvis robustior adligari se ac venire patitur. Ea est in re prava pervicacia; ipsi fidem vocant. Servos condicionis huius per commercia tradunt, ut se quoque pudore victoriae exsolvant.

Skatekļu⁸⁵ veids ir tikai viens un tas pats katrā sanāksmē: kaili jaunekļi, kas to dara pašu izpriecās labad, dejodami lēkā starp zobeniem un draudīgām frameām. Vingrināšanās ir radījusi veiklību, veiklība – daiļumu; tomēr ne peļņas vai maksas dēļ: lai cik pādroša ir viņu trakgalvība, tās atalgojums ir – skatītāju liksme.

Ar kauliņu mešanu – brīnums redzēt – tie nodarbojas skaidrā prātā kā ar kādu nopietnu lietu un – laimējot vai zaudējot – ar tik traku kaisli, ka beidzot, kad viss cits jau pamests, ar pēdējo metienu cīnās par brīvību un dzīvību. Uzvarētais brīvprātīgi dodas verdzībā: jebšu tas būtu daudz jaunāks un daudz stiprāks, tas ļaujas sevi saistīt un pārdot. Tik ciets prāts tiem ir nejēdzīgā lietā; paši to sauc par godīgumu. Tādā veidā gūtus vergus tie pārdod tirgotājiem, gribēdami arī paši tikt vaļā no kauna – par uzvaru.

85 Ar šādu vārdu atdarinu lat. *spectaculum* (krievu *зрелище*). Biezbārdim tai vietā „skatiņš” (sal. formas „kautiņš”, „glābiņš” u. c.), kas derētu, ja nesakristu ar „skata” vārda pamazināmo formu.

Ceteris servis non in nostrum morem, descriptis per familiam ministeriis, utuntur: suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus aut pecoris aut vestis ut colono iniungit, et servus hactenus paret: cetera domus officia uxor ac liberi exsequuntur. Verberare servum ac vinculis et opere coercere rarum: occidere solent, non disciplina et severitate, sed impetu et ira, ut inimicum, nisi quod impune est. Liberti non multum supra servos sunt, raro aliquod momentum in domo, numquam in civitate, exceptis dumtaxat iis gentibus quae regnantur. Ibi enim et super ingenuos et super nobiles ascendunt: apud ceteros impares libertini libertatis argumentum sunt.

Pārējiem vergiem nav tā kā pie mums piešķirts ikvienam savs uzdevums mājas dzīvē: katrs ir noteicējs par savu mitekli, par savu pavardu. Kungs tiem uzliek – kā pie mums nomniekam⁸⁶ – nodot zināmu vairumu labības, vai lopu, vai drānas, un tamēr sniedzas verga klausība; citus – mājas darbus veic sieva un bērni. Reti kad vergu tie sit, kaļ važās vai sūta spaidu darbos; biežāk jau nogalina, ne aiz drūkstes⁸⁷ stingruma, bet dusmu uzliesmojumā, kā savu naidinieku, bet paliekot bez soda⁸⁸.

Atbrīvēkļi⁸⁹ nedaudz paceļas pāri vergiem; reti tiem ir kāds svars mājas dzīvē, nekad – valstī⁹⁰, atskaitot tikai tās ciltis, pār kurām valda karaļi. Tur tie iznirst pāri brīvniekiem un pat dižciltņiem; pārējām ciltīm ir atbrīvēkļu nepilntiesība tautas brīvības pazīme.

86 Ar nomnieku šeit ir jāsaprot romiešu kolons – brīvais zemnieks, kurš par zemes lietošanu maksāja ar naudu vai ar ražas daļu.

87 Ar šo vārdu atdarinu lat. *disciplina*.

88 No tā var secināt, ka arī ģermāņiem vergs skaitījās pilnīgs saimnieka īpašums.

89 Tā tulkoju lat. *liberti* „brīvē atlaisti vergi” un *libertini* „atbrīvētu vergu bērni”; formas ziņā sal. „māceklis” un „moceklis”. (Mūsdienās ir pieņemts tulkot šo vārdu kā „brīvlaistie”).

90 Šeit Tacits arī lieto vārdu „*civitas*” („pilsoņu kopiena”, „valsts”) un, iespējams, ka visai apzināti, jo tādā veidā viņš spilgtāk var parādīt kontrastu ar Romu, kur impērijas laikā brīvlaistie guva milzīgu ietekmi gan valsts dienestā, ieņemdami augstākus amatus galmā un administratīvajā aparātā, gan sabiedriskajā dzīvē – kā lieli tirgotāji un uzņēmēji. Imperatoriem, stiprinot savu varu un organizējot jauna tipa valsts pārvaldi, bija vajadzīgi uzticīgi, tikai no viņiem atkarīgi un tikai viņiem par visu pateicīgi cilvēki. Tieši tādi bija brīvlaistie – vakardienas vergi, kuru nozīme impērijas laikā ļoti pieauga. Reizēm princēsi speciāli paaugstināja savus brīvlaistos, lai tādā veidā ierobežotu vai pazemotu senātu. Piemēram, 48. g. senāts bija spiests piešķirt īpašas goda zīmes imperatora Klaudija brīvlaistajam Narcisam, kuram bija neiedomājama vara un ietekme. Nerons, 68. g. dodoties uz Grieķiju, visu valsts pārvaldi atstāja sava brīvlaistā rokās. Saprotams, ka senāta aprindās tāda brīvlaisto vara tika uzņemta izteikti negatīvi, kas ir redzams šajā vietā, kur Tacits pavisam tieši velk paralēles starp Romu un ģermāņiem. Pateicoties tam, viņš ierauga likumsakarību: tur, kur pie varas ir valdnieki, tur brīvlaistie kļūst ļoti ietekmīgi, apkalpojot valdošos, bet, kur ir republikāniskā pārvaldes sistēma, tur viņi ir klusi un piezemēti.

Faenus agitare et in usuras extendere ignotum; ideoque magis servatur quam si vetitum esset. Agri pro numero cultorum ab universis in vices occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur; facilitatem partiendi camporum spatia praestant, Arva per annos mutant, et superest ager. Nec enim cum ubertate et amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant et prata separent et hortos rigent: sola terrae seges imperatur. Unde annum quoque ipsum non in totidem digerunt species: hiems et ver et aestas intellectum ac vocabula habent, autumnus perinde nomen ac bona ignorantur.

Ar naudu veikaloties un aizdot to uz augļu augļiem ir tiem kaut kas svešs un tāpēc drošāk novērsts nekā ar kādu aizliegumu⁹¹.

Aŗamzemi aizjem pārmaiņām samērā ar apstrādātāju skaitu visi kopā un tad to dala savā starpā pēc ciena; lauku plašums dara dalīšanu vieglu. Ik par gadu ierīko druvas citur, un vietas netrūkst. Jo ar zemes auglību un plašumu tie nesacenšas darbā, stādot augļu kokus, nodalot pļavas un ar apūdeņošanu ierīkojot dārzus: zemei jāražo tikai labība. Tāpēc arī pašu gadu tie nesadala tikpat laikos⁹²: ir tiem ziemas un pavasara un vasaras jēgums un nosaukums, rudens vārds ir tikpat svešs kā tā balvas.

91 Tradicionāli romieši uzskatīja augļošanu par nekrietnu un amorālu iedzīvošanās veidu (gūt peļņu, neko nedarot un iedzīvojoties uz citu cilvēku grūtībām, skaitījās amorāli) un jau kopš pašiem valsts pirmsākumiem mēģināja to apkarot ar likumu palīdzību. Pirmo reizi augļošana Romā tika aizliegta jau XII Tabulu likumos (V gs. p. m. ē.).

92 Kā mēs.

Funerum nulla ambitio: id solum observatur, ut corpora clarorum virorum certis lignis crementur. Struem rogi nec vestibus nec odoribus cumulant: sua cuique arma, quorundam igni et equus adicitur. Sepulcrum caespes erigit: monumentorum arduum et operosum honorem ut gravem defunctis aspernantur. Lamenta ac lacrimas cito, dolorem et tristitiam tarde ponunt. Feminis lugere honestum est, viris meminisse.

Haec in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus: nunc singularum gentium instituta ritusque, quatenus differant, quae nationes e Germania in Gallias commigraverint, expediam.

Bērēs tie nesacenšas ar greznumu⁹³: uz to tikai raugās, lai slavenu vīru miesas tiek sadedzinātas ar noteikta koka malku. Sārtā nekrauj ne paklāju⁹⁴, ne smaržu vielu; katram pieliek viņa ieročus, dažū sārtam arī – zirgu. Kapa kopu sedz velēnas: no augstiem un mākslas darbiem rotātiem pieminekļiem atsakās, - tie spiežot mirušos. Gaudas un raudas izbeidzas drīz, sāpes un skumjas – vēlu. Sievietēm klājas sērot, vīriešiem – piemiņā turēt.

Tikdaudz esam vispāri izzinājuši par visu ģermāņu cēlumos un tikumiem: tagad stāstīšu par atsevišķo cilšu ierīkojumiem un paražām, cik tās šķiras, un kādas ciltis no Ģermānijas ieceļojušas Gallijās.

93 Tas patīk Tacitam, jo senākos laikos arī romieši esot bijuši pieticīgi. Pēc tam likumi vairākkārtīgi (sākot ar tiem pašiem XII Tabulu likumiem) ierobežoja romiešu bērū izdevumus, bet tas deva niecīgu efektu, un Tacita laikos bēres bija īstas sacensības greznībā.

94 Tepiķu.

Validiores olim Gallorum res fuisse summus auctorum divus Iulius tradit; eoque credibile est etiam Gallos in Germaniam transgressos: quantum enim amnis obstabat quo minus, ut quaeque gens evaluerat, occuparet permutaretque sedes promiscuas adhuc et nulla regnorum potentia divisas? Igitur inter Hercyniam silvam Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuere. Manet adhuc Boihaemi nomen significatque loci veterem memoriam quamvis mutatis cultoribus. Sed utrum Aravisci in Pannoniam ab Osis, Germanorum natione, an Osi ab Araviscis in Germaniam commigraverint, cum eodem adhuc sermone institutis moribus utantur, incertum est, quia pari olim inopia ac libertate eadem utriusque ripae bona malaque erant. Treveri et Nervii circa adfectionem Germanicae originis ultro ambitiosi sunt, tamquam per hanc gloriam sanguinis a similitudine et inertia Gallorum separentur. Ipsam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes. Ne Ubii quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine erubescunt, transgressi olim et experimento fidei super ipsam Rheni ripam conlocati, ut arcerent, non ut custodirentur.

95 Cēzars.

96 *Kā zināms, senākos laikos galli, virzīdamies no austrumiem, bija apmetušies vairākās antīkās Ģermānijas vietās, parasti dienvidu daļā: viņu apmetnes ir atrastas gan mūsdienu Vācijas, gan Austrijas dienvidos.*

97 Reina upe.

98 Vācu „Mittelgebirge”.

99 Tagadējā Maina upe.

100 Tagad: Bohēmija (Čehija).

101 Sal. par osiem 43.nodaļu.

102 Dōnavas krastos.

103 Trēveru vārds ir pamatā Trīras (Trier) pilsētas nosaukumam.

104 *Interesanta vieta, kas uzrāda rangū hierarhiju starp barbariem. Izrādās, ka būt ģermāņiem ir daudz lielāks gods nekā būt galliem. Piederēt pie galliem, no šāda skatu punkta raugoties, ir pat drīzāk negods. Acīmredzot, par pamatu šādam spriedumam kalpo slavenais ģermāņu kareivīgums un brīvības gars, kas tika augstu vērtēts barbaru pasaulē. Iepretī tam galli sen bija pakļauti, romanizēti un zaudējuši savu kareivīgumu, tāpat, no barbaru un no paša Tacita viedokļa viņi bija samaitāti. Ģermāņiem tas deva pamatu nicināt gallus un uzskatīt viņus par glēviem.*

Ka gallu vara reiz bijusi lielāka, vēstī tik izcila autoritāte kā dievotais Jūlijs⁹⁵; un tāpēc ir ticams, ka arī galli ir pārvietojušies uz Ģermāniju⁹⁶: vai tad upe⁹⁷ varēja būt par nopietnu šķērslī, ja kādai stiprai kļuvušai tautai iegribējās aizemt un atkal mainīt dzīves vietu zemē, kas vēl bija bez noteiktas piederības un karaļu varas nesadalīta? Tā tad starp Herkunes⁹⁸ mežu un Reina un Moīna⁹⁹ upi dzīvoja helvētieši, aiz viņiem – boji, abēji – gallu cilts. Paglābies līdz šim vēl Boihaimas¹⁰⁰ vārds un norāda uz apgabala seno vēsturi, lai gan apdzīvotāji mainījušies.

Bet vai araviski ieceļojuši Pannonijā no Ģermānijā dzīvojošiem osiem, jeb osi Ģermānijā¹⁰¹ - no araviskiem (abējiem vēl ir vienāda valoda, vienādi ierīkojumi un tikumi), tas grūti izšķirams, jo senāk reizē ar vienādu trūcību un brīvību bija abos krastos¹⁰² arī tie paši labumi un ļaunumi.

Trēveri¹⁰³ un nervieši pārāk lepmi sakās cēlušies no ģermāņiem, šķīzdamies šā asins cilduma dēļ nelīdzīgi esam glēvājiem galliem un tāpēc no tiem šķīrami¹⁰⁴. Pašu Reina krastu apdzīvo vangioni, triboki un nemeti, par kuŗu piederību pie ģermāņu ciltīm nevar būt šaubu. Pat ubieši nekaunas sava cēluma, lai gan tie ir izpelnījušies būt par Romas koloniju un labprātāk savas dibinātājas vārdā saucas par agripīņiem¹⁰⁵; pārcēlušies¹⁰⁶ vecos laikos, tie bija – izrādījušies par uzticamiem – novietoti pašā Reinas piekrastē, - kā sargi, ne kā uzraugāmi.

105 Keizara Klaudija sieva Agripīna 50.g. pēc Kr. nodibināja ubiešu zemē Romas veterāņu koloniju, kas dabūja nosaukumu „*Colonia Claudia Ara Agrippinensium*”, no kam Ķelnes vārds.

106 Pār Reinu.

Omniū harum gentium virtute praecipui Batavi non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Chattorum quondam populus et seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent. Manet honos et antiquae societatis insigne; nam nec tributis contemnuntur nec publicanus atterit; exempti oneribus et conlationibus et tantum in usum proeliorum sepositi, velut tela atque arma, bellis reservantur. Est in eodem obsequio et Mattiacorum gens; protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum ultraque veteres terminos imperii reverentiam. Ita sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt, cetera similes Batavis, nisi quod ipso adhuc terrae suae solo et caelo acrius animantur.

Non numeraverim inter Germaniae populos, quamquam trans Rhenum Danuviumque consederint, eos qui decumates agros exercent. Levissimus quisque Gallorum et inopia audax dubiae possessionis solum occupavere; mox limite acto promotisque praesidiis sinus imperii et pars provinciae habentur.

Par visām šām ciltīm pārāki vīrestībā ir batavi, kas apdzīvo nelielu piekrastes¹⁰⁷ gabalu un Reina upes salu, - senāk tie bija daļa no chatu¹⁰⁸ cilts, un iešēju nemieru dēļ tie ir pārcēlušies uz turieni, kur tiem bija tapt par Romas valsts daļu. Vēl tagad tiem ir ciens un senas savienības pazīme, jo nedz ar nodokļa uzlikumu tie ir pazemoti, nedz meslotājs¹⁰⁹ tos izsūc: brīvi no nastām un nodevām un tikai kauju vajadzībām nolemti, tie līdzīgi ieročiem un bruņām tiek paglabāti kaņiem.

Tādā pat atkarībā ir arī matiaku cilts; jo romiešu tautas diženumam ir pāri Reinam un pāri senajām robežām izplatījies savas valsts cienu. Tā tie mīt savas piekrastes¹¹⁰ robežās, ar sirdi un prātu stāvēdami mūsu pusē; citādi tie līdzinās bataviem, tikai dzimtenes zeme un gaiss tiem joprojām iedveš lielāku straujumu.

Negribētos man pieskaitīt pie Ģermānijas ciltīm, jebšu nometušos viņpus Reina un Dōnavas, tos, kas apstrādā desmitdaļgrauda laukus¹¹¹: gallu salašņi ir, nabadzības sadrošināti, iejēmuši nedrošas piederības zemi; tagad, kad ir uzcelts robežvalnis un apcietinājumi pavirzīti tālāk uz priekšu, šo apgabalu uzskata par valsts izliekumu un provinces daļu.

107 Reina kreisajā pusē.

108 Chatu vārds laikam saistāms ar tagadējo hesu vārdu.

109 Tā tulkoju lat. *publicanus* (vācu *Steuerpächter*), kam valsts iznomāja kādas provinces ienākumus (meslus).

110 Reina labajā pusē.

111 Valstij piederīgus laukus, kas iznomāti par desmito daļu ražas.

Ultra hos Chatti initium sedis ab Hercynio saltu incohant, non ita effusis ac palustribus locis, ut ceterae civitates, in quas Germania patescit; durant siquidem colles, paulatim rarescunt, et Chattos suos saltus Hercynius prosequitur simul atque deponit. Duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus et maior animi vigor. Multum, ut inter Germanos, rationis ac sollertiae: praeponere electos, audire praepositos, nosse ordines, intellegere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare, quodque rarissimum nec nisi ratione disciplinae concessum, plus reponere in duce quam in exercitu. Omne robur in pedite, quem super arma ferramentis quoque et copiis onerant: alios ad proelium ire videas, Chattos ad bellum. Rari excursus et fortuita pugna. Equestrium sane virium id proprium, cito parare victoriam, cito cedere: velocitas iuxta formidinem, cunctatio propior constantiae est.

112 Chatu zemē.

113 Nosēdina lidzenumā, t.i. kur Herkunes mežs (kas te ir personificēts) izbeidzas lidzenumā, tur izbeidzas arī chatu zeme.

114 *Hatu apraksts ir ļoti interesants. Pēc Tacita teiktā iznāk, ka viņi ir daudz labāk organizēti un disciplinēti (klausā vadoņiem utt.) nekā citi ģermāņi un redzami atšķiras no visiem apkārtējiem. Literatūrā pat ir sastopama versija, ka šie hati varētu būt slavenu hetu pēcnācēji. II gt. p. m. ē. Mazāzijā pastāvēja varenā hetu valsts, kas bija izveidojusies par lielu impēriju. Taču XIII gs. heti nespēja izturēt barbaru spiedienu, impērija sabruka, un pēdējais valdnieks kopā ar savu tautu pameta galvaspilsētu Hatusu un pazuda nezināmā virzienā. Arheoloģija liecina, ka Hatusa tika pamesta, drīzāk pat kārtīgi evakuēta, vēl pirms tajā ieradās barbari. Balstoties uz to, ka vārdi „heti” un „hati” skan ļoti līdzīgi, kā arī uz to, ka heti bija indoeiropiešu tauta, kas kādreiz ieceļojusi Mazāzijā no Eiropas, daži pētnieki uzdrošinās izvirzīt hipotēzi, ka Tacita aprakstītie hati varētu būt bez vēsts pazudušo hetu pēcnācēji, ar ko it kā varētu izskaidrot viņu augstāko organizācijas līmeni. Teorija ir interesanta, bet tai nav nekādu pierādījumu.*

Aiz viņiem līdz ar Herkunes mežu sākas chatu zeme, ne tik lēzna un purvainā kā citu cilšu novadi, kuŗos izplešas Ģermānija; visgaŗām taču tur¹¹² paceļas pakalni un tikai pamazām kļūst retāki, un savus chatus Herkunes meŗs reizē ir pavada, ir nosēdina.¹¹³

Cietākas šai ciltij miesas, stingri locekļi, draudīgi vaibsti un lielāks gara modrums. Daudz tai – ģermāņu mērogā – sapratības un apķēŗības: priekšgalā noliek izraudzītus, priekšgalā noliktiem klausā, turas savās rindās, izmanto izdevīgus gadījumus, prot atlikt uzbrukumu, sadala dienas uzdevumus, apcietinās naktij, laimi uzskata par kaut ko nedrošu, vīrestību – par kaut ko drošu un, kas citur pavisam reti gadās un īsti ir gaidāms tikai no romnieku disciplīnas, vairāk paļaujas uz vadoni nekā uz kareivjiem¹¹⁴. Viss stiprums tiem kājniekos, kuŗus apkrauj ne vien ar ieročiem, bet arī ar lāpstām un pārtiku: citi, šķiet, iet uz kauju, chati – uz kaŗu¹¹⁵. Reti ir siŗojumi un nejauši kautiņi. Jātnieku spēkiem, zināms, īpats ir tas, ka tie ātri gūn uzvaru, ātri atkāpjas: žiglums nav tālu no bailības, apdomība¹¹⁶ – tuvāka izturībai.

115 Te ir interesants pretstatījums starp kauju (*proelium*) un karu (*bellum*). Ar to Tacits grib pasvitrot hatu organizētību, kas tuvina viņus romieŗiem. Tas nav jāsaprot tikai stratēģiski, ka hati domāja par visu kara kampaņu kopumā, nevis tikai par vienu kauju. Šeit ir pateikts, ka parasti ģermāņi karo neorganizēti un viņu kaujas (*proelium*) ir haotiskas, turpretī hati iet cīņā nopietni sagatavojušies un labi organizēti, tāpat kā romieŗi, kuri padara kauju par sistemātisku cīņu (*bellum*) jucekliģa kautiņa vietā.

116 Tacits šeit lieto vārdu „*cunctatio*”, ko pareizāk būtu tulkot kā „lēnīgums”. Pārpratuma cēlonis ir skaidrs: „lēnīgums” tajā nozīmē, kādā to lieto Tacits, ir tikums, nevis defekts, jo par lēnīgumu kaujas laukā romieŗi uztvēra nevis reakcijas trūkumu, kā tas var likties mūsdienu lasītājam, bet gan nosvērtu, stingru, vīrišķīģu stāju tuvcīņā, kad kareivji cīnās pļec pie pļeca, līdz pēdējai elpai turot savu vietu ierindā utt.

Et aliis Germanorum populis usurpatum raro et privata cuiusque audentia apud Chattos in consensum vertit, ut primum adoleverint, crinem barbamque submittere, nec nisi hoste caeso exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum. Super sanguinem et spolia revelant frontem, seque tum demum pretia nascendi rettulisse dignosque patria ac parentibus ferunt: ignavis et imbellibus manet squalor. Fortissimus quisque ferreum insuper anulum (ignominiosum id genti) velut vinculum gestat, donec se caede hostis absolvat. Plurimis Chattorum hic placet habitus, iamque canent insignes et hostibus simul suisque monstrati. Omnium penes hos initia pugnarum; haec prima semper acies, visu nova; nam ne in pace quidem vultu mitiore mansuescunt. Nulli domus aut ager aut aliqua cura: prout ad quemque venire, aluntur, prodigi alieni, contemptores sui, donec exsanguis senectus tam durae virtuti impares faciat.

Kas gadās arī citās ģermāņu ciltīs, bet reti un atsevišķiem jauniešiem pašiem uzdrošinoties, tas chatiem ir kļuvis par vispārztītu paražu, proti, tikko pieaugušiem ļaut matiem un bārdai brīvi augt un tikai pēc kāda ienaidnieka nogalinājuma atsvabināties no solītā un vīrestībai veltītā galvas ietērpa. Virs asinīm un laupījuma tie atsedz pieri un sakās tikai tad atlīdzinājuši par savu dzimumu un kļuvuši tēvijas un vecāku cienīgi; glēviem un nekareiviskiem paliek šī lēkša. Drošākie bez tam valkā dzelzs gredzenu (kas citādi šai tautai ir kauna zīme) kā kādu saiti, kamēr, kādu ienaidnieku nokavuši, kļūst no tā vaļā¹¹⁷. Daudziem chatiem patīk šis izskats, un ar to iezīmēti tie pat nosirmo, ir ienaidnieku, ir savējo daudzināti. Viņiem ir tiesība sākt visas kaujas; viņi vienmēr stāv pirmajā rindā, drausmīgi skatam, jo pat miera laikā tie ar vaļīgāku dzīvi nekļūst mazāk baisi. Tiem nevienam nav savas mājas nei druvas, nei kāda darba: tiek mitināti, kāda kuŗā pajumtē rocība, sveša īpašuma šķiedēji, sava – nievātāji, līdz bezspēka sirmatne vairs nesader ar tik stingru vīrestību.

117 Tipiska lieta kareivīgu barbaru sabiedrībās – vīrišķības ārēja pazīme, kas ir jānopelna ar attiecīgu varoņdarbu. Arī šodien daudzām patriarhālām tautām (piemēram, Kaukāzā) vīrieši, kas ir devuši kādu nopietnu solījumu, nedzen bārdas un negriež matus, kamēr nav izpildījuši uzņemtās saistības. Kā to var redzēt no Tacita izteiciena, spalvainas un bārdainas galvas izraisīja romiešos antipātiju, jo paši viņi gan veidoja matus, gan dzina bārdas.

Proximi Chattis certum iam alveo Rhenum, quique terminus esse sufficiat, Usipi ac Tencteri colunt. Tencteri super solitum bellorum decus equestris disciplinae arte praecellunt; nec maior apud Chattos peditum laus quam Tencteris equitum. Sic instituere maiores; posterius imitantur. Hi lusus infantium, haec iuvenum aemulatio: perseverant senes. Inter familiam et penates et iura successionum equi traduntur: excipit filius, non ut cetera, maximus natu, sed prout ferox bello et melior.

Kaimiņos chatiem blakus Reinam, kam tur ir jau pastāvīga gultne un kas tā tad var noderēt par robežu, dzīvo ūsīpi un tenkteri. Bez parastās kaŗu slavas tenkteri izceļas arī ar sevišķu jāšanas māku; un slava chatu kājniekiem nav lielāka kā tenkteru jātniekiem. Tādu māku radījuši senči, pēcnieki to atdarina. Jāj bērni rotaļājoties, jāj jauneklī sacenšoties: pat sirmgalvji nemitas. Līdz ar vergiem, māju un mantojamām tiesībām pēcnieku rokās pāriet arī zirgi: dabū tos ne – kā pārējo mantu – vecākais dēls, bet kas kaŗā spīvākais un labākais.

Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc Chamavos et Angrivarios inmigrasse narratur, pulsus Bructeris ac penitus excisis vicinarum consensu nationum, seu superbiae odio seu praedae dulcedine seu favore quodam erga nos deorum; nam ne spectaculo quidem proelii invidere. Super sexaginta milia non armis telisque Romanis, sed, quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. Maneat, quaeso, duretque gentibus, si non amor nostri, at certe odium sui, quando urgentibus imperii fatis nihil iam praestare fortuna maius potest quam hostium discordiam.

Blakus tenkteriem senāk bija sastopami brukteri: tagad stāsta tur ieceļojušus chamavus un agrivaņus, pēc tam kad apvienojušās kaimiņciltis bija sakāvušas un pilnīgi iznīcinājušas brukterus¹¹⁸, vai nu aiz naida pret viņu augstprātību, vai laupas vilināti, vai arī aiz sevišķas dievu labvēlības pret mums: jo tie novēlēja mums pat noskatīties šai kaujā¹¹⁹. Vairāk nekā sešdesmit tūkstošu tur krita ne no romnieku ieročiem, bet – kas ir daudz lieliskāki – mums par acu baudu.

Kaut pastāvētu, tā lūdzos, un ieilgtu tautām, ja ne mīlestība pret mums, tad vismaz savstarpējs ienaidis, jo grūtos brīžos liktenis valstij¹²⁰ vairs nekā svarīgāka nevar dot kā ienaidnieku nevienprātību!

118 Nav tiesa: daļa brukteru ne tikai izdzīvoja, bet arī izlauzās līdz Reinai.

119 Tacits šeit saka: „spectaculo (...) proelii invidere”. Viņš runā par izrādi (spectaculum), ko romiešiem sagādāja dievi, tādā veidā lietojot Romas spēļu terminoloģiju. Ar to šis notikums tiek pasniegts kā Romas publikas acīm tikama gladiatoru kaujas izrāde.

120 Šķiet, ka vārds „valsts” šajā vietā nav īsti piemērots un ka labāk būtu atstāt tulkojumā vārdu „impērijai” (imperii), jo Tacits šeit runā tieši par Romas impērijas spējām pastāvēt cīņā pret barbariem. Starp citu, šī vieta liecina par viņa zināmu pesimismu attiecībā uz šīs cīņas izredzēm. Liekas, ka viņš ir pārliecināts, ka romieši vairāk var cerēt uz panākumiem, pateicoties ģermāņu savstarpējiem kariem, nevis pašu romiešu militārajām veiksēm.

Angrivarios et Chamavos a tergo Dulgubnii et Chasuarii cludunt, aliaeque gentes haud perinde memoratae, a fronte Frisii excipiunt. Maioribus minoribusque Frisiis vocabulum est ex modo virium. Utraeque nationes usque ad Oceanum Rheno praetexuntur, ambiuntque inmensos insuper lacus et Romanis classibus navigatos. Ipsum quin etiam Oceanum illa temptavimus: et superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit, sive adiit Hercules, seu quidquid ubique magnificum est, in claritatem eius referre consensimus. Nec defuit audentia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri. Mox nemo temptavit, sanctiusque ac reverentius visum de actis deorum credere quam scire.

Angrivaŗu un chamavu aizmugurē mīt dulgubņi un chasuaŗi un citas ne visai daudzinaŗas ciltis, priekŗpusē – frīzi. Pēc spēka samēra tie saucas lielie un mazie frīzi. Abām ciltīm līdz pat Ūkeanam vijas gaŗām Reins, un bez tam tās dzīvo apkārt neizmērojamiem ezeriem¹²¹, kuŗos ir iebraukuŗas arī Romas flotes. Pat paŗā Ūkeanā esam tur mēģinājuŗi iekļūt: un ir izplatījuŗas baumas, ka tur vēl paglābuŗies Herkuŗa stabi, vai nu Herkulis tieŗām tur ir bijis, vai mēs esam vienojuŗies piedēvēt viŗa slavai visu, kas vien kur lielisks. Un drosmes netrūka Drūzam Ģermānikam¹²², bet Ūkeans bija pretī tam, ka pēti ir viŗu, ir Herkuŗa pēdas. Vēlāk neviens vairs to nemēģināja darīt¹²³, un ticēŗanu dievu darbiem uzskatīja par svētāku un bijīgāku cienu nekā to zināŗanu.

121 Ūo ezeru vietā tagad ir „Zuiderzee” Holandē.

122 Imperātoru Tiberija brālim, pirmajam romniekam, kas iebrauca Ziemeļjūrā (12. g. priekŗ Kr.).

123 Tacits nav precīzs: *I gs. m. ē. ir notikuŗi vismaz trīs jūrasbraucieni, kuru laikā tika kuģots apkārt Jitlandes pussalai.*

Hactenus in occidentem Germaniam novimus; in septentrionem ingenti flexu redit. Ac primo statim Chaucorum gens, quamquam incipiat a Frisiis ac partem litoris occupet, omnium quas exposui gentium lateribus obtenditur, donec in Chattos usque sinuetur. Tam inmensum terrarum spatium non tenent tantum Chauci, sed et implent, populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit iustitia tueri. Sine cupiditate, sine impotentia, quieti secretique nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur. Id praecipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per iniurias adsequuntur; prompta tamen omnibus arma ac, si res poscat, exercitus, plurimum virorum equorumque; et quiescentibus eadem fama.

Tiktālu esam rietumdaļā iepazinušies ar Ģermāniju; ziemeļos tā atkāpjas ar ļoti lielu likumu. Un tūliņ no sākuma tur ir chauku cilts, kas, sākdamās no frīziem un aizjemdama daļu jūrmalas, tomēr aizstiepjās gar sāniem visām manis minētām ciltīm, līdz aizsniedzas ar likumu līdz pat chatiem. Tik milzīgu zemes gabalu chauki nevien tur savā varā, bet arī aizpilda, būdami ģermāņu starpā ļoti ievērojama cilts, kas labāk ar taisnprātību grib būt nomodā par savu diženumu. Bez mantkārības, bez izlaidības, dzīvodami mierīgi un nošķīrušies, tie neceļ nekādu kaŗu, neposta¹²⁴ ne laupīdami, ne siŗodami. Izcila vīrestības un spēka pazīme ir tā, ka viņi savu pārsvaru panāk ne ar netaisnību; ieroči tomēr visiem stāv gatavi un, ja apstākļi prasa, arī kaŗaspēks, ļoti daudz vīru un zirgu. Un mierā dzīvojot viņiem tā pati slava¹²⁵.

124 Kaimiņzemes.

125 Šķiet, ka Tacits šeit apraksta ideālu stāvokli valstij vai impērijai – miers ar ieročiem rokās. Tiesa gan, tūlīt zemāk viņš stāsta par heruskiem, kurus ilgstošs miers padarīja vājus un pazudināja. Šo piemēru viņš pasniedz kā pamācošu savai valstij.

In latere Chaucorum Chattorumque Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem inlaccessiti nutrierunt: idque iucundius quam tutius fuit, quia inter impotentes et validos falso quiescas: ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni aequique Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur: Chattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. Tracti ruina Cheruscorum et Fosi, contermina gens. Adversarum rerum ex aequo socii sunt, cum in secundis minores fuissent.

Chaukiem un chatiem līdzās cheruski ilgi dzīvoja neaizskarti pārāk dziļā un glēvinošā mierā, kas bija drīzāk patīkami nekā droši, jo aplam ir nodoties mieram starp izlaidīgiem un stipriem: kur ar dūri rikojas, tur pieticība un godīgums ir stiprākajam piederīgi tikumi. Tā cheruski, senāk atzīti par krietniem un taisniem, tagad tiek dēvēti par glēviem un stulbiem; uzvarētājiem chatiem laime izvērtās par viedību.¹²⁶ Cheruskiem līdzī satriekti ir arī fosi, viņu kaimiņcilts; nelaimē tie viņiem ir līdztiesīgi biedri, laimes dienās bijuši viņiem pakļauti.

126 Ar šo vārdu atdarinu lat. *sapientia* (vācu Weisheit), pamatā jemdams adjektīvu „vieds”, ko L.Laicēns lieto savā Kalevalas tulkojumā.

Eundem Germaniae sinum proximi Oceano Cimbri tenent, parva nunc civitas, sed gloria ingens. Veterisque famae lata vestigia manent, utraque ripa castra ac spatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusque gentis et tam magni exitus fidem. Sescentesimum et quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma, Caecilio Metello et Papirio Carbone consulibus. Ex quo si ad alterum imperatoris Traiani consulatum computemus, ducenti ferme et decem anni colliguntur: tam diu Germania vincitur. Medio tam longi aevi spatio multa in vicem damna. Non Samnis, non Poeni, non Hispaniae Galliaeve, ne Parthi quidem saepius admonere: quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quam caedem Crassi, amisso et ipse Pacoro, infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit?

Tai pašā Ģermānijas izliekumā – vistuvāk Ūkeanam – dzīvo kimbri, maza cilts tagad, bet ar izcilu slavu. Un seno daudzinājumu atgādina daudz miņu, abos krastos¹²⁷ plašu noņemtu vaļņi, kuŗu apmēri vēl tagad liecina par cilts vairumu un spēku un tik dižena izceļojuma ticamību. Sešisimt četrdesmito gadu jau pastāvēja mūsu pilsēta¹²⁸, kad vispirms – Cēcīlija Metella un Papīrija Karbōna konsulatā¹²⁹ - izdzirda kimbru ieročus¹³⁰. Skaitot no tā laika līdz imperatora Trājāna otram konsulatam¹³¹, dabūjam apmēram divsimt desmit gadu: tik ilgi tiek Ģermānija uzvarēta. Tik gaŗa laika starpā daudz zaudējumu abās pusēs. Ne samnietis, ne pūni¹³², ne Spānijas¹³³ vai Gallijas, pat parti nav biežāk par sevi atgādinājuši: bīstamāka par Arsaka¹³⁴ karaļvaru ir ģermāņu savvaļa¹³⁵. Jo ar ko citu kā vienīgi ar Krasa¹³⁶ nogalinājumu varētu pret mums dižoties Austrums, ir pats zaudējis Pakoru un Ventidijam¹³⁷ kļuvis par pameslu?

127 Reinupes.

128 Roma.

129 113. g. priekš Kr.

130 II gs. beigās p. m. ē. kimbri kopā ar teitoņiem pameta savas zemes un devās uz Itāliju. Romai draudēja nāves briesmas, taču romiešu armija karavadoņa Gaja Marija vadībā divās lielās kaujās (102. un 101. g. p. m. ē.) sakāva milzīgās barbaru masas, līdz ar to izglābjot savu valsti un tautu. Milzīgā kimbru noņemne, par kuru šeit stāsta Tacīts, attiecas tieši uz šo laiku.

131 98. g. pēc Kr

132 Kartāģieši.

133 Daudzskaitlīs (Spānijas un Gallijas) norāda uz provincēm, kuŗās bija sadalītas šās zemes.

134 Arsaks 256. g. priekš Kr. nodibināja partu karalisti. (*protams, mūsdienās būtu jāsaka "valsts", nevis „karaliste”*).

135 Šķiet, šodien vārds „savvaļa” nav vairs īsti piemērots tulkojums latīņu vārdam „libertas”. Tacīts šeit runā nevis par ģermāņu brīvību kā par viņu organizācijas vājumu (principā arī mūsdienās būtu iespējams šādā nozīmē salīdzināt nedisciplinētus barbarus ar tikpat „brīviem” savvaļas dzīvniekiem), bet gan par viņu brīvības garu, kas izrādījās daudz nopietnāks pretinieks romiešu ieročiem nekā austrumu valdnieka Arsaka despotiskā vara.

136 Triumviru Krasu parti sakāva un nogalināja 53. g. priekš Kr.

137 Partu princis Pakors krita, zaudējis kauju 38. g. priekš Kr.; viņa uzvarētājs Ventidijs bija Romā senāk bijis mūļu tirgotājs, tā ka aristokrata Tacita acīs viņš ir tikai kāds iznīrelis.

At Germani Carbone et Cassio et Scauro Aurelio et Servilio Caepione Gnaeoque Mallio fuis vel captis quinque simul consularis exercitus populo Romano, Varum trisque cum eo legiones etiam Caesari abstulerunt; nec impune C. Marius in Italia, divus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero et Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes Gai Caesaris minae in ludibrium versae. Inde otium, donec occasione discordiae nostrae et civilium armorum expugnatis legionum hibernis etiam Gallias adfectavere; ac rursus inde pulsi proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.

Turpreti ģermāņi, sakāvuši vai sagūstījuši Karbōnu¹³⁸, Kasiju¹³⁹, Skauru Aurēliju¹⁴⁰, Servīliju Cēpiōnu un Malliju Maksimu¹⁴¹, reizē ar to ir iznīcinājuši piecus konsulārus kaŗaspēkus Romas tautai un Vāru¹⁴² ar trim leģioniem pat Cēzaram¹⁴³, un ne bez zaudējumu ir tos satriekuši Gājs Marijs Itālijā, dievotais Jūlijs Gallijā, Drūzs un Nerons¹⁴⁴ un Ģermāniks¹⁴⁵ viņu pašu zemē; vēlāk briesmīgie Gāja Cēzara¹⁴⁶ draudi izbeidzās smieklīgi¹⁴⁷. Pēc tam miers, kamēr, izmantojot mūsu nevienprātību un pilsoņu kaŗu¹⁴⁸, iejēmuši leģionu ziemas nometnes, tie tiecās pat pēc Gallijām; un kad tie atkal no turienes bija padzīti, tuvākajā laikā par tiem ir vairāk triumfu nekā uzvaru gūts.

138 Identisks ar iepriekš minēto Papīriju Karbōnu.

139 Lūcijs Kasijs krita sakauts 107. g. priekš Kr.

140 Romas legāts Marks Aurēlijs Skaurs sakauts un nogalināts 105. g. priekš Kr.

141 Prokonsuls Servīlijs Cēpiōns un konsuls Mallijs Maksims sakauti dabūja galu 105. g. priekš Kr.

142 Vāru un viņu leģionus 9. g. pēc Kr. iznīcināja Arminija vadītie cheruski.

143 Imperātoram Augustam.

144 Imperātors Tiberijs.

145 Drūza dēls, Tiberija brāļa dēls.

146 Imperātora Kaligulas.

147 *Tacits šeit domā Kaligulas butaforisko karagājienu pret ģermāņiem, kurā nenotika nekāda reāla karadarbība, toties tika nosvinēts triumfs (skat.: Suet. Cal., 43 – 47). Šķiet, ka tas ir tas, par ko Tacits runā nākamajā teikumā, kad saka, ka romiešiem pār ģermāņiem „vairāk triumfu nekā uzvaru gūts”. Parasti gan šo frāzi attiecina uz Domiciāna karagājienu pret ģermāņiem 83. g. Iespējams, ka ar šiem vārdiem rakstnieks domāja abus minētos karagājienu. Tiesa gan, jāatzīst, ka par spīti Tacita pārspīlētajai kritikai (Tac. Agric., 39), Domiciāna karagājiens bija visai veiksmīgs - viņam izdevās sakaut un atspiest hatu ciltis, un nostiprināt lielu placdarmu Reinās labajā krastā. To apstiprina nesenie arheoloģiskie pētījumi.*

148 Pēc imperātora Nerōna nāves.

Nunc de Suebis dicendum est, quorum non una, ut Chattorum Tencterorumve, gens; maiorem enim Germaniae partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusque discreti, quamquam in commune Suebi vocentur. Insigne gentis obliquare crinem nodoque substringere: sic Suebi a ceteris Germanis, sic Sueborum ingenui a servis separantur. In aliis gentibus seu cognatione aliqua Sueborum seu, quod saepe accidit, imitatione, rarum et intra iuventae spatium; apud Suebos usque ad canitiem horrentem capillum retro sequuntur. Ac saepe in ipso vertice religatur; principes et ornatiorem habent. Ea cura formae, sed innoxia; neque enim ut ament amenturve, in altitudinem quandam et terrorem adituri bella compti, ut hostium oculis, armantur.

Tagad par svēbiem jāstāsta, kas nav viengabalīga cilts kā chati vai tenkteri; tie, proti, aizņem Ģermānijas lielāko daļu, sadalījušies vēl atsevišķās nozarēs ar īpašiem nosaukumiem, lai gan kopā tie saucas svēbi.

Cilts pazīme ir šķērsām sukāti un mazgā sieti mati: ar to svēbi atšķiras no pārējiem ģermāņiem, ar to – svēbu brīvnieki no vergiem. Arī citās ciltīs ir sastopams kas līdzīgs vai nu kādu radniecības sakaru dēļ ar svēbiem, vai arī – kas bieži gadās – atdarinājuma veidā, bet reti un tikai jaunos gados. Bet svēbi līdz pat sirmatnei atsukā pretimstāvīgos matus atpakaļ un bieži tos atsien pašā galvvidū; virsaiši to arī citādi vēl izgrezno. Tā viņi kopj skaistumu, bet nevainīgi; jo dara to ne milēšanai vai iemīlināšanai, bet karā iedami bruņojas tā posušies, lai ienaidnieku acīm izliktos lielāki un briesmīgāki.

Vetustissimos se nobilissimosque Sueborum Semnones memorant; fides antiquitatis religione firmatur. Stato tempore in silvam auguriis patrum et prisca formidine sacram omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coeunt caesoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Est et alia luco reverentia: nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, ut minor et potestatem numinis prae se ferens. Si forte prolapsus est, attolli et insurgere haud licitum: per humum evolvuntur. Eoque omnis superstitio respicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera subiecta atque parentia. Adicit auctoritatem fortuna Semnonum: centum pagi iis habitantur magnoque corpore efficitur ut se Sueborum caput credant.

Par vecākajiem dižciltīgākajiem svēbiem dēvē sevi semnoni; ticību senumam balsta reliģija. Noteiktā laikā sanāk mežā, ko svētinājušas senču skatītas zīmes un sena bijība, pārstāvji no visām viena cēluma ciltīm un, tautas uzdevumā nokaudami kādu cilvēku, svin drausmīgu ievadu barbariskam kultam. Ir šim mežam arī citāda cieņa: ieiet tur drīkst tikai važās saistīts¹⁴⁹, - kā zemāks un par dievības varu liecinādams. Ja kas nejauši tur pakritis, celties un kājup stāties nav atļauts: velšus izveļas pa zemi. Un visi šie māņi norāda uz to, ka it kā tur radusies cilts un tur mīt visvaldīgais dievs, bet viss cits tam pakļauts un klausīgs. Šādu uzskatu pastiprina semnonu labklājība: simts novados tie dzīvo¹⁵⁰, un dižā apmēra dēļ tie šķietas esam svēbu cilšu galva.

149 Šī meža atrašanās vieta nav noskaidrota. Ir versija, ka tajā tika godināts dievs Vodans ar epitetu Alwaldand – „visuvarenais”.

150 Iespējams, ka šī ziņa ir nākusi no Cēzara (*Caes. De bello Gall., IV, 1*).

Contra Langobardos paucitas nobilitat: plurimis ac valentissimis nationibus cincti non per obsequium, sed proeliis ac periclitando tuti sunt. Reudigni deinde et Aviones et Anglii et Varini et Eudoses et Suardones et Nuithones fluminibus aut silvis muniuntur. Nec quicquam notabile in singulis, nisi quod in commune Nerthum, id est Terram matrem, colunt eamque intervenire rebus hominum, invehi populis arbitrantur. Est in insula Oceani castum nemus, dicatumque in eo vehiculum, veste contectum; attingere uni sacerdoti concessum. Is adesse penetrali deam intellegit vectamque bubus feminis multa cum veneratione prosequitur. Laeti tunc dies, festa loca, quaecumque adventu hospitioque dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt; clausum omne ferrum; pax et quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem sacerdos satiatam conversatione mortalium deam templo reddat. Mox vehiculum et vestes et, si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluitur. Servi ministrant, quos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror sanctaque ignorantia, quid sit illud, quod tantum perituri vident.

Turpreti langobardus ceļ godā mazais skaits: dzīvodami starp daudzām un stiprām ciltīm, tie nodrošinās ne ar padevību, bet ar kaujām un briesmās dodamies.

Aiz viņiem nāk reudigni, avioni, angļi, varini, eudosi, svardoni un nuitoni¹⁵¹, kas visi ir aizsargāti ar upēm vai mežiem. Un par katru cilti atsevišķi nav ko stāstīt; kopā tie pielūdz Nertu, tas ir Zemes māti, un tic, ka tā iejaucas cilvēku lietās un apbraukā tautas. Ir Ūkeana salā¹⁵² neaizskarta birzs un tajā svētīnāti rati, segti ar drānu; pieskarties tikai priesterim atļauts. Tas mana, ka dieve ieradusies svētumā, un ar lielu godbijību tai seko, kad tā izbrauc govju vilktos ratos. Liksmas tad dienas un izgreznotas tās vietas, kur tai labpatik ierasties un viesoties. Kaņā tad neiet, pie ieročiem neķeras, visi dzelži ir ieslēgti; mieru un dusu tad tikai pazīst, tad tikai mīl, kamēr dievei jau apnik mirstīgo starpā uzturēties un tas pats priesteris tad to aizved atpakaļ uz svētvieta. Pēc tam ratus un drānu un – ja tīk ticēt – pašu dievi noskalo citiem nepieejamā ezerā. Šo darbu veic vergi, kuņus tad tūliņ aprij tas pats ezers. No tam slepenas šausmas un svēta neziņa par to, ko redz tikai nāvei lemti.

151 Šis vārds ir sabojāts: toreizējā ģermāņu valodā nebija diftonga *ui*.

152 Daži domā, ka tā varētu būt Zēlandes sala vai kāda cita sala iepretī Šlēsvingai – Holšteīnai.

Et haec quidem pars Sueborum in secretiora Germaniae porrigitur. Propior, ut, quo modo paulo ante Rhenum, sic nunc Danuvium sequar, Hermundurorum civitas, fida Romanis; eoque solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus atque in splendidissima Raetiae provinciae colonia. Passim et sine custode transeunt; et cum ceteris gentibus arma modo castraque nostra ostendamus, his domos villasque patefecimus non concupiscentibus. In Hermunduris Albis oritur, flumen inclutum et notum olim; nunc tantum auditur.

Un šī svēbu daļa iesniedzas nomalākā Ģermānijas apgabalā; tuvāka – kā tikko Reinam, tā tagad sekošu Dōnavai – hermunduru ciltis, kas uzticīga romniekiem: un tāpēc viņiem vienīgajiem no visiem ģermāņiem ir brīva satiksme ne tikai krastmalē¹⁵³, bet arī iekšienē¹⁵⁴ un Raitijas provinces bagātākajā kolonijā¹⁵⁵. Jebkurā vietā tie ceļas pāri un bez uzrauga; un kamēr pārējām ciltīm rādām tikai savus ieročus un nometnes, šiem esam atvēruši savas mājas un muižas, ar tām viņus nemaz neiekārdinādami.

Hermunduru zemē izceļas Elbe, senāk daudzīnāta un pazīstama upe; tagad par to tikai dzirdēt gadās¹⁵⁶.

153 Dōnavas krastmalē.

154 Romas imperijā.

155 Tagadējā Augsburgā.

156 *Agrākos laikos romiešu karaspēks šad un tad sasniedza Elbas (Albis) upi un pat divas reizes bija to šķērsojis (pēdējo reizi 5. g. Tibērija vadībā). Pēc katastrofālās sakāves Teitoburgas mežā 9. g. romieši nekad vairs nav tikuši tik dziļi ģermāņu zemēs.*

Iuxta Hermunduros Naristi ac deinde Marcomani et Quadi agunt. Praecipua Marcomanorum gloria viresque, atque ipsa etiam sedes pulsus olim Boiis virtute parta. Nec Naristi Quadive degenerant. Eaque Germaniae velut frons est, quatenus Danuvio peragitur. Marcomanis Quadisque usque ad nostram memoriam reges mansere ex gente ipsorum, nobile Marobodui et Tudri genus: iam et externos patiuntur, sed vis et potentia regibus ex auctoritate Romana. Raro armis nostris, saepius pecunia iuvantur, nec minus valent.

Blakus hermunduriem mitinās naristi un aiz tiem markomaņi un kvadi. Izcila ir markomaņu slava un vara, un pat savu zemi tie ir ieguvuši ar vīrestību, senos laikos no turienes padzinuši bojus. Arī naristi un kvadi neizvirst. Un tā ir it kā Ģermānijas fronte gar Dōnavu. Markomaņiem un kvadiem līdz pat mūsu laikam ir palikuši karaļi no pašu cilts, Maroboduva¹⁵⁷ un Tudra slavenā dzimts. Tagad tie cieš jau arī svešiniekus; bet spēks un vara karaļiem no Romas autoritātes. Reti tos balsta mūsu ieroči, biežāk – nauda, un nav tie tāpēc nevarīgāki.

157 Markomaņu karalis, kas 8. g. priekš Kr. iejēma Bohēmiju un apvienoja daudz cilšu; 19. g. pēc Kr. padzīts, dzīvoja pēc tam Ravennā.

Retro Marsigni, Cotini, Osi, Buri terga Marcomanorum Quadorumque claudunt. E quibus Marsigni et Buri sermone cultuque Suebos referunt: Cotinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos, et quod tributa patiuntur. Partem tributorum Sarmatae, partem Quadi ut alienigenis imponunt: Cotini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt. Omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus et vertices montium iugumque insederunt. Dirimit enim scinditque Suebiam continuum montium iugum, ultra quod plurimae gentes agunt, ex quibus latissime patet Lygiorum nomen in plures civitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficet, Harios, Helveconas, Manimos, Helisios, Nahanarvalos. Apud Nahanarvalos antiquae religionis lucus ostenditur. Praesidet sacerdos muliebri ornatu, sed deos interpretatione Romana Castorem Pollucemque memorant. Ea vis numini, nomen Alcis. Nulla simulacra, nullum peregrinae superstitionis vestigium; ut fratres tamen, ut iuvenes venerantur. Ceterum Harii super vires, quibus enumeratos paulo ante populos antecedunt, truces insitae feritati arte ac tempore lenocinantur: nigra scuta, tincta corpora; atras ad proelia noctes legunt ipsaque formidine atque umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente novum ac velut infernum adspectum; nam primi in omnibus proeliis oculi vincuntur.

Aizmugurē markomaņiem un kvadiem pievienojas marsigni, kotini, osi un buri. No tiem marsigni un buri valodā un paražās līdzinās svēbiem; kotini galliski, osi pannoniski runādami, kā arī meslus ciedzami, rāda, ka tie nav ģermāņi. Daļu meslu uzliek sarmati, daļu – kvadi kā svešniekiem; kotini – kamdēļ tiem jo vairāk būtu jākaunas – ir dzelzi izrok¹⁵⁸!

Un visas šīs tautas aizņem maz lidzenuma, vairāk kalnu mežus un virsūnes¹⁵⁹. Jo Svēbiju šķiņ un pārdala nepārtraukta kalnu grēda, aiz kuņas dzīvo daudz tautu; visvairāk no tām ir izplētušies luģi, kas sadalījušies vairākās ciltīs. Pietiks minēt stiprākās: haņus, helvekonus, manimus, helisiešus, naharvalus. Šo naharvalu zemē rāda birzi ar senu kulta vietu. Pārzina to sievietei līdzīgi posies priesteris, bet dievus romnieku uztvērumā sauc Kastoru un Pollūku. Tāda ir nozīme dievībai¹⁶⁰, vārds – Alki. Nav ne viņu tēlu, nei svešas māņticības pēdu; kā brāļus tomēr, kā jaunekļus tur tos godā.

Bet baisie haņi, kas jau tā ar savu vairumu pārspēj tikko minētās ciltis, iedzimto mežonību vēl izceļ ar māku un laika izvēli: melni vairogi, krāsoti ķermeņi; kaujām izraugās tumšas naktis un jau ar savas miroņu armijas drausmīgumu un drūmumu iedvēš šausmas, nevienam ienaidniekam neizturot neparasto un it kā no pazemes cēlušos skatu, jo visās kaujās vispirms acis tiek nomāktas¹⁶¹.

Aiz luģiem nāk goti, kuņas valda karaļi, jau drusku stingrāk nekā pārējās ģermāņu ciltis, neapdraudot tomēr svabadību. Tad tieši blakus Ūkeanam ruģi un lemovji; un visu šo cilšu pazīme ir apaļi vairogi, īsi zobeni un paklausība karaļiem.

158 Sal. vācu dzejnieka vārdus: *Der Gott, der Eisen wachsen liess, der wollte keine Knechte.*

159 *Tie varētu būt Krkonošes kalni un Sudetu kalni.*

160 Oriģinālā: *numini*, t. i. dieviem, kas atbilda Kastoram un Pollūkam.

161 „*Nomāktas*” (*vincuntur*) – precīzi: „uzvarētas”.

Trans Lygios Gotones regnantur, paulo iam adductius quam ceterae Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii et Lemovii; omniumque harum gentium insigne rotunda scuta, breves gladii et erga reges obsequium.

Suionum hinc civitates ipso in Oceano praeter viros armaque classibus valent. Forma navium eo differt, quod utrimque prora paratam semper adpulsui frontem agit. Nec velis ministrantur nec remos in ordinem lateribus adiungunt: solutum, ut in quibusdam fluminum, et mutabile, ut res poscit, hinc vel illinc remigium. Est apud illos et opibus honos, eoque unus imperitat, nullis iam exceptionibus, non precario iure parendi. Nec arma, ut apud ceteros Germanos, in promiscuo, sed clausa sub custode, et quidem servo, quia subitos hostium incursus prohibet Oceanus, otiosae porro armatorum manus facile lasciviunt. Enimvero neque nobilem neque ingenuum, ne libertinum quidem armis praeponere regia utilitas est.

Seko svionu¹⁶² ciltis – pašā Ōkeanā; vara tām balstās nevien uz vīriem un ieročiem, bet arī uz floti. Kuģu veids atšķiras ar to, ka abi gali izveidoti par priekšdaļu, kas vienmēr gatava piestāt malā. Ne buņas tie lieto, nei aiņus rindā piestiprina sānos: rīkojas kā dažās upēs ar vaļīgiem un pēc vajadzības grozāmiem irkliem, no vienas vai otras puses¹⁶³. – Ir viņiem arī bagātība cienā, un tāpēc viens valda, jau bez kādiem ierobežojumiem, ar neatsaucamu tiesību prasīt paklausību. Un ieroči nav kā pārējiem ģermāņiem brīvi lietojami, bet stāv ieslēgti sarga (kāda verga!) uzraudzībā¹⁶⁴, jo Ōkeans novērš pēkšņus ienaidnieku iebrukumus un dikā stāvošas rokas bruņotiem viegli kļūst pārgalvīgas: patiesi, ne dižciltnieku, ne brīvnieceku, nei pat atbrīvēkli karalim neder celt par ieroču sargu.

162 Tagadējo zviedru.

163 Šo stāstu par svinonu kuģiem apstiprina arheoloģija: viens tāds kuģis tika atrasts Šlēsvisgas piekrastē (pašlaik izstādīts Ķīles pilsētā), kas precīzi atbilst Tacita aprakstam. Romiešu kuģiem airi bija piestiprināti pie sāniem, tādēļ Tacits speciāli pievērš uzmanību šai detaļai.

164 Šis ziņojums parasti tiek uzskatīts par nepatiesu, jo grūti iedomāties kaut ko tādu pie ģermāņiem. Ir viedoklis, ka svinoni varētu ieslēgt un apsargāt savus ieročus kādu īpašu svētku ceremoniju laikā.

Trans Suionas aliud mare, pigrum ac prope innotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides, quod extremus cadentis iam solis fulgor in ortus edurat adeo clarus, ut sidera hebetet; sonum insuper emergentis audiri formasque equorum et radios capitis adspici persuasio adicit. Illuc usque (et fama vera) tantum natura. Ergo iam dextro Suebici maris litore Aestiorum gentes adluuntur, quibus ritus habitusque Sueborum, lingua Britannicae propior. Matrem deum venerantur. Insigne superstitionis formas aprorum gestant: id pro armis omniumque tutela securum deae cultorem etiam inter hostis praestat. Rarus ferri, frequens fustium usus. Frumenta ceterosque fructus patientius quam pro solita Germanorum inertia laborant. Sed et mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi glesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt. Nec quae natura, quaeve ratio gignat, ut barbaris, quaesitum compertumve; diu quin etiam inter cetera eiectiona maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen.

Viņpus svionu ir cita jūra, kūtra un gandrīz nekustīga¹⁶⁵. Ka tā zemes lodi apjož un ieslēdz, ir tāpēc ticams, ka jau rietošās saules beidzamais spožums līdz pat lēktai patvežas tik gaišs, ka liek zvaigznēm nobālēt; pārlicība piemetina, ka esot arī dzirdama lecošās saules skaņa un redzami zirgu tēli un galvas stari¹⁶⁶. Līdz tai vietai un – ja teiksmā patiesa – ne tālāk sniedzas pasaule¹⁶⁷.

Tad nu jau pa labi Svēbu jūra savā piekrastē apskalo aistiešu¹⁶⁸ ciltis, kas paražās un izskatā nešķīras no svēbiem, valodā tuvākas britiem. Pielūdz tie dievu māti. Kā ticības zīmi nēsā kuiļu tēlus¹⁶⁹: tie ieroču vietā un kā aizsarglīdzeklis pret visu ko nodrošina dieves cienītājus arī ienaidnieku vidū. Reti ķeras pie dzelzs¹⁷⁰, vairāk – pie rungām. Ap labību un citiem augļiem pūlas ar lielāku pacietību, nekā no parastās ģermāņu nevīžības gaidāms.¹⁷¹ Bet arī jūru pārmeklē un vienīgie no visiem¹⁷² lasa dzītaru, ko paši sauc par „glēsu”¹⁷³, sēkļos un pašā krastā. Un – kā jau barbari – tie nav pētījuši, nei uzzinājuši, kāda tam daba vai kādā kārtā tas rodas; ilgi pat gulēja tas starp citiem jūras izmesliem, līdz mūsu greznība cēla to godā.

165 Iespējams, ka šeit tiek stāstīts par Ledus Okeānu.

166 Senie grieķi un romieši iztēlojās sauli kā skaistu jaunekli ar starojošu galvu, kas brauc debesīs spožos kaujas ratos četru zirgu pajūgā.

167 Pēc seno cilvēku priekšstatiem tieši šeit atradās pasaules mala.

168 Pēc daudzu pētnieku domām senprūšu vai pat visu baltu ciltis. (*Tātad, tie ir „mūsējie”, jeb baltu cilts – ēstiji/aistiji*).

169 Amuleti ar kuiļa attēliem bija pazīstami vairākās ģermāņu ciltīs (piemēram, pie angļiem un sakšiem) – tie simbolizēja kareivīgumu un spēku. Arī senajiem grieķiem Mikēnu laikos lielā cieņā bija kuiļa attēli un īpašs luksuss bija ķivere, salikta no kuiļa ilķņiem.

170 Šeit „dzelzs” ir jāsaprot kā „zobens”.

171 Šie vārdi – kā arī izteiciens „vienīgie no visiem (ģermāņiem)” – liek domāt, ka Tacits arī aistiešus uzskatīja par „ģermāņiem”; par to arī Zitigs Studi baltici IV 18 sk. Tā jau Tacits 28. nodaļā arī osus dēvē par ģermāņu cilti, lai gan 43. nodaļā pats saka, ka tie runānot pannoniski un tā tad neesot ģermāņi. – Ka valodā aistieši tuvāki britiem nekā svēbiem (ģermāņiem), tādu iespaidu – ja aistieši tiešām bija balti – varēja radīt ģermāņu valodu skaņu pārvirziens: balti un ķelti (briti) ir, piem., paglābuši balsīgos b, d, g, bet ģermāņi tos pārvērtuši par nebalsīgiem p, t, k.

172 Jāpiedomā: ģermāņiem.

173 Šis vārds ir identisks ar vidus lejasvācu *glār* „sveki” (no senāka *glēza*-).

Ipsis in nullo usu; rude legitur, informe profertur, pretiumque mirantes accipiunt. Sucum tamen arborum esse intellegas, quia terrena quaedam atque etiam volucra animalia plerumque interlucent, quae implicata umore mox durescente materia cluduntur. Fecundiora igitur nemora lucosque sicut Orientis secretis, ubi tura balsamaque sudantur, ita Occidentis insulis terrisque inesse crediderim, quae vicini solis radiis expressa atque liquentia in proximum mare labuntur ac vi tempestatum in adversa litora exundant. Si naturam sucini admoto igni temptes, in modum taedae accenditur alitque flammam pinguem et olentem; mox ut in picem resinamve lentescit.

Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cetera similes uno differunt, quod femina dominatur; in tantum non modo a libertate sed etiam a servitute degenerant.

Paši to nekur nelieto: jēlveidā salasa, neapstrādātu nes tirgū un maksu sajam brīnīdamies¹⁷⁴. Ka tas radies no koku sulas, var tomēr noskārst no tam, ka bieži vien tam spīd cauri kādi pa zemi lodājoši un arī spārnoti dzīvnieki, kas, iestiguši šķidrumā, - pēc tam vielai sarecot – paliek tur ieslēgti. Tā tad, kā nomaļos Austrumu apgabalos, kur izsvīst vīrāks un balzāms, tā laikam arī Rietumu salās un zemēs ir sevišķi ražīgi sili un gāršas, kur koku sula tuvējās saules staru izspiesta¹⁷⁵ un vēl šķidra tek netālajā jūrā, kur stipras vētras to izskalo pretējā piekrastē. Ja pārbauda dzītara dabu, pieliekot tam uguni, tas aizdegas līdzīgi lāpai un rada kūpošu un smardīgu liesmu; tad atkal sastingst par ko līdzīgu piķim vai svekiem.

Svioniem pieslīdzas sitonu ciltis. Citādi līdzīgas, atšķiras tikai ar to, ka sieviete valda: tik lielā mērā tiem ne vien brīvība izvīrtusi, bet pat verdzība¹⁷⁶.

174 Šajā vietā Tacits pārspīlē vai kļūdās. Vietējie iedzīvotāji nebija tik mežonīgi un muļķīgi, kā viņš šeit stāsta. Jau ilgi pirms romiešiem, sākot pat ar akmens laikmetu, Baltijas jūras piekrastē dzīvojošās ciltis gan pašas izmantoja dzintaru savām vajadzībām, gan tirgojās ar to. Bronzas laikmetā tirdzniecība ar dzintaru bija ļoti attīstīta, šo precī atrod gan Mikēnu kapenēs, gan Krētas salā, gan arī Ēģiptē (II gt. p. m. ē.).

175 Senie cilvēki uzskatīja, ka tālas zemes galējos rietumos un galējos austrumos atrodas vienādi tuvu saulei.

176 Kareivīgajai vīriešu kultūrai sieviešu kundzība, dabiski, varēja likties par lielāko pazemojumu, kāds vien ir iespējams.

Hic Suebiae finis. Peucinatorum Venedorumque et Fennorum nationes Germanis an Sarmatis adscribam dubito, quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt. Sordes omnium ac torpor procerum; conubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum foedantur. Venedi multum ex moribus traxerunt; nam quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur latrociniis pererrant. Hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos figunt et scuta gestant et pedum usu ac pernitate gaudent: quae omnia diversa Sarmatis sunt in plaustro equoque viventibus. Fennis mira feritas, foeda paupertas: non arma, non equi, non penates; victui herba, vestitui pelles, cubile humus: solae in sagittis spes, quas inopia ferri ossibus asperant. Idemque venatus viros pariter ac feminas alit; passim enim comitantur partemque praedae petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur: huc redeunt iuvenes, hoc senum receptaculum. Sed beatius arbitrantur quam ingemere agris, inlaborare domibus, suas alienasque fortunas spe metuque versare: securi adversus homines, securi adversus deos rem difficillimam adsecuti sunt, ut illis ne voto quidem opus esset. Cetera iam fabulosa: Hellusios et Oxionas ora hominum voltusque, corpora atque artus ferarum gerere: quod ego ut incompertum in medio relinquam.

Te Svēbija beidzas. Vai peukinu, venetu un fennu¹⁷⁷ ciltis pieskaitīt ģermāņiem vai sarmatiem, nevaru izšķirties, lai gan peukini, kuŗus daži sauc par bastarniem, ar savu valodu, kultūru un nometņu un celtņu veidu atgādina ģermāņus. Netīri visi, dižciltnieki – kūtri. Jauktas laulības sagandē tos un padara izskatā daudz maz līdzīgus sarmatiem. Veneti no pēdējiem pārjēmuši daudz paražu; jo visus mežus un kalnus, kas paceļas starp peukiniem un fenniem, tie izstaigā laupīdami. Viņi tomēr drīzāk pieskaitāmi ģermāņiem, tāpēc ka ceļ namus, nēsā vairoģus un labprāt – un ātri – iet kājām: viss tas ir gluži citādi sarmatiem, kas dzīvo ratos un zirga mugurā. Fenni ir brīnum mežonīgi, briesmīgi nabadzīgi: bez ieroču, bez zirģu, bez mājokļu; ēd zāli, ģērbjas ādās, guļ uz zemes. Paļaujas vienīgi uz bultām, kuŗas aiz dzelzs trūkuma tie darina ar kaula smaili. Un tās pašas medības uztur kā vīriešus, tā sievietes: visur tās staigā līdz un prasa daļu laupas. Un bērniem nav cita patvēruma no zvēriem un lietus kā vien kāda zaru pinuma segums: turp atgriežas jaunekļi, tā ir sirmgalvju pajumte. Bet tā dzīvot tiem šķiet lielāka laime nekā stenēt aiz arkla, mocīties ar namu celšanu un par savu un svešu mantu domāt ar cerībām un bailēm; nodrošināti pret cilvēku un pret dievu naidu, tie ir sasnieģuši visģrūtāko lietu: tiem nav pat vajadzības sev ko vēlēties.

Cits kas pasakains: hellusiešiem un oksioniem esot cilvēku sejas un vaibsti, kustoņu ķermeņi un locekļi. To es kā ko neizpētītu atstāšu neizšķirtu.

177 Veneti laikam slavi, bet fenni – somi. (*šodien tiek uzskatīts, ka fenni nebija somi, bet gan lapu tauta, jo somi tolaik jau bija vietsēģi un nodarģojās ar zemģopību*).

Šis romiešu vēsturnieka un valstsvīra Gaja Kornēlija Tacita darbs "Ģermānija" ir svarīgs Latvijas vēsturei ar to, ka tajā pirmo reizi minēti aisti jeb balti. Autors sniedz gan baltu raksturojumu, gan ļauj tos aplūkot citu Eiropas tautu kontekstā. Vēl vērtīgāku darbu padara Jāņa Endzelīna tulkojums, kurā pazīstamais valodnieks lieliski ticis galā arī ar terminiem, ko grūti atveidot latviešu valodā, to pielāgojot un radot savdabīgu valodas pieminekli. Darbu labāk izprast palīdzēs profesoru Janīnas Kursītes - Pakules un Harija Tumana, kā arī Jāņa Endzelīna mazmazdēla Ingmara Zemzara komentāri.

Tad nu jau pa labi Svēbu jūrā savā piekrastē apskalo aistiešu ciltis, kas paražās un izskatā nešķiras no svēbiem, valodā - tuvākas britiem. Pielūdz tie dievu māti. Kā ticības zīmi nēsā kuiļu tēlus: tie ieroču vietā un kā aizsarglīdzeklis pret visu ko nodrošina dieves cienītājus arī ienaidnieku vidū.

Gajs Kornēlijs Tacits

Varu šo tulkojumu tikai apbrīnot un turēt par paraugu: nepazīstu neviena cita latviešu valodā tik labi pārtulkota teksta – gan saturiskas precizitātes, gan oriģinālam atbilstoša stila, gan latviskas izteiksmes pareizības un veiklības ziņā.

Ingmars Zemzaris

Kuilis, mežacūka ir zemes, ne debesu dievības zoomorfiskā zīme, kas simbolizē, no vienas puses, spēku, pat agresivitāti, no otras puses, auglību, ražību. Pēc būtības „kuiļa tēli”, ko aisti, pēc Tacita ziņām, nēsāja, ir amuleti aizsargam.

Janīna Kursīte - Pakule

Stāstot romiešiem par ģermāņiem un pretnostatot barbaru krietnumu un nesamaitātību iepretī romiešu degradācijai, viņš (Tacits) ne tikai apraksta tautas, kuras apdraud impēriju, bet vienlaicīgi parāda cēloņus, kādēļ šie draudi ir tik nopietni. Tas būtu tāpat, ja šodien kāds eiropiešu vai amerikāņu rakstnieks savā darbā pretnostatītu rietumu post-kristīgo civilizāciju islāma civilizācijai.

Harijs Tumans

ISBN 978-9984-49-217-9

9 789984 492179 >